

1355  
-----  
1933

  
საქართველოს  
ქრონიკები

1355

1933

აბ. ბუბიძე

ს. ს. ს. რ.

განათლების სახელმწიფო კომისარიატი  
დაუსწრებელი პედაგოგიკური



ეროვნული  
ბიბლიოთეკა

24/III 50

№ 1355

7-8003

ენისა და ლიტერატურის სექცია

პროფ. აკ. შანიძე და დოც. ვ. თეთურია.

# ქართული ენა

განაკვეთი III და IV

ვ. თეთურია

კომპოზიციები.

სახელთა თავისებური პრუნება. მსაზღვრელ-  
სახაზღვრის პრუნება.

ბფილისი

1933



ტყ. ს.ტ. ი. ს.ჯ.ტ. წიგნებისათვის არსებული ფონდისათვის.  
მთავარი № 849 ცირა 700

მ ა რ თ უ ლ ი მ ე ა .

გ ა ნ ა კ ე ვ ე ბ ი მ ე გ ს ა მ ე .

§ 18. ბ რ უ ნ ვ ი ს ფ ო რ მ ი ს ა გ ა ნ ს ა ხ ე ლ ი ს წ ა რ მ ო ე ბ ა . მიმართულეობითი, მოქმედებითი და ნათესაობითი ბრუნვის ფორმები გამოყენებულია სახელთა ხაზარმოებლად: ამათი ბრუნვის ფორმას დართული აქვს სახელოზითის ნიშანი - ი, მაგ.:

A. მ ი მ ა რ თ უ ლ ე ბ ი თ ი ბ რ უ ნ ვ ი ს « თ ვ ა რ - ა დ , ტ ა ნ - ა დ , გ უ ლ - ა დ , ჰ უ რ - ა დ ... » ფ ო რ მ ა თ ა გ ა ნ გ ვ ა ქ ვ ს ს ა ხ ე ლ ე ბ ი : « თ ვ ა რ - ა დ - ი , ტ ა ნ - ა დ - ი , გ უ ლ - ა დ - ი , ჰ უ რ - ა დ - ი ... » . ა მ ა თ მ ს გ ა ვ ს ა დ ა ა წ ა რ მ ო ე ბ უ ლ ი წ ი ლ ა დ ე ბ ი : « მ ე ს ა მ ე - დ - ი , მ ე რ ვ ე - დ - ი , მ ე ა თ ე - დ - ი , მ ე ა ხ ე - დ - ი » და ს ს ჯ ა რ ი გ ი ს მ ა ჩ ვ ე ნ ე ბ ე ლ ი რ ი ც ხ ვ ი თ ი ს ა ხ ე ლ ე ბ ი ს ა გ - ა ნ « მ ე ს ა მ ე , მ ე რ ვ ე , მ ე ა თ ე , მ ე ა ხ ე » და ა . შ . ა ნ ლ ო ვ ი უ რ ა დ ა ნ ა რ მ ო ე ს ი ს ე თ ი ტ ვ რ მ ი ნ ე ბ ი , რ ო ვ ო რ ი ც ა თ : « ფ უ ლ - ა დ - ი ( მა გ . „ ფ უ ლ ა დ ი ს ა ხ ს რ ე ბ ი ს მ ო ბ ი ლ ი ნ ა ც ი ა “ ) , კ უ მ შ ვ ა - დ - ი , ბ რ უ ნ ე ბ ა - დ - ი ( გ რ ა მ ა ტ ი ვ უ ლ ი ტ ვ რ მ ი ნ ე ბ ი ა ) , დ ე ნ ა - დ - ი , დ ნ ო ბ ა - დ - ი , ო რ ე - კ ა - დ - ი , წ ო ნ ა - დ - ი , ჭ უ დ ა - დ - ი » ( ფ ი ბ ი ვ ი ს ტ ვ რ მ ი ნ ე ბ ი ა ) და ს ს ჯ ა მ რ ა ვ ა ლ ი .

B. მ ო ქ მ ე დ ე ბ ი თ ი ბ რ უ ნ ვ ი ს « ბ უ ნ ე ბ - ი თ , ა რ ს ე ბ - ი თ , შ ე მ - თ ხ ვ ე ვ - ი თ , დ ა მ ა ტ ე ბ - ი თ » და ს ს ჯ ა თ ა გ ა ნ მ ი ე ი ლ ე თ : « ბ უ ნ ე ბ - ი თ - ი , ა რ - ს ე ბ - ი თ - ი , შ ე მ თ ხ ვ ე ვ - ი თ - ი , რ ი ც ხ ვ - ი თ - ი , დ ე მ ა ტ ე ბ - ი თ - ი » და ს ს ჯ ა ა ხ ლ ა გ ა ს ა გ ე ბ ი უ ნ დ ა ი ყ ო ს , თ უ რ ო ვ ო რ ა ა ხ ა წ ა რ მ ო ე ბ ი გ რ ა მ ა ტ ი ვ ი ს ა და ს ს ჯ ა დ ა რ გ ე ბ ი ს მ ო ე ლ ი რ ი ვ ი ტ ვ რ მ ი ნ ე ბ ი : « კ ვ ი თ ხ ვ - ი თ - ი , თ ხ რ ო მ - ი თ ი , ს ა ხ ე ლ ო ბ - ი თ - ი , მ ი ც ვ მ - ი თ - ი , დ ა დ ე ბ - ი თ - ი , უ ა რ ყ ო თ ვ - ი თ - ი , ბ ე ჭ ო ვ - ი თ - ი » და ს ს ჯ ა მ რ ა ვ ა ლ ი .

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა : ა რ ი ს შ ე მ თ ხ ვ ე ვ ა , რ ო მ ს ა ხ ე ლ ი მ ი ლ ე ბ უ ლ ი ო რ ო ვ ე ( მ ო ქ მ - მიმართ) ბრუნვის ნიშნების შემცველი ფორმისაგან: « გ ე ლ - ი თ - ა დ - ი , ძ ი თ - ი თ - ა დ - ი »



ც. ნათესაობითი ბრუნვის «მ-ის, თავ-ის, სხვ-ის, ვი-ის» (\*ვი-ის<sup>1</sup>)» ფორმებისაგან გვაქვს: «მ-ის-ი, თავ-ის-ი, სხვ-ის-ი, ვი-ის-ი» სახელოები, მაგ.: «მისი ძმა, თავისი სიტყვა, სხვისი სავამე, ვისი მომხრე». ამავე ბრუნვის შრავლობითი რიცხვის «მა-თ, თავიან-თ, თომიან-თ...» შავალითუბისგანაა წარმოშობადი «მა-თ-ი, თავიან-თ-ი, თომიან-თ-ი» და სხვა (იხ. ლამატები 23).

ესათვის ბრუნვითი ფორმა საჭიროა რთული სიტყვის (კომპოზიტის) მისაღებადაც. მაგრამ ჯერ გავიგოთ: რა არის

§ 19. შ ა რ ტ ი ვ ი და რთული სახელო. თუ სახელი ერთ ფუძეს შეიცავს, იგი შ ა რ ტ ი ვ ი სახელია (მაგ.: «ბავშვ-ი, წიგნ-ი, მამა, ხე, კალთა» და სხვა შრავალი), ხოლო თუ ორ ან ორზე მეტს ფუძეს შეიცავს, მაშინ რთული სახელია (მაგ.: «მუშა-ხელი, ხელ-შეკრულება, ათ-წლოედი, შავ-თვალ-წარბა» (სხვ)).

ა. რთული სიტყვა (ანუ უცხო ენაზე კომპოზიტი) მნიშვნელობის თვალსაზრისით ორგვარია: ერთ ცნებრიანი და ორ-ან მეტ ცნებრიანი. ერთ ცნებრიანი კომპოზიტი ისეთი სახელია, რომელიც ორი ან მეტი ფუძისაგან შედგება, მაგრამ მნიშვნელობა შემადგენელი სიტყვებისა ვი არა აქვს შერჩენილი, არამედ იძლევა სხვა, ახალ მნიშვნელოვანს, მაგ., «თავთავი» რომ ვამბობთ, ვიცით, რომ იგი წარმოშობადი «თავ + თავ»-ისაგან, მაგრამ არცერთი ჩვენთაგანი არ გულისხმობს ორ თავს, არამედ წარმოადგენს მხოლოდ ჰურეულის თაველოს, ჰურეულის ნაყოფს. ასევე

1) ვარსკვლავი (\*) იმის მაჩვენებელია, რომ ფორმა აღდგენილია. ასეთი ფორმა იყო მოხალღნული, მაგრამ არ იხმარება.

2) კომპოზიტი ლათინური სიტყვაა და ნიშნავს «შეღვენილს». პროფ. ა. შანიძე კომპოზიტს ქართულად «მხულ სახელს» ეძახის (ქართ. გრამ., § 55, 33-66).



«ხელმოკლე» გლეხი კი არ ნიშნავს გლეხს, რომელსაც «ხელმოკლე»  
 ლე » აქვს. არამედ **ლ ა რ ი ბ** გლეხს. აქიდან ჩანს, რომ კომპონიტს  
 აქვს შემადგენელი სახელოებისაგან **გ ა ნ ს ს ვ ა ვ ე ბ უ ლ ი** მნიშვნელო-  
 ბა. «დაქცეული ოჯახი»-თ რომ იტყვიან, ჩვენ წარმოგვიდგება სახე-  
 კარი, კარ-მიდამო დაქცეული, განადგურებული. ერთი სიტყვით, აქ  
 დახასიათებული იქნება საგნის სახელი — ოჯახი. სულ სხვაა, როცა,  
 ამბობენ: ოჯახ-დაქცეული. აქ ოჯახის — საგნის სახელის —  
 დახასიათება კი არ სურთ, არამედ პირივედ მისა, რომელსაც ოჯახი  
 დაქცეული აქვს. აქიდან ჩანს, რომ «დაქცეული ოჯახი» სხვა ყოფიდა  
 და «ოჯახდაქცეული» სხვა. პირველ შემთხვევაში სიტყვებს თავ-თავი-  
 სი მნიშვნელობა აქვთ შერჩენილი («დაქცეული ოჯახი»), უკანასკნელ  
 შემთხვევაში კი არა: «ოჯახდაქცეული» ისეთივე თვისების მარჯვენებელა,  
 როგორც «გაძარტახებული», «განადგურებული» და სხვა. ასეთი კომპო-  
 ზიტებიც ერთგვარია.

**ბ. ო რ ც ნ ე ბ ი ა ნ ი** (ან მეტყნებინი) კომპონიტი ისეთი რთული  
 სახელია, რომელიც შედგება რამდენიმე (ორ-და მეტ-) ფუძისაგან და  
 ყველა ფუძეს თავ-თავისი მნიშვნელობა აქვს შერჩენილი, სხვა — ახალ  
 მნიშვნელობას არ იძლევა. მაგ.: «და-ძმა (= და დ ძმა), ცოლ-ქმარი  
 (= ცოლი და ქმარი), ქართლ-კახეთ-იმერეთი (= ქართლი, კახეთი და  
 იმერეთი) და სხვა მრავალი. ასეთი კომპონიტის ცალ-ცალკე სახელებად  
 დაშლა და მათ შორის «და» კავშირის ხმარება შეუძლებელია.

§ 20. **კ ო მ პ ო ზ ი ტ ე ბ ი ს მ ა რ თ ლ წ ე რ ა**. ერთგვარია  
 კომპონიტი (რამდენი ფუძისაგანაც უნდა შედგებოდეს იგი) ყოველთვის  
 ერთად უნდა ვხერხეთ. ფუძეთა შორის ჰატიარა ხაზის (დფთვის) ხმა-  
 რება, ან მით უმეტეს მათი ცალ-ცალკე წერა არ იქნება სწორი. სანი-  
 მუშოდ მაგალითები ამოვიღეთ გვ. ნინოშვილის ერთ-ერთი მოთხრო-  
 ბიდან — „გოგია უიშვილიდან“: «გულიგატეხილი, ოჯახდაქცეული, ვაჟკა-



კონია, ვულკანგარდ, ბრანშმორეული, ლონემიხდილი, პირმოტეხილი, სულწასული, სულდგმული, წელმონწყვეტილი, არაყგადაურული, შუა-დღის, თავბრუდახვეული, გულშემოყრილი» და სხვა. ამათგან ზოგი ერთად დაბეჭდილია და ზოგიც შუაში ჰატირა ხაზით — დეფინიოთ, მაგალითად, ერთად დაბეჭდილი: « ვაყვაცობა, გულმაგარად, ლონემიხდილი, სულწასული, სულდგმული... ». მაგრამ დეფინიოთა: « გულ-გაბეხილი, თქახ-დავცველი, პირ-მოტეხილი... » და სხვა. ერთი კომპოზიტი კი თრივე სახითაა წარმოდგენილი: « ბრანშმორეული » და « ბრანშ-მორეული ». ნამდვილად კი ყველა ეს ერთად (უდუფინოთ) უნდა დაიწეროს.

ორ- და მეტწიგებიანი კომპოზიტი შუაში დეფინიოთ იწერება. ამის მაგალითებია იმავე მითხრობიდან: « წერ-ულოვაში, ცოლ-ქმარი, ჰურ-ღვინთ, ქმარ-შვილი, ცოლ-შვილი » და სხვადასხვა. ერთი სიტყვით, რომცა კომპოზიტის შემადგენელთა შორის და ვაჟშორის ჩახმა შეიძლება (მაგ: ცოლ-შვილი = ცოლი და შვილი), მაშინ დეფინს ვიხმართ. აღსანიშნავია, რომ მრავალცნებიანი კომპოზიტის მართლწერაში შეცოლმას შედარებით იშვიათად აქვს ადგილი. შეცოლმას უმთავრესად ვხვდებით ერთცნებიან კომპოზიტებში. ძველი და ახალი მწერლები ერთნაირ სიტყვებს ნაირნაირად წერენ. ამით აიხსნება შემოდასახელებული მაგალითის სხვადასხვაგვარად წერა (« ბრანშმორეული » და « ბრანშ-მორეული »).<sup>2</sup>

მე 21. კომპოზიტების შედგენილობა. კომპოზიტი მიღებულია ან ერთი ფუძის გაორკვევით ან სხვადასხვა ფუძის შეერთებით.

A. ერთი ფუძის გაორკვევით წარმოდგარი კომპოზიტი

1) მაგალითები ამოღებულია ეგნ. ნინოშვილის « თხზულებათა სრული კრებულიდან », ტ. I, ს. ხუნდაძის რედაქციით და შენიშვნებით, ტფ. 1932, გვ. 125-135.

2) მდგომარეობა საკმაოდ შეიცვლება, როცა გამოვა ქართული ორთოგრაფიული რეჟისიონი.



ტებია: «**ლულ-ლულ-ი, ბუტ-ბუტ-ი, ტიკ-ტიკ-ი, ჭიკ-ჭიკ-ი, კუკ-კუკ-ი**» და სხვა. რასაკვირველია, ახეთი რაულნი სიტყვები ერთ ცნებას გამოხატავენ და ამიტომაც ერთად იწერებიან, მაგ., ახე: **ლულულნი, ბუტბუტნი, ტიკტიკნი, ჭიკჭიკნი, კაკკაკნი**» და სხვა შრავალით.

**შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი :** 1. ზოგჯერ ფუძის განმეორებისას იცვლება ბოლოში მოსალოდნელი რ, ნ ძველები ლ თანხმოვნად (ე.ი. რისმილიაციას უჩიება ადგილი). მაგ.: «**ბარ-ბარ-ი, ჩურ-ჩურ-ი, წან-წან-ი, ცან-ცან-ი**» და ზოგი ამათ მგავსი შავალითის ნაცვლად გვაქვს: «**ბარ-ბალი-ი, ჩურ-ჩული-ი (შდ. ხარ-ხარი-ი, კურ-კური-ი), წან-წალი-ი, ცან-ცალი-ი**» და სხვა. ესენიც, ცხადია, ერთად უნდა ვწეროთ: «**ბარბალი, ჩურჩული, ხარხარი, კურკური, წანწალი, კანკალი, ცანცალი, ძუნძული**» და სხვა.

2. ფუძის გაორკვეებისას შეიძლება შეიცვალოს კონსონანტის ნაწილში ა, ე, ი ხმოვანი უ ხმოვნად, შავალითად. ახე: **ა-ს ადგილას შავავალითის -უ-:** «**ბალი-ბული-ი, რამე-რუმე, ხარ-ხურა**»... **ე-ს ან -ი-ს ადგილასაც იგივე -უ- გაჩნდეს:** «**ერთ-ურთ-ი**» (ან **აყრთ-ყრთ**), «**ბიჭ-ბუჭ-ი, ბინდ-ბუნდ-ი**» და სხვა. შეუძლომელი არ არის -უ-ს გარდა სხვა ხმოვანიც შეენაცვლოს შავ, მაგ.: **ლიშ-ლაშ-ი, რიჟ-რაჟ-ი**» და სხვა.

ანალოგიურად ნაწარმოები კონსონანტებია: «**აქარა-აქურ-ი, რახა-რუხ-ი, შტლაშა-შტლუშ-ი, ფარათ-ფურათ-ი**» და სხვა, ელენდ პირველ ნაწილზე დართულია **-ა ან -ი** («**დავა-დუვა-ი, ურთი-ურთ-ი**»). ნაშინარ სახელოთაგან წარმოებული კონსონანტებში მოსალოდნელი ფუძისეული **-ე-ს შენაცვლებულია -ა-,** მაგ., «**ხემაქა-ხაგან გვაქვს: ხემაქა-ხუმაქი**», «**ტყეცა-ხაგან: ტყეცა-ტყეცი**» და სხვა.

3. ფუძის განმეორებისას შესაძლებელია ხმოვნის შეცვლასთან ერთად ან მის გარეშე თავკიდური თანხმოვნის შეცვლაც, მაგ.: «**ბურდა-ბურდა, წარა-მარა... კუჭ-მაჭი, გიჟ-მაჟი**» და სხვა, ან თანხმოვნის დაბრუნება აქვს ადგილი: «**აკვ-მარე, ახლო-შახლო, იჩი-ტინჩი...**»

4. გაორკვეებულ ფუძეში შთის სმინად არის მოსალოდნელი კავშირი «**და**», მაგ.: «**სხვა-და-სხვა, ფეხ-და-ფეხ, კვალ-და-კვალ, პირ-და-პირ, გულ-და-გულ, თვალ-და-თვალ**» და სხვა.

ყველა ესენი, როგორც «**და**» კავშირთან გაორკვეებული ფუძეები, ისე ხმოვანშეცვლილი, ან თანხმოვანშეცვლილი, ან თანხმოვანდართული გაორკვეებული ფუძეები შთაი ერთცნებულობის გამო იწერებიან ერთად, უდრევიზოდ, მაგ.: «**ფეხდაფეხ, სხვადასხვა... რაქ-რაქი, ერთურთი, რამერუმე, ბიჭბუჭი, ახლომახლო**»... და ანალოგიები:





მაგ.: « რამე-რუმე, ბალახ-ბუჩხინი, მიწ-ბუჩხი, ღვინო-რუხი, ხურდა-მურდა, ახლო-მახლო » და სხვა).

ბ. რთული სახელი რთვა ხსავდა ხსავა ფუძის შევრთვ-ბით არის მიღებული, მაშინ პირველი ნაწილი შეიძლება იყოს მარ-ბოღვენილი

1. ფუძის სახით: « ვაჟკაცი (ვაჟ+კაცი), ძვირფასი (ძვირ+ფასი), წარბვასხნილი (წარბ+ვასხნილი), მუშახელი (მუშა+ხელი), მამაკაცი, ღონემიხდილი... თვალ-წარბი, ხელო-ფეხი, და-ძმა, ხე-ტყე, კალო-სა-ბძელი » და სხვა. მრავლობითი რიცხვის ფუძეც გვხვდება კომპოზიციის პირველ ნაწილად: « თვალგებდაწყებელი » და სხვ.

შენიშვნები: 1. არის შემთხვევები, რომ კომპოზიციის პირველი ნაწილის (ფუძის) ბოლოკიდური - ა მოკვეცილია: « გავზავნ-ვაშოვზავნა (გავზავნა+ვაშოვზავნა), მიწერ-მიწერა, აღებ-მიცემა » და სხვა. - ეს მოკვეციან იშვიათ შემთხვევებში ადგილი, როცა პირველი ფუძე ორბოლოვანი-ზე მეტია (მილოწვ-მოლოწვა, მიწერ-მოწერა... შტ. წენა-კლოკა, მისვ-ლო-მოსვლა). « დედ-მამა » - დაკარგულია, თუმცა « დედა » ორ-მარცვლიანზე მეტი არ არის.

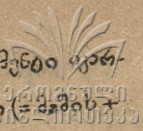
2. წოკიერთი კომპოზიციის პირველი ნაწილი კაცს ფუძე ეგონება, ნამდვილად კი იგი სხვადასხვა ბრუნვის ფორმისგანაა წარმოდგარი, მაგ.: « ხელნაწერი » მიღებულია « ხელთნაწერი » საგან (ღწერილებით ქვეით მწიქ)

3. სინთეზისაგან (ერთობლივი ფუძე მნიშვნელობის სხვადასხვა სიტყვისაგან) შემდგარი კომპოზიცი ღვიზიან ჯაინერება, აქუმცა კომპოზიცი ერთკენიანია, მაგ.: « ყოფა-ცხოვრება, შიშველ-ბიბველი, ბედ-იღბალი, ნაყარ-ტუტა, ძალ-ღონე » და სხვა (კომპოზიციის შემადგენელი სახელოა შორის « და » შეიძლება ვიხმართ: « ბედ-იღბალი = ბედი და იღბალი »).

2. ს ა ხ ე ლ ი თ ი თ ბ რუნვაშია კომპოზიციის პირველი სიტყვა:

1) ამათი შესავსია რიცხვის გამომხატველი სახელები: « ორასი, ხუთასი, რვაასი » და სხვა, ესენი წარმოდგენ: « ორ+ასი, ხუთ+ასი, რვა+ასი, ათ+ასი » და სხვა. « და » კავშირინი რიცხვის გამომხატველი სახელებიც ერთკენიანი კომპოზიცი და პიბლო ერთად იწერება: « ცეცხალი (= ცეც+ალი), ცეცხალმეტი, სამოცდაჩვიდმეტი, ოთხმოცდაცხრამეტი » და სხვა.





ა. ნოტივერ მხოლოდ. რიცხ. ნათესაობითი ბრუნვის — ს კლემენტი ვარ-  
 გის: «მამიდა (= მამის + და), დეიდა<sup>ა</sup> (= დედის + და), მამინაცვარი (= მამის +  
 ნაცვარი)» და სხვა. აქ — ს ბვერის დაკარგვას სული შეუწყო იმ ვარტულებამ,  
 რომ კომპოზიტი გამოხატავდა ახლო მნიშვნელობას და სიტყვათა  
 ზირვანდელი შედგენილობის დაკვირვება არ იგრძნობოდა (ფ. მ. შ. მ.).

ბ. — ს იკარვის განსაკუთრებით მაშინ, როცა მომდევნო სიტყვის თავი-  
 დური ბვერა მიშინა ან სისინა თანხმოვნებია ს, მ ან ძ: «წუთისთველი  
 (= წუთის + სთველი), ტანისამოსი (= ტანის + სამოსი), ზმისათათი (= ზმის  
 + საათი)... შვილიშვილი (= შვილის + შვილი), ბიძაშვილი (= ბიძის + შვილი +  
 ბიძა-მს + შვილი)...» უკანასკნელის შავკარადა ნაწარმოები ყველა «შვილი-  
 შვილი» და «ძე»-ზე დათავებული გვარი: «ქუჩისშვილი (= ქუჩის + შვილი), უნა-  
 თლიშვილი (= უნათლის + შვილი = უნათლისა + შვილი)... დროიძე (= დრო-  
 ის + ძე)» და სხვადასხვა.

გ. თუ — ს არ ათის მოკვეცილი, შეიძლება იგი დამსგავსოს მომდევ-  
 ნი თანხმოვანს: «ქიშკარი» (= ღის + კარი, შდ. ჯარისკაცი).

დ. არის შემთხვევები, რომ ნათეს. ბრუნვის ნიშანი — ის (მხოლოდ-  
 და თ (მრავლობითში) მთლიანად ეკვეცება კომპოზიტის პირველ ნაწილს,  
 მაგ: «თავშალი (= თავის + შალი), ცხვირსახოცი (= ცხვირის + ხახოცი), ტან-  
 საცმელი (= ტანის + საცმელი)»... ან: «ფეხსაცმელი (= ფეხსა + საცმელი,  
 მ. ი. ფეხების + საცმელი), ხელნაწერი (ხელთა + ნაწერი: იხ. ზემთა), ხედი-  
 სი (= ხელითა + თვასი)» და სხვა.

აქედან ჩანს, რომ კომპოზიტის განხილვისას საჭიროა სიღრმეხილვით გა-  
 ზიერება, რადაც «შვილიშვილი», «ხელსაქმე» და მსგავსი მაკალითები არ  
 მიქიხნითა ისეთი რთული სატყვად, სადაც პირველი ნაწილი ან სახედობითი  
 რეტრეზია დასმული ან მინდა თუკა (შდ. მ. 1, 2).

შენიშვნა. კომპოზიტს რომ ახალი მნიშვნელობა დაეკავშირებოდეს,  
 იმ კარგად მნიშვნელობათა დამატება მის შემადგენელ სიტყვებს, არაა  
 შესაძლებელი.

\*) ამ დ ბვერად დაკარგულია.

ქვემოთ (იქვე) ბგერითი შედგენილობისაჲ: ადრამიდიანი...  
+ დრამი, გურგულიანი: «ქრქვეთი», წიხვილი (= წყლიანი + ფრვილი?), ჭიმილი  
(= ჭია შარბისა), ჭიშკარი (= ბჭის კარა), თურმავები (= ათა + დრამი + შებენი),  
მეტი (= ათა + სუთა + მეტი, ამიტომ არაა სწორი: თუთხმეტი, ხუთმეტი)...

ბ 22. შ ე მ ო კ ლ ე ბ უ ლ ო ა ა ხ ე ლ ე ბ ი. A. ძველი თან-  
ვე ცნობილია, რომ წერის დროს ადგილისა და დროის ევონომიისათვე  
სიტყვები შემოკლებულად აღწერილობდა. ძველსა და საშუალო ქართულში წერდნენ  
სიტყვათა თაკვიდურ ან თაკვიდურ-ბოლოვიდურ ასოებს ქარაკმბია და კთხულოთ-  
დენ კი მთლიანად, მაგ. ასე: წყდენ: რ, რნ, ყნ, აფ, ჭდ... და კთხულოთ-  
დენ: «რაშელუ, რათა, ყოველი, არამედ, ჭეშმარიტად» და სხვა. ახალს ქართულში  
შეიქმნა სპარსულშია წერაში ქარაკმბიანი სიტყვების ნაცვლად წერტილიანი  
შემოკლებული სიტყვები ან სიტყვათა თაკვიდური ასოები წერტილით, მაგალი-  
თად, ასე: «მაგ. = მაგალითად, და სხ. = და სხვა, ქალო. = ქალიაქი, სოთუ. = სოფე-  
ლი, საქ. = საქართველო, სახ. = სახელმწიფო, საკ. = საკავშირო, გან. კანყ. = კან-  
იალოების განყოფილება, სახ. - ს.ბ. = სახელმწიფო - სამეურნეო» და სხვა. ან: «ე.ო.  
= ესე იგი, ე.წ. = ეგროფილოგიკული, კ.წ.(ბ) = კომუნისტური პარტია (ბოლოშევიცე-  
ბისა), ა.წ. = ანა წელოს, და ა.შ. = და ასე შემდეგ, მ. = მანეთი, კ. = კაპიტი,  
ს.ს.ს.რ.<sup>1)</sup> = საქ. სოც. სამართალ რესპუბლიკა» და სხვა. ზომის შემოკლებულ სა-  
ხელწოდებებთან წერტილის არ სვამენ: «მ = მეტრი, მმ = მილიმეტრი, წა =  
ჭეჭმარი» და სხვა. ყველა ეს სრულად იკითხება. ევონომიას ამ ადგილით  
აქვს მხოლოდ წერაში, კითხვა-ლოპარაჲში კი არა.

B. განსაკუთრების შემდეგ შემოვიდა და ხნრავად გავრცელდა ლოპარაჲში  
და წერაშიც ე.წ. შემოკლებული სიტყვები, როგორცაა: «ჭედიანსტანუკი, განსახ-  
კომი, სახელგამი, მუშევი» და სხვა. ამ ხ ა ბ ჯ ო ა ა ს ი ტ ყ ვ ე ს ო ზ გ ო რ ე  
შეთ ზოგიერთი ეძახის, ხუთმო სჯალოთან ერთად ბვერი ღირსება აქვს: მათი

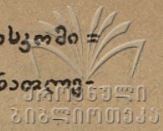
<sup>1)</sup> ზოგი ასე შემოკლებულ სახელებს რუსულის მიხედვით: კთხულოთ, მაგ. აყ-  
ეს ეს გ ღ რ და სხვ., რად ქართული თვალსაზრისით არაა სწორი.

ხმარებთა დიდ ეკონომიას ვეწვევთ წერა-ლიაზარაჲში. ამიტომა, რომ  
ხშირად ახალი დაწესებულებების დაარსებისთანავე ჩნდება შემოკლოვ-  
ბული სახელწოდება და წერათუდაჲ ვრცელოდებან. მათი ხმარებნი წინა-  
აღმდეგ ბრძოლა ღრეს ამათ იქნებოდაჲ. ვაშეთებთ მათ ვრთველად  
იყენებენ. მაგ., ნ. თებერვლის ვაშეთ „კომუნისტის“ ბირველ ცვრებზე,  
სადაჲ ა.-ვ. სამხარეთ კომიტეტისა და ხაჭ. ს. ა. ხ. კ. მ. ს. ა. მ. ს. და  
საქ. კ. ბ. (ბ) ცეკას ფადგენილოშებთა დაბეჭდილად, გუბავება შემდეგ  
შემოკლებული სიტყვებთ: 1. ანთუმი, რაილიმასკომი, რაიხარებრლოთ,  
კომისია, პოლოტკანყოფილუბა, კომპაჲშირა, შინსახვომი, 2. ო. ვ. კ. ა.,  
ბროფსაბჭო, პარტიზანებანიატრა, კოლომეჲნებომა, ტრანტორსცენტრი, ცე-  
კაჲშირი, კომპიჲენეობა, ხახლორბსამმართველოთ, საქაბტეჲში, პო-  
ლოტსამმართველოთ, საქსათბომი, სოფლომეჲრმარაგო, საქმარაგვასაღე-  
ბა, საქმარაგვამთნტა, ფლორატმარაგო, ფერადლოთაფარმარაგო, რაიმიწვანი,  
ორგბიერთა და მხეჲ. ვებნე შემოკლებულია სხვადასხვახარად განვიბო-  
ლოთ, აუ რთვანს ნეტა მათი „შემოკლებან“.

I. ს. ა. ხ. ვ. უნდა სახელია შემოკლებული და საგნის სახელწოდება  
შემოკლებულია აქნებ. მაგ.: 1. ა. ვ. რ. - ა. ვ. ღ. (მომლოთ), კილოთ  
= კილო (კრამთ), ს. ა. ვ. რ. - ხ. მ. (სალობტა) ა. ვ. ბ. ა. მ. ხახით რუსული-  
ღანია შემოსულია.

II. ს. ა. ხ. ქ. ყველა სახელია შემოკლებულია გარდა უსახსურედი-  
სა. ხეგვანს მიწლიად აღებულად ერთი ან იშვიათად ორი მარსვლით.  
მაგ.: ანთუმიმეჲრნეობა = კოლექტიური მეჲრნეობა, სახლორბსამმართვე-  
ლოთ = სახლორბსამმართველოთ, საქსათბომი = სახლორბსამმართველოთ, საქკომ-  
ბსა კომისიათა ხაბტეჲთა და სხვან.

1. რუკებან შეგნა ათვჯა და დაინერა შემოკლებულ სიტყვათა ორბება-ბაგნე.  
სიჲ იყოჲს სიჲ კოლომეჲნებომა მათ ვარკვებან ცხოვერებამ იხინი ვანამტეკა ბ იხეა-  
ჯი მარაგვამთნტა მარაგო, რაილარს სხვან ანთუმიმეჲრნეობა სიტყვებან.  
2-ი ხახლორბსამმართველოთ ნიშანა. მოლოთაანბმოქთან კვდოლო სახლორბს  
- ა. რაილარს ხახლორბსამმართველოთ.



III სახე. ყველა სახელი შემოკლებულია: „რაილმასკომი“ = რაიონის აღმასრულებელი კომიტეტი, განსახკომი = განათლების სახალხო კომისარიატი“ და სხვა.

IV სახე. სახელითა პირველი ბგერები შეერთებული: „ზა-ჭეხ-ი“ = ზემო-ავჭალის-ჭიდრო-ელექტრო სადგური“ და სხვა.

V სახე. ნ ა რ ე ვ ი ა: შეერთებულია III და IV სახე, ე.ი. პირველი სახელის ნაწილია აღებული და დანარჩენი დახვლითა თაკვილური ბგერები, მაგ.: „აბჭესი“ = აბაშის ჰიდრო-ელექტრო სადგური“ და სხვა.

VI სახე. სახელითა პირველი ასოების რუსული სახელწოდებებია შეერთებული, მაგ. „ცეკა“ = ცენტრალური კომიტეტი“. ც ასო სახელია ცე და კ ასოები კა. შიდა შეწყობა იქნება ცეკა სახელწოდებას.

თქმულის მიხედვით რომ ტაბულა შევადგინოთ, ანუ ნაწილ მიიღებს: იხ. ტაბულა II, გვ. 12.

ესენი ასალი ცხოვრების დამახასიათებელი სიტყვებია, ენაში შემოსული და განმტკიცებული. ამიტომ, ბუნებრივია, შიდა შეწყობა ისევე ყოველმხრივად საჭირო, როგორც სხვა სიტყვებისა. ენის ინტონაციისათვის ამათ დიდი მნიშვნელობა აქვთ, და თავის დროზე ამ საკითხს ვიდრე შევხებით.

შემოკლებულ სიტყვათა შარტლწერა. შემოკლებული სიტყვა ორგანოდ იწერება: ან ერ თ ა დ, ან ც ა ლ ო ც ა ლ ო კ ე. 1- როცა შემოკლებულ სიტყვათა გაერთიანება ზედა სახედავ ნაწილადგენა არ ხერხდება, მაშინ შიდა ცალ-ცალკე - ერთმანეთისაგან დაშორებულად - წერენ ზედა ნაწილს უხვამენ, მაგ. ახვ: ახვ.კ.პ.(პ), საქ.სახ.წვდ. ინსტიტუტი“ ზედა, მაგრამ კლასიკურად სრულად. „საკლასიკო კომუნისტური პარტია (ბოლშევიკებისა), საქართველოს სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტი“ ზედა. 2. როცა გაერთიანება ხერხდება, მაშინ იწერება ერთად, მაგ.: აღმასკომი, რაილმასკომი, რაიმიწვანი, პარტკომი, მუშაკლასი“ ზედა და სხვა. ესენი კომპოზიციები.

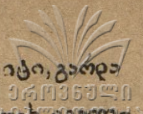
სახე	რთგორაა მიღებული:	საიდანაა მიღებული:	რაა მიღებული:
I სახე	სახელია შემოკლებული (კვეცივი სახელი ცაცე იხმარებდა)	ავტო [მობილი] კილო [გრაში]	ავტო კილო
II სახე	წინა სახელი ან სახელები შემოკლებულია და ემატება ბოლო სახელი უცვლელია.	პროფ [ესიონაიღური] კავშირი სოც [ინდისტრული] შექმნება პარტი [იუსული] ორგანიზაცია კომ [უნისტური] პარტია	პროფკავშირი სოცშექმნება პარტი ორგანიზაცია კომპარტია
III სახე	ა) ორივე სახელი შემოკლებულია და ისეა შეერთებული. ბ) ყველა სახელი შემოკლებულია.	მუშ [ათა] ფაქ [ულოტები] სახელ [ფიფო] გამ [ომცემლობა] მუშ [ათა] კორ [ესპონდენტი] მუშ [ათა] გე [გლეხთა] ინ [საეცია] მიწ [ათმოქმედების] სახ [არის] კომ [ინარობი] რაი [ონის] ალმას [რეგული] კომ [იტები]	მუშფაქი <sup>2</sup> სახელოგამი <sup>2</sup> მუშკორი მუშგლეხინი <sup>2</sup> მიწსახკომი რაიალმასკომი
IV სახე	სახელითა პირველი ბგერები შეერთებული	ც [ენბარდური] ა [ლმასრეგული] კ [ლ-მიტები] ს [ახარხო] მ [კურნეობის] უ [მალეხი] ს [აბჭო] პ [როტარული] ტ [ურიზისი] ე [ცს-კურსისი] ს [აზოგალობა].	ცაკი <sup>2</sup> ს მუხი ბტეხი
V სახე	ნარკვი (III + IV სახე): პირველი სახელი შემოკლებულია და ემატება სხვა სახელითა პირველი ბგერები.	ტიონ [ის] პ [ილრო] - ე [ლოქტრო] ს [აღკური] აბ [აშის] პ [ილრო] - ე [ლოქტრო] ს [აღკური]	ტიონჭეხი აბჭეხი
VI სახე	სახელითა პირველი ახლების რუსული სახელითა დამატებული.	ც [ენბარდური] კ [ომიტები] (ცახს სახელია ცე გ კ ახსი კა) ტ [ვილიისი] კ [ომიტები] (ტახს სახელია ტე გ კ ახსი კა)	ცეკა ტეკა

1) « სოცშექმნება » არაა სწორი.

2) -ი სახელთბითი ბგერების ნიშნითა და არა შემოკლებული სახელების ნიშნით.

3) შემოკლებებისას არა მარტო ადამ კავშირის გამოთვლავა ხდება, არამედ იმავი სიტყვი-

საც, მაგ., « მუშკლებტორაში გამორჩენილია «ღა» (« მუშ [ათა] გ [გლეხთა] კორ [ესპონდენტი] », ხოლო პარტი [ინდისტრული] ორგანიზაცია » აპროფკავშირითა: « პროფ [ესიონაიღური] კავშირითა » საბჭო, ორგანიზაციი = ორ [ომ] ემ [რეკოლთა დამხმარე] კომ [იტები] » და სხვა.



§ 23. კლამატოზიტიზმის ბრუნება. ყველა კლამატოზიტიზმის, გარდა  
 «და» კავშირით შექმნილ აუტომატ (როგორცაა: «ფეხდაფეხ ვეხდეთ»  
 დაკვალ, ანდა...»), იბრუნვის როგორც მარტივი სახელი, მაგ.:

სახ.	ჭიკჭიკი	ვაჟვაცო	და-ძმა	შვილიშვილი	შდ. შვილი
მითხზ.	ჭიკჭიკმა	ვაჟვაცმა	და-ძმამ	შვილიშვილმა	შვილმა
მიც.	ჭიკჭიკს(ა)	ვაჟვაცს(ა)	და-ძმას(ა)	შვილიშვილს(ა)	შვილს(ა)
მიმართ.	ჭიკჭიკად(ა)	ვაჟვაცად(ა)	და-ძმად(ა)	შვილიშვილად(ა)	შვილად(ა)
ნათ.	ჭიკჭიკის(ა)	ვაჟვაცის(ა)	და-ძმის(ა)	შვილიშვილის(ა)	შვილის(ა)
მთქმ.	ჭიკჭიკით(ა)	ვაჟვაცით(ა)	და-ძმით(ა)	შვილიშვილით(ა)	შვილით(ა)

როგორც ვხედავთ, იცვლება მხოლოდ კლამატოზიტიზმის ბოლო ნაწილი, წინა ნაწილი ან ნაწილები კი ყველა ბრუნვაში უცვლელად რჩება. ამ მნიშვნელობა არა აქვს იმას, წინა ნაწილი აუტომატ, თუ რომელიმე ბრუნვის თვითმა, ე.ი. «ავადმყვანი, მკურნალი, ჯარსკაცი, მამიდა» და სხვა ისე იბრუნება, როგორც «ვაჟვაცი, და-ძმა... ან: ვაცი, ძმა» და სხვა.

რაც შეეხება გაერთიანებულ შემოკლებულ სახელებს («ახალ კლამატოზიტებს»), ისინიც მარტივ სახელებსავე იბრუნებიან, მაგ.:

სახ.	განსახვამი	ცაკი	სახელმსაბჭო	შდ. საბჭო
მითხზ.	განსახვამმა	ცაკმა	სახელმსაბჭომ	საბჭომ
მიც.	განსახვამს(ა)	ცაკს(ა)	სახელმსაბჭოს(ა)	საბჭოს(ა)
მიმართ.	განსახვამად	ცაკად	სახელმსაბჭოდ	საბჭოდ
ნათ.	განსახვამის(ა)	ცაკის(ა)	სახელმსაბჭოს	საბჭოს
მთქმ.	განსახვამით(ა)	ცაკით(ა)	სახელმსაბჭოთი	საბჭოთი

ჩანს, აქაც ბოლო ნაწილი იცვლება.

ბრუნების თვალსაზრისით ამაში არ შედის «სხვადასხვა... კვანავი»-ლი როგორც ბრუნვაში გვხვდება. «ფეხდაფეხ, ხელოდახელო...» და სხვები კი არ იცვლება.





დავალებები: 1. როგორ დაიწერება — დეფინიცია: **დეფინიცია** — შეიძლება — შემდეგი კომპონენტები: **ერთ გული, მრავალ ფერადი, მკვიდრი ფერი, სხვა და სხვა ნაირი, ვერცხლის წყალი, ცრემლი მძრეული, წითელი არმიელი, მამა შვილი, დედა შვილი, ნათესავ მეგობრები, სვე ჰელი, მარქსიზმი ლენინიზმი, ქართული სომხური, ბურ მარდილი, ნილაბ აფარებული, ასაკ ვადაცილოებული, წერა კითხვა ო.**

2. რომელიმე მოთხრობის (გნებავე ეგნ. ნინოშვილის „ქრისტინე“ აიღეთ და ერთერთი თავის კომპონენტები გარჩიეთ მართლწერის თვალსაზრისით იქ როგორაა დაბეჭდილი და როგორ უნდა იყოს და რატომ?

3. გარკვეეთ — როგორ და რა სიტყვებისგანაა შედგენილი: **აკომუტრედი, კოლხელშეკრულება, რაიკოლომეურნეკავშირი, ფაბკომი, შმარნი, ადს, რაიკოლოტკავშირი, საკ. ა. ლ. კ. კ., მეთლდსეჭტოტი, საქმარაგგასალემა, წერკუშისი, მუკი, ჯედვადრები, ფაბქარხადგილოკომი ო და სხვა.**

4. ამოწერეთ გაცეთ „კომუნისტის“ ერთერთი ნომრის პირველი გვერდიდან შემოკლებული სიტყვები და გარკვეეთ მათი მნიშვნელობა.

**სახელთა თავისებური ბრუნება.**

§ 24. ზოგი სახელი თავისებურად იბრუნება. მხედველობაში გვაქვს შემდეგი:

1) ლვინო მიუხედავად იმისა, რომ — თქვე დასრულებულა, ნათესაობითსა და მოქმედებითში — თ'ხ იკვცხ, მაგ.: **ნათეს. იწნება: (ლვინ. ის), მოქმ. ლვინ-ით(ა) (უნდა გვქონდა კი: ლვინ-თს, ლვინო-თი).** მრავალობით რიცხვში კი უკვეცხლია: **ლვინო-ებ-ი. ჩანს, ლვინო ისე იბ-**



რუნება, როგორც - ე'ზე დასრულებული ბოლოკვეცილი სახელის (სხვა) მოწოდება და სხვა).

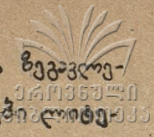
2. ერთმანეთი, როგორც ვთქვით, კომპლექსური ერთ-მან + ერთი (გვ. წ. მკ. გვ. 9, მენიშ.). მრავლ. რიცხვში არ იწარმოებოდა მხოლოლობითი რიცხვში იცვლება ყველა ბრუნვას მიხედვით გარდა მხოლოლობითისა და მიმართულებითისა. მხოლოლობითი ბრუნვის თორმე პირველი ნაწილია მოცემული. ხახ.: ერთმანეთი, მც.: ერთმანეთს(ა), ნათ.: ერთმანეთის(ა), მოქმ.: ერთმანეთით(ა).

ზოგიერთი კუმშვადი სახელი ბრუნვებისა თუნებოყური მოვლენებითაა გართულებული, მაგ.:

3. ა მ ბ ა ჯ ი კუმშვადი სახელია. მხოლოლობითის მიმართ, ნათეს. და მოქმედებითში და მრავლობითის ყველა ბრუნვაში ფუძისეული - ა - ამოიღება და თავს იყრის მშვ თანხმოვნები. სამივე ბგერა ბაგისმიერია <sup>1)</sup>, გამოსათქმელად ძნელი და ამიტომაც იკარგება უკანასკნელი ბგერა ვ, მივიღებთ: მიმართულ.: ა მ ბ - ად, ნათ. ა მ ბ - იხ(ბ). მოქმ.: ა მ ბ - ით(ა); მრავლ. რ. ხახ. ა მ ბ - ებ-ი და სხვა (არ იქნება სწორი, რომ ვიხწაროთ: ა მ ბ ა ვ ა დ, ა მ ბ ა ვ ი ხ, ა მ ბ ა ვ ი თ და სხვა).

4. ლ მ ე რ თ ი სახელიც ფუძეკუმშვადია. მხოლოლობითის სამხ ბრუნვაში (მიმართ., ნათ. და მოქმ.) ფუძისეული - ე - ამოიღებოდა და ეკმონდა: ლ მ რ თ - ად, ლ მ რ თ - იხ(ა), ლ მ რ თ - ით(ა). ეს თორმეტი გამართლებული იყო ძველს წარსულში, საშუალო საუკუნეებში კი გამარტობდა იმ მხრივ, რომ - რ - დაიჭრება და მ შეიცვალა - ჯ - ლ. მას შემდეგ ბგერებს: ლ ვ რ - ად, ლ ვ რ - იხ(ა), ლ ვ რ - ით(ა). ჩვენს ასე უნდა ვიხწაროთ (ხალხური გამართლებებით: « ხ ვ თ ი ხ, ხ ვ თ ი თ » ან: « ხ თ ი ხ, ხ თ ი თ »).

<sup>1)</sup> ე. ი. ამ ბგერების წარმოებისას ბაგეები იღვწენ მონაწილეობას: მ და ბ თანხმოვნების ხწარმოებლად თანვე ბაგე (ბუჩქი) იკუმშება და შემდეგ მოწოდებული ბგერით სვდება, ხოლო ვ ბგერის წარმოებისას ქვედა ბაგე და უ- და უმბლ-ები ერთმანეთს კვრიან და შემდეგ ხორხიდან ამოსული ბგერით გამოდის ნათ.



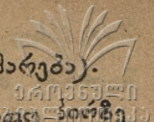
სადაც ო დაყრევებულია და ქცეულია ხ თანხმოვნად თ-ს ზეგავლენით, ზოგჯერ კი ვ ბგერაც დაკარგულია, არაა ხწორი ფორმები რატურული ფენის ოვალსაზრისით). მრავლ. რიცხვში ფუძე არ იკუმშება და გვაქვს: ღმერთები, ღმერთების(ც) და სხვა.

5. ხ უ ც ე ს ი კუმშვადი სახელია. ფუძისეული - ე - ხმოვნის ამოღების შემდეგ თავს იყრიან ცს თანხმოვნები (უჩვეულო კომპლექსი ბგერათა<sup>1</sup>). - ხ - ბგერა - ც - ხთან მსგავსების გამო იკარგვის მის უშუალოდ შესობლობაში. ამიტომ, რომ გვაქვს მიმართულებითში: ხ უ ც - ა დ (უნდა ყოფილიყო: « ხუცეს-ად », - ე - დაიკარგა და დარჩენილია: « ხუცეს-ად », - ხ - ბგერაც დაიკარგა და დავკრჩა: ხუც-ად), ნაო.: ხუც-ის(ა), მოქმ.: ხუც-ით(ა) და მრავლ. რიცხვში: ხუც-ებ-ი, ხუც-ებ-მა... (შდ.: ხუცეს-ი, ხუცეს-მა, ხუცეს-ნი და სხვა. ამ სიტყვის წარმოშობა იხ. VIII განაკვეთში).

§ 25. პ ი რ თ ა ს ა ხ უ ლ ე ბ ი ს ბ რ უ ნ ე ბ ა. პირთა სახელი სულ ოთხია: « მე, შენ, ჩვენ, თქვენ ».

1. მე პირველი პირის სახელია. პირველი პირი კი ისაა, ვინც ლაპარაკობს.
2. შენ მეორე პირის სახელია. მეორე პირი კი ისაა, ვისაც ველაპარაკებო.
3. ჩვენ პირველი პირის სიმრავლეს ვამოსატყვებ. ამაში იგულისხმევიან მოლაპარაკე პირები, ე.ი. მე მოლაპარაკე პირი მსხვეპივით, რომელიც ველაპარაკებდი, სახელოდობრ: მე და შენ, ან მე და თქვენ, ანდა: მე და ის ან მე და ისინი.
4. თქვენ მეორე პირის სიმრავლეს ვვიჩვენებ. თქვენ სახელს ვხმარობთ მაშინ, როცა ვისაც ველაპარაკებთ, ის ერთზე მეტია

1) ქართულში არაა სიტყვა, სადაც ფუძეში -ცს- იყოს (მხედველობაში არ მიიღება ფუძის ც'სა მ ბოლოსართი -სს დაქმნება, როგორცა: აკაც-ს, მსგ-ს, მონოტ-ს და სხვა)



(ზოგჯერ ზრდილობისთვის შენ'ის შავიერ თქვენ იხმარება).

სხვანაირად რომ ვაქვიათ, მე, შენ სახელები იგივეა და მიგვიერთებენ და ამიტომ მათ მხოლოდობით რიცხვისად თულობან, ხელონ ჩვენ, თქვენ ერთზე მეტს ჰირს (ორს, სამს, ახს...) გამოხატავენ და ამიტომაც მრავლობითად მიიჩნევენ. შინაარსით ეს მართლაც ასეა, ფორმით კი მე და ჩვენ, შენ და თქვენ არავითარ ურთიერთობაში არ არიან, ხულო სხვადასხვა ძირებია გამოყენებული<sup>1</sup>. ამიტომ ის ჩანს, რომ მე და შენ სახელებს მრავლობითის ფორმა არ გააჩნიათ და ჩვენ და თქვენ'ს, გვეტონია, მხოლოდობითაა. მაშასადამე, ესენი რიცხვის მიხედვით არ იცვლებიან.

ბრუნების თვალსაზრისით თუ განვიხილავთ, ასეთ სურათს ვხედავთ:

ხას.	მე	შენ	ჩვენ	თქვენ	(მე ვაკეთებ
მოთხზრ.	მე	შენ	ჩვენ	თქვენ	მე ვაკეთებ
მიც.	მე	შენ	ჩვენ	თქვენ	მე ვამიყვებო
ნათ.	* ჩემ	* შენ	* ჩვენ	* თქვენ	ჩემ მიერ ვაკეთებო
მოქმ.	—	—	—	—	ლო)
მიმართ.	—	—	—	—	—

რას ვხედავთ? 1. სახელობითსა, მოთხზობითსა და მიცემითში თანხივე სახელი უცვლელად გვევლინება, 2. მოქმედებითსა და მიმართულებითში სრულებით არ ვხვდებით და 3. ნათესაობითში მე'სლავნაცვლება ჩემ, დანარჩენები კი იმავე სახითაა წარმოდგენილი, როგორც სახელობითში — ყველაფერი ეს იმას გვეუბნება, რომ ესენი არც ბრუნების მიხედვით იცვლებიან. გამოდის, რომ ჰ ი რ თ ა სახელები ფორმა უცვლელია ყოველივესათვის. მაშ როგორღა ვაკვირებთ წინადადების გარჩევის დროს, თუ რომელი ბრუნვაშია მე, შენ, ჩვენ ან თქვენ? ამაც მივმართოთ შენაცვლების ხერხს, ე.ი. ჰირთა სახელების ნაცვლად ვიხმაროთ ან საკუთარი ან ზოგადი სახელები,

<sup>1</sup> ჩვენ & თქვენ'ში არის თუ არა მრავლობითის ნიშნები, ეს ცალკე კვლევის საგანია.

მაგ., ახე: « მე ვაკეთებ საქმეს»: მე'ს პარალელურად ვიხმაროთ  
 მელომე სახელი: « მე - სიმონი ვაკეთებ საქმეს», ან « მე - სტუდენტი  
 ვაკეთებ საქმეს». აქ მე'ს ენაცვლება სახელოებით ბრუნვაში დასმე  
 ლი სახელი: « სიმონი, სტუდენტი».

« მე ვაკეთებ საქმე»: აქ კი მე'ს ენაცვლება — მოთხრობითში  
 დაყენებული სახელი: « მე - სიმონმა ვაკეთებ საქმე», ან « მე - სტუ-  
 დენტმა ვაკეთებ საქმე» და ახე შემდეგ (სინტაქსის შეხწავლის შემდეგ  
 ასეთი შენაცვლება ზედმეტი იქნება).

რაც შეეხება ნათესაობითს ბრუნვაში წარმოადგენილ ვარსკვლავი-  
 ან რემ, შენ, ჩვენ, თქვენ სიტყვებს, ესენი გვხვდებიან მხოლოდ  
 ე.წ. თანდებულებთან, როგორცაა: - გან, - თვის, - კენ- და სხვა (თან-  
 დებულები ცალკე იქნება განხილული), მაგ: ჩემ მიერ, ჩემ გან, ჩემთვის,  
 შენ მიერ, შენ გან, თქვენკენ, თქვენთვის და სხვა. ნათესაობით ბრუნ-  
 ვისად ესენი იმიტომ მიგვაჩნია, რომ « მიერ, - გან, - თვის, - კენ» სხვა  
 სახელოთაგან ნათესაობითის ფორმას მოითხოვენ: « სტუდენტის მიერ,  
 სტუდენტისთვის, მაშინგან, ქალაქიკენ» და სხვა.<sup>1</sup>

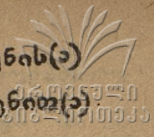
§ 26. კ უ თ ვ ნ ი ლ ე ბ ი თ ი ს ა ხ ე ლ ე ბ ი. კუთვნილებითი  
 სახელები მიიღება პირთა სახელების ნათესაობითისაგან სახელობითი  
 ბრუნვის - ი ნიშნის დაწოვით: « ჩემ-ი, შენ-ი, ჩვენ-ი, თქვენ-ი».

ღებრუნვიან ესენი მხოლოდითიან და მრავლობითში ჩვეულებრივ, სახელებს:

სახ.	ჩემი	შენი	ჩვენი	თქვენი
მოთხრ.	ჩემმა	შენმა	ჩვენმა	თქვენმა
მიც.	ჩემსა	შენს(ა)	ჩვენს(ბ)	თქვენს(ა)
მიმართ.	ჩემად    ჩემდა	შენად    შენდა	ჩვენად    ჩვენდა	თქვენად    თქვენდა <sup>2</sup>

<sup>1</sup> როგორც ვხედავთ, მე, შენ, ჩვენ, თქვენ'ს არცერთი ბრუნვის ფორმა არ გააჩნია,  
 მაგრამ თუ გამოვითვლით ბრუნვისაგან, ეს იმიტომ, რომ ეს სიტყვები წინადადებაში ახ-  
 რულებზე იშვიათად მოხდის. ბრუნვის ფორმის მქონე სახელები.

<sup>2</sup> პარალელური ფორმების არსებობა იმის გამოწვევით, რომ ერთი სიტყვის და მე-



ნათეს.	ჩემის(ა)	შენის(ა)	ჩვენის(ა)	თქვენის(ა)
მთქმ.	ჩემით(ა)	შენით(ა)	ჩვენით(ა)	თქვენით(ა)

მ ა ვ ლ ო ბ ი თ ი რ ი ც ხ ვ ი :

სახ.	ჩემები	შენები	ჩვენები	თქვენები
მითხზ.	ჩემებმა	შენებმა	ჩვენებმა	თქვენებმა ჭ სხვ.

ბრუნებისას ამათ არავითარი თავისებურება არ აღმოაჩინდათ, მაგრამ მოვიტანეთ სრულად იმიტომ, რომ ზოგიერთი ამ თვარმათაგანი ნაკლს უკლებს პირთა სახელოებს, სახელოდობრ, მოქმედებობასა და მიმართულებითში. როგორც ვთქვით, მე, შენ, ჩვენ, თქვენ'ს ორი ბრუნვა (მთქმ. და მიმართ.) არ გამოიყენება, ნაკლებად შეხებულად უნამ გამოიყენება კუთვნილობითი სახელოების შთქმ.: « ჩემ-ით, შენ-ით, ჩვენ-ით, თქვენ-ით » და მიმართულებითი: « ჩემად, შენად, ჩვენად, თქვენად ». ჩვენმა გრამატიკოსებმა კი უხვნი (და მათ შორის « ჩემი, შენი, ჩვენი, თქვენი », რომლებიც ნათესაობითად მიიჩნეათ) მიიღეს პირთა სახელოების თვარებზე, მაგრამ, როგორც ხედავთ. ხუნდაცე სამართლობიდან შენიშნავს: „... სრულიად არ იბრუნვის.... მე, შენ, ჩვენ, თქვენ... ყველა ამ თვარებში თვარმა კუთვნილობითი ნაკლს სახელოების თვარებშია და არა პირთა სახელოების“: შენთ გრამ., გვ. 44, 268).

არის შემთხვევები, რომ კუთვნილობითი სახელოები ხედავთ ბრუნვების უნაქვან შეგვიერთებს პირთა სახელოებს, განსაკუთრებით მაშინ, როცა თანდებულებია (-ნე, -ში, & თან...) გამოყენებულია, მაგ.: „ რეზნე, ჩემთან, თქვენში... » ა. ამ შემთხვევაში ბრუნვებისთან გვაქვს ხაჭმე, ხადაც მისა-

ორე ახალა. ძველი: « ჩემ-და, შენ-და, ჩვენ-და, თქვენ-დათ. ანუ ვივარაუდებთ, რომ ა არის მხარხარული ნაწილაკი (იხ. § 16), მაშინ - და იქნება მიმართულებითი ნიშანი, რაც ძველს ქართულში საკუთარ სახელოებთან იყო გამოიყენებული, მაგ.: « იერუხალეთში-და, თამარ-და ». ზოგად სახელოებთან ნახარის - და დაშორებულია ალბათ შემბრუნებელი - და ბოლოსაქთია, ე. ი. - და სუბიექტი დაიშორება რასად: - ა-ფ, ხადაც მიმართულებითი ბრუნვის ნიშანი - და, ხადაც - ა- მხარხარული ნაწილაკი.

ლოდნელი იყო: «ჩემთან, ჩემზე, ჩემში», მაგრამ — დაიკარგა. შ. თ. ბგერების შეზღუდვაში და შეკვრა «ჩემთან, ჩემზე, ჩემში» პირთა სახელი ვი მიცემითში გვაქვს: მე და არა: «ჩემს». მათანადამე, უნდა გვქონოდა: «მეზე, მეთან, მეში» და არა «ჩემზე, ჩემთან...» ასეთივე მაგივრობა ჩანს ნათესაობითშიც: «ჩემისთანა, თქვენისთანა» რომ დავშალოთ, ვნახავთ «ჩემის + თანა, თქვენის + თანა», სადაც «ჩემის, თქვენის» კუთვნილებითიდანაა აღებული.

თ ა ს კ ვ ნ ა. კუთვნილებითის თვარმეტი არა მარტო ავსებენ პირთა სახელოების ნაკლს მოქმედებითსა და მიმართულებითში, არამედ ზოგჯერ შეტოქვობასაც ვი უნევენ სხვა ბრუნვებში.

§ 27. შ ი თ ი თ ე ბ ი თ ი ს ა ხ ე ლ ე ბ ი. პირველი და მეორე პირის გარდა არის მესამე პირიც. მესამე პირი ისაა, ვისზედაც ვლაპარაკობთ (პირთა შესახებ დაწვრილებით შელოხე განაკვეთში). მესამე პირის სახელოებია: ეს, ეგ, მაგ, ის, იგი, ხოლო მრავლობითში: ესენი, ეგენი (მაგრნი), ისინი, იგინი. მაგრამ ამათ ში თ ი თ ე ბ ი თ ს (და არა პირთა) სახელოებს იძიებთ ვეძახით, რომ მათი ხმატება ჩვეულებრივია არაპირებთან, მაგ.: «მე ვაკაკეთე ის საქმე» და სხვა.

ესენი ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან მნიშვნელობით, სახელობრ: ეს, ეგ მიუთითებს იმ საგანზე, რომელიც პირველი პირის ახლოს არის, მაგ.: «ეს წიგნი შევიძინე». მაგ ვი მიუთითებს იმ საგანზე, რომელიც მეორე პირის ახლოსაა, რაც შეეხება ის, იგი სიტყვებს, ისინი მნიშვნელობით ერთიდაიგივენი არიან (როგორც ეს, ეგ არის) და მიუთითებენ იმ საგანზე, რომელიც მესამე პირის ახლოსაა, მაგ.: «ის წიგნი მომეწონა», შდ. «ეგ წიგნი მომანოდე».

იბრუნებიან ესენი შემდეგნაირად:



მ ხ თ ლ ო ლ ბ ი თ შ ი:

სახ.	ქს, ევ	შაგ	ივი    ის	
შოთხბრ.	აშა-ნ	შაგა-ნ	შა-ნ	იშა-ნ
შიც.	აშა-ს	შაგა-ს	შა-ს	იშა-ს
შიმართ.	აშა-დ	შაგა-დ	[შა-დ]	იშა-დ
ნათეს.	აშ-ის	შაგ-ის	შ-ის	იშ-ის
შოქმ.	აშ-იოთ	შაგ-იოთ	შ-იოთ	იშ-იოთ

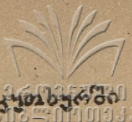
შ რ ა ვ ლ ო ლ ბ ი თ შ ი:

სახ.	ეხე-ნ-ი    ეგე-ნ-ი	შავი-ნ-ი <sup>2)</sup>	ივი-ნ-ი    ისი-ნ-ი	
შოთხბრ.	} აშა-თ	} შაგა-თ	} შა-თ	} იშა-თ
შიც.				
ნათეს.				
შოქმ.	—	—	—	—
შიმართ	—	—	—	—

როგორც ვხედავთ, ორ ფუძესაან კვაძვსაქსაქმე: ერთი ფუძე მხოლოდ ბითთისა და შრავლობითის სახელობითშია წარმოდგენილი და შეორე-სხვა ბრუნვეში. სახელობითში არის: ეს, ევ, შაგ, ის, ივი, შაგამ ზოგი აშაგანი შემოკლებულია. უნდა ყოველივე: «ესე, ეგე, შავი, ისი». ასეთი ფორმების არსებობას ადასტურებენ: 1. ძველი ქართული, სადაც «ესე, ეგე» გვხვდება (ესე ეწის და სე განვედა და ესე კანონი ჭქონდა»: ამოღებულია შეაგე საუკუნის ბექსტიდან). ახლოს ქართულში «ესე» შემონახულია გამოთქმში «ესე ივი». 2. დიალექტები (კუთხური ენები), სადაც დაცულია «შავი, ისი». შავლითად, «შავი» გურულში კ ბგერის გამოკლებით იშარება: «შიი (კატი)», «ისი» კი ბემოიშერულშია გამაბნეებული. 3. -ნ- ან -ებ- ბოლოსართით ნაწარმები შრავლობითი, სადაც წირვანდელი სახეა აღდგენილი: «ესე-ნ-ი,

1) შავი-ნი, შაგ-ნი საღვთაბუღალთ ენაში არ იშარება, კუთხურ ენაში კი ვხვდებით.



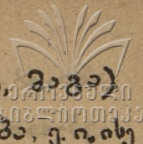


ევე-ნ-ი, ისი-ნ-ი, იგი-ნ-ი<sup>1</sup>, ან: «(ესე-ემ-ი) ევე-ემ-ი», კუთხურში  
 კი «შავი-ნ-ი || შავე-ნ-ი, შავე-ემ-ი, ისე-ემ-ი» (სწმი უკანასკნელი ანა-  
 ლოგიითაა ნაწარმოები «(ესე-ემ-ი) ევე-ემ-ი»-ზე, უნდა გვქონდა: «შა-  
 ვი-ემ-ი, ისე-ემ-ი» შდ. «აკვი-ემ-ი» გრ. თარგმანისა) და ა-ვე, ა-  
 ნაწილაკების, დაწვავა. ხსენებული ნაწილაკები დაერთვის მხოლოდ ხსენ-  
 თუძეს, მაგ. ესეც, ევეც<sup>2</sup>, შავიც, ისიც, ესევე, ივევე, შავივე. მაშა-  
 სადამე, მხოლოდობითის ხახელოთბითში ხმოვანკვეცილოთ თუძეები  
 გვქონია: ეს, ევა, შავ, ის ნაცვლოდ ესე, ევე, შავი, ისი თუძეებისა.  
 «შავი, ისი, იგი»-ს მკვეცებში - ი თუძის კუთხურლოებაა და არა სახელო-  
 ბითა. ბრუნვის წმინდი. მიუხედავად ამისა პირველ თრს («შავი,  
 ისი») თუძეს - ი მოეკვეცა, უკანასკნელს («იგი»-ს შერჩა როგორც  
 თუძისეული. ამ ხტყვებს რიცხვის კატეგორია ახასიათებს, ბრუნვისა კი  
 არა. სხვა ბრუნვებში (გარდა სახელოთბითისა) ხულო სხვა თუძეებშია გა-  
 შოყუნებული, სახელოდობრ: ა.მ.ა, ი.მ.ა, შა და შავა. მნიშვნელო-  
 ბით ესენი, როგორც ზევითა გავარკვიეთ, სხვადასხვა არიან: «ამა» მი-  
 უთითებს პირველი პირის ახლოს მყოფზე (არსებულზე), «შავა» მე-  
 ლრე პირისა და «შა, იმა» შესამე პირის ახლოს მყოფზე. «ამა, ი.მ.ა,  
 შა» სახელოებში საერთოა «შა», მნიშვნელობაში სხვადასხვაობა  
 შეაქვთ თავკიდურ ა- (ა-შა) და ი- (ი-შა) ნაწილაკებს. სწორედ  
 ა- გამოხატავს პირველ პირთან სიახლოვეს და ი- შესამე პირთან,  
 ამიტომ ესენი სხვა შემთხვევებშიც გამოყენებულნი არიან: აქ-იქ,  
 ა-გი<sup>3</sup> - თგი. რა სხვა. რაც შეუხება «შავა»ს, ეს სახელი თრად იმ-  
 ლობა «შა-გა», სადაც შა მეორე პირთან სიახლოვის გამოხატვე-

1) კუთხურში «ისენი, ივენი» გვხვდება. შთა წარმოშობას ხელი შეუწყობს  
 «ესენი, ევენი»-ს არსებობაში: უკანასკნელთა მიმსგავსებითა აწარმოეს «ისენი, ივენი».

2) «ევიც» კუთხური თორშაა, მიღებული «ივიც»-ს ანალოგიით.

3) ავი ვურულიში გვხვდება. სალიტერატურო ენაში ხმატებული ა ი  
 წარმომდგარი უნდა იყოს «ავი»-საგან გ ბგერის დაკარგვით.



ლია (შდ. მაგი, მა-ქ)<sup>1</sup>. ყველა ეს სახელი (ამა, იმა, მა, მაგა) ხმოვანფუნქციონირებს და ბოლოფუნქციონირებს  $\chi$ გუფის განეკუთვნება, ე. ი. ისე იბრუნება, როგორც «დედა, ძმა» და სხვა, ოღონდ შათგან ორი თვალსაჩინო შემთხვევაში განსხვავდება: 1. ამა, იმა, მა, მაგა სიტყვებს სახელობითი ბრუნვა არ გააჩნიათ და 2. მოთხრობითში მოუღიოთ ნიშანი -წ (ამა-წ, იმა-წ, მაგა-წ, მა-წ. უკანასკნელი — «მა-წ» ძველს ქართულშივე გამოყენებულია მოთხრობითის ბოლოსხარებად: ვაჟ-მან, დედა-მან... შემდეგში - წ მოეკვეცა და დაგვრჩა - მა: ვაჟ-მა, დედა-მა, ბოლოსმოყვანებთან - ა'ც დაიკარგა და დღეს ვამბობთ: დედა-მ, მოწათე-მ...).

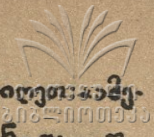
ამგვარად, შიდათვითი სახელოები ბრუნებისას თრფუნქციონირებენ: სახელობითშია ეს(ა), ეგ(ა), მაგ(ა), იგი, ის(ი) და სხვა ბრუნებშია: ამა, იმა, მა, მაგა. უკანასკნელი - ა'ზე დათავებული ბოლოფუნქციონირებს სახელოთა შესავსად იბრუნებიან, ოღონდ მოთხრობითში - წ სუფიქსს დაირთავენ და სახელობითში არ გვევლინებიან.

რაც შეეხება ამათგან მრავლ. რიცხვის - ებ - ბოლოსხარითი წარმოებას, გვხვდება (შედარებით იშვიათად) ასეთი ფორმები: «ამე-ებ-მა, ამე-ებ-ით» და სხვა. (უნდა ყოფილიყო: «ამა-ებ-მა»)

1) ძალიან საინტერესოა როგორც შიდათვითითი, ისე ქართლ და სხვა სახელოების ისტორიული განხილვა. მაგრამ ეს ცალკე კვლევის საგანია. ამ კი უადგილო არ იქნება ზოგიერთი როგორც შიდათვითითი, ისე ანალოგიური შედგენილობის სხვა სიტყვები დავასახელოთ:

	I ჰირის ახლოს	III ჰირის ახლოს	II ჰირის ახლოს
გ:	აგი	ეგი	მაგი, მაგა
ქ:	აქ	იქ	მაქ
ხ:	ახე	იხე	მახე
შა:	ამა	იმა	—

ამათი ჰირვანდები სახისა & მნიშვნელობის გამოკვეთა სხვა დროისათვის გადაგვივლია.



აშა-ებ-იდა, მაგრამ ბოლო -ა- დაემსგავსა -ე-ს და მივიღეთ: აშე-  
 -ებ-მა...). შრავლობითში ჯერჯერობით ვაბატონებულია -ნ- და -თ  
 სუფიქსიანი ფორმები: «ეგენი, ესენი, იგენი, ისინი» და «ამადა, იმადა,  
 მათა» და სხვა.

შ ე ნ ი შ ე ნ ა . შიგთხედით სახელებთან მართლმწიფველობა-მართლ-  
 წერის საკითხებია დაკავშირებული. სშირად გაიგონებთ დასავლელიებთან-  
 გან ასეთ ფორმებს: «აგენი, ისენი, აგენს, აგენმა, იგენმა, ამათმა, მათმა»  
 და სხვადასხვა. რა თქმა უნდა, სალიტერატურო ენის თვალსაზრისით არც-  
 ერთი ამათგანი «სწორი» არაა და ამიტომ არც უნდა ვთქვათ და არც უნდა  
 ვწერათ. მართებული ფორმების ცხრილი წვეთაა მოცემული (გვ. 21). შიგ  
 დამახსოვრება არც ისე ძნელია.

ჭ 28. ვ ი თ ხ ვ ი თ ი ს ა ხ ე ლ ე ბ ი . კითხვითი სახელებიდან  
 ბრუნებისას თავისებურება ახასიათებს მხოლოდ ვ ი ნ სახელოს. დანარჩე-  
 ნები: «რომელი, როგორი, რა» და სხვა ჩვეულებრივ იცვლებიან. ვ ი ნ  
 იბრუნება შემდეგნაირად:

სახ. ვინ

მოთხ. ვინ

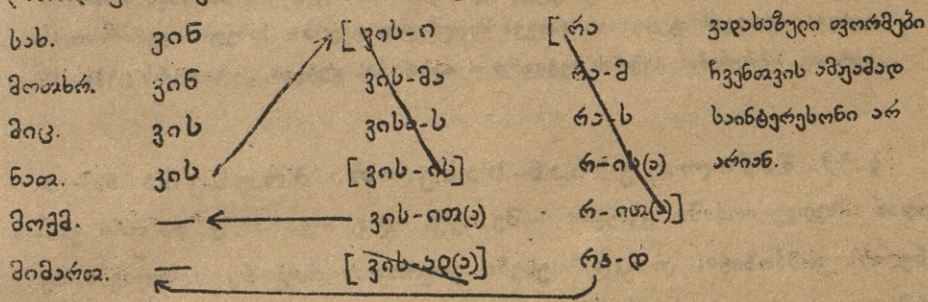
მიც. ვის(ა)

ნათ. ვის («ვის-გან, ვის-თვის, ვის მიერ» და სხვა).

აქ -ნ მოთხრობითი ბრუნვის ნიშანია (ეგვე -ნ შიგთხედით სახე-  
 ლებს აქვთ გამოყენებული მოთხრობითი: ჭ 27). მაშასადამე, სახელო-  
 ბით მოთხრობითის ფორმა უხესხებია და საკუთარი დაუკარგავს. მიცე-  
 შიგთხედის სუფიქსია -ს(ა), ხლოთ ნათესაობითის -ს შიღებულობა -ის ბო-  
 ლოსართისაგან. მაშ თუქე ყოფილა ვი. ქართულ სიტყვებში ეს ერთად-  
 ერთად სახელია, რომელსაც თუქისეული ბოლოკვიდური -ი შერჩენილი  
 აქვს ბრუნვებში. ამგვარად, სახელობითში უნდა გვქონოდა ვი და ნათესა-  
 ბითში \*ვი-ის, მაგრამ ჰირველი არ გვხვდება და უკანასკნელში სუფიქ-  
 სისეული -ი- დაკარგულია (შდ. ჩაი, ნათეს. ჩაის ← \*ჩაი+ის). შიგ-



ნეტებიდისა და მიმართულებიდასათვის საკუთარი ფორმები მოეწოდება, ხეხსულობს ამავე სახელის ნათესაობიდასათვის - იხ და რთ- ვია ნაწარმოებ კუთვნილებითი სახელის (გვ.42) მოქმედებია ვის- - ით და რა კითხვითი სახელის მიმართულებით: რა-დ. საბო- ლლოდ ვი ასეთი სახით წარმოგვიდგება:



როგორც ჩანს, საკმაოდ დეფექტური აღმოჩნდა ვინ სახელი. მრავლობითი რიცხვი არ გააჩნია, თუ ვინმე სხვა სახელითა ანალოგიით არ აწარმოებს.

რაც შეეხება რა კითხვითს სახელს, იგი ჩვეულებრივი წესით იბრუნება: მისდევს - ა'ზე დათავებულ ბოლოკვეცილო სახელებს (იხ. ცხრილი ზევით). მრავლობ. რიცხვში ორივე წარმოება გვაქვს - ნ- და - ებ- სუფიქსებით: «რა-ნ-ი» („რანი ვიყავით გუშინ?») და «რა-ებ-ი» (ხმლ- ვანთა დამსგავსების შემდეგ: «რე-ებ-ი»). ბრუნებისას მხოლოდ - ებ- ბოლოსართიანი იცვლება («რე-ებ-მა, რე-ებ-ს...»). სალიტერატურო ქართულში ეს ფორმები განმტკიცებულნი არ არიან.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა : უპრობლემის გამოხატული არა, ვერა, ნურა! ნუ ნაწილაკების დარღვევითა მიღებული ვინ და რა სახელებსაგან: არა ვინ (|| არვინ), ვერა ვინ (|| ვერვინ), ნურა ვინ (|| ნუვინ) 2, არა რა, ვერა, ნურა სახელები. ესენი ისე იბრუნვიან, როგორც მათი შემადგენელი

1) ნურა - ასეთი ნაწილაკი ცალკე არ არსებობს, იგი გვხვდება კითხვითს სახელიდან: ნურავინ (უნდა ყოფილიყო რ არის კიდევ ნუვინ) რა ამ გაჩენილია არავინ რ გერავინ სახელითა ანალოგიით.  
შუბრისხილებში ჩასატყობ სახელები პარალელურად იმსახრებიან, მაგამ. უმთავრესად იქნებში არიან გამოყენებული.



ვინ და რა, თორღრ და რა, ვერა, ნურა» ბოლომდევეცვლილ სენა  
 («ვერა»-ს თქმა ადვილია»: «ვერას» ამ ნათეს. ბრუნვაში). ანა რა შე-  
 მოკლდა და მივიღეთ არა შემდეგი გზის გავლით: «ანა რა» ჯერ იქვე  
 «ანა რა» (ა- იქნა ამოღებული). შემდეგ ერთი რ დაიკარგა და თავგანა არა.  
 ეს სახელი უარყოფითი არა (არ) ნაწილაკისაგან იმით განსხვავდება, რომ იბ-  
 რუნება (არა ნაწილაკი კი უცვლილია): «არას გეტყვი» ნიშნავს: «ანა რას  
 გეტყვი, არაფერს გეტყვი». ასევე მიღებული «ვერა» სახელი «ვერა რასაგან.  
 ვერა რც იბრუნება: «ვერას გეტყვი» = «ვერა რას გეტყვი, ვერაფერს გეტყვი».

§ 29. ნაწილაკებიანი სახელითა ბრუნება. ნაწილა-  
 კებიდან მხედველობაში გვაქვს: -შე, -ვე, -ლა, -ცა ან ც და თრი უკა-  
 ნასუნელით კომპოზიტი: ლ ა ც (ა)<sup>1</sup>. ესენი დაერთვიან რთვლად სახელოებს, ისე  
 თორმეუცვლილებო სიტყვებს, მაგ.: «რამე, რომელიმე, თრივე, იგივე, ბავშვს,  
 რაღა, რაღაცა...», მაგრამ: «რთვლამე, საღმე, იქვე, ახლოვე, საღაც, შემდე-  
 გაც, უკანა, რთვისლა, ბარემლაც» და სხვა შრავალი. ჩვენ გვინტერესებს  
 ამ ნაწილაკებიანი სახელითა თავისებური ბრუნება. ამიტომ შევეხებით  
 მხოლოდ დამახასიათებლო. ზოგადად კი მდგომარეობა ასეთია. წინათ  
 - ძველს ქართულში ეს ნაწილაკები დაერთვოდა სიტყვის ამათუიმ  
 ბრუნვითს თორმას, ე. ი. სახელი იბრუნებოდა და მას უცვლილად ემა-  
 ტებოდა ნაწილაკი. ეს ძველი წარმოებდა ახლის ქართულში  
 რიგინადაა შემონახული. ამის გარდა დღევანდელ სალიტერატურო ქარ-  
 თულში გვაქვს ახალი წარმოებდაც, რაც იმას ნიშნავს, რომ ნა-  
 წილაკი შემორცმულია სახელითან და ნაწილაკითურთ იბრუნება. -შე,  
 -ვე, -ლა ნაწილაკიანი სახელი ახალი წარმოებებისა მისდევს ფუძე-  
 უკვეცვლითა ჯგუფს. არის შემთხვევები ძველი წარმოებით მოცემული  
 თორმის ახალი წარმოებისა, რაც გვაძლიებს ნ ა რ ე ვ თორმას. ა-

1) არალიტერატურულ ენაში: -ცაღა (ვიცაღა, რაცაღა, -ა. ხმოვნის ამო-  
 ლებითა: ვიცლა, რაცლა, თანხმოვანთა დამხვავების შემდეგ ვიცხა, რაცხა, რაც  
 ასე გავრცელებულია დასავლურს დიალექტებში, მაგ.: ვინცხამ ძალი მოღა»: ე. ნინოშვილი  
 ტ. I, გვ. 130).



გვარად. შესაძლებელია ნაწილაკიანი სახელი ზოგიერთ ბრუნვაში  
სამი — ძველი, ახალი და ნარევი - სახით წარმოვვიდგეს.  
უნახოთ მაგალითებით:

A. - მე ნაწილაკი დაერთვის კითხვითს სახელებს<sup>4</sup>: «ვინ+მე,  
რა+მე, რომელი+მე, რამდენი+მე» და უკანახუნელი ხდებიან კით-  
ხვითის ნაცვლად განუსაზღვრელი სახელები: «ვინმე, რამე  
(რაიმე), რომელიმე, რამდენიმე». ახალია შემთხვევა როგორც ძველი, ისე  
ახალი წარმოება, პირველ ორს კი ნარევიც. მაგალითად:

	ძველი წარმოება	ახალი წარმოება	ნარევი
სახ.	ვინმე	ვინმე	—
მოთხრ.	[ვინმე] <sup>2</sup>	ვინმემ <sup>2</sup>	—
მიც.	ვისმე	ვინმეს	ვისმეს.
მიმართ.	—	ვინმედ	—
ნათ.	ვის...მე <sup>3</sup>	ვინმეს	ვისმეს (გან)
მომვ.	—	ვინმეთი	—
სახ.	რამე (რაიმე)	რამე <sup>5</sup> (რაიმე)	—
მოთხრ.	— 2	რამემ	—
მიც.	რასმე	რამეს (რაიმეს)	რასმეს
მიმართ.	რადმე	რამედ	—
ნათ.	რისამე	რამეს (რაიმეს)    რამის	—
მომვ.	რითმე	რამეთი (რაიმეთი)    რამით <sup>4</sup>	—

<sup>1</sup>) ამჟამად არ გვაინტერესებს - მე ნაწილაკადართული ფორმაცვლიდი სიტყვები „ხოლომე, ხადმე“ -

<sup>2</sup>) ახალ ქართულში მოთხრობითში მხოლოდ ვინმემ არის გავრცელებული, ძვ. ქართულის ვინმე მოხსნილია. ამგვარადვე მოსადღესელი რამმე არ იხმარება, გაბატონებულია რამემ.

<sup>3</sup>) მრავალწევრილი მაჩვენებელი იმისა, რომ იქ გამოტოვებულია რომელიმე თანხმებული: «თვის, გან» ან სხვა, მაგ.: «ვის+თვის+მე, ვის+გან+მე» და სხვა.

<sup>4</sup>) «რამის, რამით» ძალიან ხშირი არ არის. რაც შეეხება «რამიმე» ფორმას, მას საღიბტობაჭრობაში ადგილი აქვს. უნდა ჰქონდეს მრავლობის კონსონანტი ეს ფორმები უაზრო.

<sup>5</sup>) მრავლ. რიცხვს ჩვეულებრივ - ებ მთელსართობა აწარმოებენ: «ვინმე-ვბ-ი, რამე-ვბ-ი» ან: «ვინმე-ვინმე-ვბ-ი, რამე-რამე-ვბ-ი» ზ. (მაგ.: «ისეთი რამეები წამოართყა»: ე.ნაშვილი, ტ. I გვ. 127)



ახეთივე პარალელური ფორმები გაჩნდა «რამდენიმე, რომელიმე» სახელებს, ნარევი სახე კი არ ახასიათებს. აი რამდენიმე ბრუნვის ნიმუში:

ძველი წარმოება:

ახალი წარმოება:

სახ.	რომელიმე	რამდენიმე	რომელიმე	რამდენიმე
მოთხზ.	რომელმამე	რამდენმამე	რომელიმემ	რამდენიმემ
მიც.	რომელსამე	რამდენსამე	რომელიმეს	რამდენიმეს ზსბ

ორიოდე მაგალითი ქართველი მწერლების უნიდან: «თუ ვიცრუებ რახმე» (ვაჟა, ტ. III, 450), მაგრამ: «უნდა რამეს ვამბობდე» (იქვე, 457), «გაიარა რამდენმამე წუთმა» («ქოგუჯა», გვ. 5), «რამდენსამე კაცს... დაწახათ» (გვ. 25, იქვე), «რამდენისამე კაბრძოლები შემდეკ» (იქვე, გვ. 25), მაგრამ: «რამდენიმე კაცის სიკვდილი» (იქვე, გვ. 22)... «შეუტყვი ვისმე» (ილ. ჭავჭავაძე, ტ. II, 219), «ეკუთვნოდეს ერთს ვისმეს ლარიბსა» (იქვე, 149), «ვინმეს რომ წაწყდებოდა» (მ. ჯავახიშვილი „პატარა დედაკაცი“, გვ. 86), და სხვა მრავალი. აქიდან ჩანს, რომ ამ ფორმათა ხმარება არეულია არა მარტო სხვადასხვა მწერალთა უნაში, არამედ ერთისა დამიკვე მწერლის უნაშიც. ამათგან, აშკარაა, ნარევი სახე გაუმართლებელია და მისი ხმარება წერა-ლოპარაგში ამთავითვე უნდა აღიკვეთოს.

B. - ვე დაერთვის თითქმის ყველა სახელს (გარდა კითხვითისა) და ფორმაუცვლილებლსაც: «ქალივე, პირველივე, ორივე, შენვე, მისივე... თითონვე, ახლავვე» და სხვა. - ვე ნაწილაკიანი სახელები ორად იყოფა. იმ სიტყვებს, რომელნიც საგნის სახელს გამოხატავენ და მსაზღვრელად (სხვა სახელის განმმარტველად) არ გვევლინებიან, - ვე არ ეხორცება. სახელი იბრუნება და - ვე უშუალოდ დაერთვის ბრუნვითს ფორმებს, ე. ი. გვაქვს ძველი წარმოება, მაგ.: სახ. კაცი + ვე, მოთხზ. კაცი მა + ვე, მიც. კაცსა + ვე, მიმართ. კაცად + ვე, ნათ. კაცისა + ვე, მოქმ. კაცით + ვე და სხვა მსგავსი სახელები. ამათ მისდევს შიდათგებითი სახელი მანვე: მოთხზ. მან + ვე, მიც. მას + ვე, ნათ. მის + ვე და სხვა: ხოლო იმ სიტყვებს,



რომელნიც შითგითეებას, რიცხვს, კუთვნილებას... გამონახავენ და, მაშინვე ხადამე, შეუძლიათ ხაგნის მსაზღვრელოებად მოგვეკლოინონ. ბრუნებინას ორივე წარმოება ახასიათებთ — ძველი და ახალი, მაგ.:

	ძველი წარმოება:		ახალი წარმოება:	
სახ.	იგივე	ეგევე	იგივე	ეგევე
მოთხზ.	იმანვე	ამანვე	(იმავემ	ამავემ)
შიც.	იმახვე	ამახვე	იმავეს	(ამავეს
შიმართ.	იმაღვე	ამაღვე	იმავედ	ამავედ
ნათეს.	იმიხვე	ამიხვე	იმავეს	ამავეს
მოჰმ.	იმითვე	ამითვე	იმავეთი	ამავეთი)

შენი შვიკა: ამ სახელოის შემცველი კომპონიტი «ერთიდაიგივე» საიგივე წარმოების მქონეა:

სახ.	ერთიდაიგივე	ერთიდაიგივე	ერთიდაიგივე
მოთხზ.	—	ერთმადანიმავემ	ერთადიგივემ
შიც.	ერთახლანიმახვე	ერთახლანიმავეს	ერთადიგივეს
ნათ.	ერთახლანიმიხვე	ერთახლანიმავეს	ერთადიგივეს ჰ სხ.

უკანასკნელი «ერთადიგივემ» სალოიტერატურლო ენაში შემოტყროლი არ არის და არც უნდა ვინმართათ.

ორგვარადვე ნაწარმოები რიცხვის სახელოიც: «ორივე, სამივე, ოთხივე» და სხვა. ავილოთ მათ შორის ყველაზე უფლო გავრცელოებული: «ორივე».

	ძველი წარმოება		მ რ ა ვ ლ ო მ ი თ ი რ .		
		ახალი წარმოება	ძველი წარმ.	ახალი წარმ.	ნართვე
სახ.	ორივე	ორივე	ორნივე	ორივენი	ორთავე <sup>1)</sup>
მოთხზ.	ორმავე	ორივემ	ორთავე	—	ორთავემ
შიც.	ორსავე	ორივეს	ორთავე	—	ორთავეს
ნათეს.	ორისავე	ორივეს	ორთავე	—	ორთავეს
მოჰმ.	[ორითვე]	ორივეთი	—	—	—
შიმართ.	[ორადვე]	ორივედ	—	—	—

ამათგან უკანასკნელი ოლორმები, მიუხედავად იმისა, რომ ძალიან გავრ

<sup>1)</sup> არის შემთხვევები «ორთავენი» ოლორმის ხმარებისა, რაც არაა მისალოები.





ცულებულია აღმოსავლეთ საქარბველოს მწერალოთა ენაში მიუღებელია და არც უნდა ვიხმაროთ. შიო უმეტეს, რომ რიცხვის გამოხატვლი სახელოის მრავლო. თორმეში არ გვჭირდებო. რაც შეეხებო მხოლოლოშიოის ძველოსა და ახლო წარმოებო, მოთგან ახლო წარმოებო მაშინოა გობოლონებული, როცო იგი დომოუკოდებლოდ (ხხოო სახელოთონ დოუკოვშირებლოი) არის აღებული («თრივეს ამშვიდებდენ»: მ. ჰოხიშივიდო „ბოტოო დედოკოცი“, გვ. 60, «თრივეში... ვინყო... თუქქინო»: ნ. ლოთოური, გვ. 358), ხოლო როცო მსოლოვროლოდ გვეკოონებო, მაშინ ადგილოი აქვს ძველო წარმოებო («ოოსოვე ქოხო», «ამგვოონისოვე გინებოთო», ვოუო, 464 დო ხხო). ახეოთ შემოთხვევოში ზოგი ბრუნვის თორში, მოგოლოთოდ, მოქ-შედებოთისო დო შიმოროთულოებოთისო, არც კი გვხვდებო. როგოოოც ვხედოთ, აქოც არევ-დოოევოს ბქონოო ადგილოი.

C. -ოო ნოწილოოვს ისეოივე შინშენელოოოო აქვს, როგოოოც ამხოლოდ, მარტო...» სიბყოვეს: «ძვლოებოლო დოოოო» = მარტო ძვლოში დოოოო, დო ხხო. -ოო ცოლოვე არ იხმარებო, იგი ყოველოთვის სიბყოვსოთონოო დოკოვშირებული დო ამიბოში მონოთონ ეოთოდ იწერებო როგოოოც -ვე დო -შე ნოწილოოებო იწერებოთდენ. -ოო დოოოთვის ამოთუში ბრუნვოთს თორშიო, მოგო: კოცილო, დედოშიო, შოოოსო, გულოისოოო დო ხხო მრავოლო, თოთონდ კოთ ხვიოთს სახელოებოთონ<sup>1)</sup> შეხოოოცებოლოდ წარმოგვიდებო დო ამის გომო ძველო დო ახლო წარმოებოის თორმეში მოგვექოვებო.

	ძველო წარმ.	ახალი წარმ.	ძვ. წარმ.	ახალი წარმ.	ნოწილო
ხახ.	ვინოო	ვიოო <sup>2)</sup>	ოოო	ოოო	—
მოთხო.	[ვინოო]	ვიოოში	ოოოო	ოოოში	—
შიც.	ვოხოო	ვიოოხ	ოოხოო	ოოოოხ	—
ნოთეს.	ვის... ლო <sup>3)</sup>	ვიოოხ	ოოხოო	ოოოოხ	ოოოოხ (+ -ოოოოხ)

<sup>1)</sup> ო ვიოო, ოოო, როგოოოოო, ოოოოოოოოოოოო ლო „მარტოო“ არ ნიშნოვს.

<sup>2)</sup> აქ -ნ- ამიღებულიო.

<sup>3)</sup> მრავლოწილის ადგილას ოოოოოში თონებულიო ნოვოისხხეო: ო ვინგან-ოო (მოოოოის შველახ) დო ხხო.



მომქმ. — ვილათა რიჯლა რალაბი რილაბი (\* რილაბი)  
 მიმართ. — ვილად რადლა რალად —

წარვეი ფორმები, მიუხედავად მათი შერლოთაში ხმარებისა (მაგ.: «რილას თავადიშვილი ვიქნებოდა»: იდ. ჟაგჯაგაძე, ტ. II, 33, «რილასთავის უნდათ»: ჯაგა, ტ. III, 65; «რილათი მოგახნა წარვეი»: რ. ჯიბსთავი, «რწმუნდი ლექსები» გვ. 66, ან კიდევ: «რილით გაუძღვევ ქვეყანას, რილით ვარჩინო ცოლ-შვილი»: იქვე). მოვლუბჭლოია და ჩვენს ან უნდა გამოვყენოთ. დანარჩენებს ხმარების სავითახი მოსაგვარებელია შერლოთაში კი თრივე წარმოების ფორმები მეტ-ნაკლებად გავრცელებულია.

D. - ცა ან - ა მოგვაცოლი - ც ზმინს კარდა უთველოვკარ სიტყვას დაერთვის ბოლოში: «თავშვიც, ხეც, ცა-ც, ახლოსაც, სიტყვითაც, ახლიაც, ვიდრეც, თანაც» და სხვა მრავალი. - ც არცა კარდავი, მაშინ თანსმოგვინო-დასრულებული სახელი. - ა'ს გამოივლოუნს: «ხეს + ც. ხესაც» და ახე: «ხურთმაც, გულითაც, ტანდაც» და სხვა. ეს - ა, რიჯორც ვიცოდა, ბრუნვებში სიტყვის მსაზღვრელის ნაშთია (იხ. § 16). - ც თ-ცა ნაწილაკიანი სახელი იმას ნიშნავს, რომ იმ სავნის (თავისებ, რიცხვთს, თუ სხვა რამეს) გარდა, რასაც ეს ნაწილაკიანი სახელი გამოთხატავს, სხვაც ყოფილა, მაგ.: «სტუდენტებიც იყვნენ» = სხვებ იხ (მასწავლებლების, მოწაფეების და სხვ.) გარდა სტუდენტებიც იყვნენ. ერთი სიტყვით - ც||ა ნიშნავს აკრეფა ვქს.

ამ ნაწილაკიან დაკავშირებით თაკვისებურებას მაშინ აქვს ადგილი, როცა - ლა'ს დართული - ცა (ც) კი თ ხ ვით სახედათ მოგვეკოვება: «ვილაცა (\* ვინ-ლა-ცა), რალაც(ა), რომედილაქ(ა), როგორილაც, რამდენილაც'». ამთავან ყველაზე უფრო ბრუნების თვალსაზრისით პირველი თრია საყურადღებო როგორც გავრცელებულია

1) «ახლიაც, როგორცა». «როგორც ფორმაცაქვენი ამჟამად ურადლოების გარეშე რჩება. რაც შეეხება - ცა-ლა ნაწილაკიან სიტყვებს (ვიცა-ლა, რაცა-ლა, საცა-ლა...), ისინი დიდიწილად არიან გავრცელებული (იხ. გვ. 26, 463. 1). მწერლობაში არ გვხვრდება.

ბული და მეტი თავისებურების შესწავლა. ბრუნებისას სამგვარი წარმოება აღსანიშნავი: ერთი ძველი და ორი ახალი, სახელოდობა:

1.-ლაც(ა) ნაწილაკა დაჯგუფების ბრუნვითაა ფორმას. ეს ძველი წარმოებაა, მაგრამ ფართოდ ნაცლებ გავრცელებულია, 2. ბრუნვის ნიშანი ჩნდება - ლა-ცა ნაწილაკებს შორის. ეს ახალი წარმოებაა, მაგრამ არც ისე ხშირი და 3. -ლაცა შეხორცებულია ფუძეს და ისე იბრუნვის, როგორც -ა'ზე დახრულიებული ფუძე. უკანასკნელი წარმოება კი ფართოდ იყავაზს გზას. ვნახთა ცაბულა:

	ძველი წარმოება	ახალი წარმოება	
		ა	ბ
სახ.	ვილაც(ა)	ვილაც(ა)	ვილაცა
მოთხრ.	—	ვილამაც	ვილაცამ
მიც.	ვისლაც	ვილასაც	ვილაცას
მიმართ.	—	ვილადაც	ვილაცად
ნათ.	ვის[ავის]ლაც	ვილას[ავის]ც	ვილაცის  ვილაცას
მიკვ.	—	ვილათიც	ვილაციით  ვილაცაით
სახ.	რალაც(ა)	რალაც(ა)	რალაცა <sup>1)</sup>
მოთხრ.	—	რალამაც	რალაცამ
მიც.	რასლაც	რალასაც	რალაცას
მიმართ.	რადლაც	რალადაც	რალაცად
ნათ.	რის[ავის]ლაც	რალას[ავის]ც	რალაცის  რალაცას <sup>2)</sup>
მიკვ.	რათლაც	რალათიც	რალაციით  რალააით <sup>3)</sup>

როგორც ვაქვეა, მწერლობაში ძველი წარმოების მაგალითები იშვიათია («ვისლაც გამსკავზე»: ვაქა, ტ. II, 50), ახალი წარმოების კი ორივე სახის შემთხვევები ვაქვს, მაგ.: «ვილასაც ყუთა დაუნყო» (ვაქა,

<sup>1)</sup> რალა - ლაცა შეხორცებულია, მაშინ - ან ეკვეება.

<sup>2)</sup> ნათეს და მიკვამულობაში წარმოებული ფორმებია: ფუძე ზოგ შემთხვევაში ბოლოდაწინა და ზოგ შემთხვევაში წინა ბოლოდაწინა. უფრო ხშირია უკანასკნელი.



395), მაგრამ: «ვილაყას ემუქრება» (იქვე, გვ. 426), «რალასაც ვიშრობენ» (იქვე, გვ. 424), მაგრამ: «რალასაც ვლოინ» (იქვე, გვ. 421) «ვილაყას ვა მოტყლა» (ს. მგალოთბლიშვილი: «ქორბაქარა», გვ. 61), მაგრამ: «ვილაყამ ხელი ჰკრა»: იღ. ჭავჭავაძე, II, გვ. 196) და ხევა შრავალო. არის ნარევი შემთხვევებიც: «... ცდილა... რილაცის გამოხატვასა» (იღ. ჭავჭავაძე, II, გვ. 196). თავი რომ დავანებოთ ნარევი შემთხვევებს, რაც უმართებულთა და არა უნდა ვიხმართ, არცე დაჩვენებს მაინც უსრულად აღვილი.

შენიშვნა: - ლაცა ნაწილაკებითი «ვილაყა, რალაცა» შრავლოთბით რიცხვშიც იხმარება: «ვილაყ-ვბ-ი, რალაც-უბ-ი».

გვ. 30. მსახლვრულ და სასახლვრ სახელოთა ერთად ბრუნება. მსახლვრული სახელო შეიძლება იყოს ან საგნის, ან თვისების, ან რიცხვის, ან კუთხილოების ან ხევა რამეს გამოხატველი ხიტყვა. იგი რაისიმის ამავ ბრუნვაში თ ბრუნვამს სასახლვრი სახელოთა, ახლო ქართულში მსახლვრული (ახსნხელი) სახელი ჩვეულებრივ უსწრებს სასახლვრ (ახსნხელი) სახელს, ძველ ქართულში კი ზირიქით იყო: ჯერ სასახლვრი გვქონდა და შემდეგ მსახლვრული, მაგ. ახვ: «დიდი სახელი» (ახ. ქართ.) = «სახელი დიდი» (ძვ. ქართ.)<sup>1</sup> მაგ.: მსახლვრული ვამოხატავს საგანს, თვისებას, რიცხვს, კუთხილოებას და ხევ. მაგ.: რინა კაცი, შავი კაცი, სამი კაცი, ჩემი ბავშვი

A. მსახლვრული ბოლოთა ან ხმალვრული და უსწრებს სასახლვრს. იბრუნება შემდეგნაირად (წარმოადგენს)

<sup>1</sup> აკინძევი, რამეების ანალოგიით შეიძლება იყოს ე-აქაც გაჩნდეს კი ლაცეები, რალაცეები» (ვიცოლი რალაც-რალაცეები: ენციკლოპედია, II, 199) მხელითაში ეს მიუღებელია.

<sup>2</sup> ან უნდა ვივიტროთ, რომ ხევაგარი მდგომარეობა შეცვამელია: ახლქართულ გვამს ძველი ქართულის წყობა და ძველ ქართულში - ახლით მაგ. - უმა ძენო (ახ. ქართ.), «ყოველი ძალი» (ძვ. ქართ.).



ახლო ქართულში. არსებულ ყველა შემთხვევაზე):

სახ. დამკვედი სტუდენტი	დამკვეთი სტუდენტი
მთავ. დამკვედმა სტუდენტმა	დამკვეთმა სტუდენტმა
მიყ. დამკვედს სტუდენტს	დამკვეთს სტუდენტს
მიმარ. დამკვერედ სტუდენტად	დამკვერელ სტუდენტად
ნათ. დამკვედის სტუდენტის	დამკვედი სტუდენტის დამკვედი სტუდენტის
მოქმ. დამკვედის სტუდენტი:	დამკვედი სტუდენტი და დამკვეთ სტუდენტი

აი თითქმის ყველა სახე, რომელიც შეიძლება შეგვხვდეს, როცა მსახულკრელო ბლოკთან ხმის მიქრობის და უხსრებს სა-სახულკრეს. მდგომარეობა არ შეიცვლება, თუნდაც მსახულკრელო არიან ხაში ბლოკთან ხმის მიქრობის სახელი იყოს. მაგალითები ნაწარმოებებიდან:

მთავრ. «ერთმა უსწავლოდმა ფეხველითა შითხრა» (ვაჟე, ტ. III, გვ. 457)...

მიყ.: «... იგი დიდებულს მომავალსა ჰქმნის (იქვე, გვ. 458), მაგრამ: «მაღლი მემ ნაწარმოებს კავაღნი» (იქვე, გვ. 450)...

ნათ. «ყოველია ვოგოაური ფრად ახლანის ტანისა, ლამაზის სახისა და დიდი ჯანის პატრონი» (იქვე, გვ. 455), მაგრამ: «ძველი ამბის ღირსებას მოკლებულია» (იქვე)...

მოქმ. «ათრთლოვებულის ხმით ჰეიბახავს» (იქვე, გვ. 158), მაგრამ: «ხალხური თქმულებით» (იქვე, 452) და სხვა.

ახლოთვიური მაგალითების დასახელება ბლოკად შეიძლება, მაგრამ სანდოეში ვხეც კმარა. დასკვნა ასეთია:

1. სახელობითხა და შითხრობითში სრული დაბლოება აქვს ყველა სახელს («ერთი ცნობილი ქართველი მწერალი, ერთმა ცნობილმა ქართველმა მწერალმა»).

2. მიცემითხა და მიმართულებითში მსახულკრელოებს სულ ეკვეცება დაბლოება (ერთი ცნობილი ქართველი მწერლის, ერთი ცნობილი ქართველი მწერლად), ან შეიძლება მიცემითში ზოგ



შახლავრელოს ან ყველა შახლავრელოს ექნეს - ნიშანი («ერთად ცნობილს ქართველს მწერალს», ან, რაც უფრო ხშირია. «ერთად ცნობილ ქართველ მწერალს.» შეადარე: «ბევრს შენს ტოლს ბიჭს არ დაქუვარდები»: ილი. ჭავჭავაძე, ტ. I, 147).

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა: ანალოგიით -ს შეიძლება გაუჩნდეს მიმართული-ბითში დასმული სახელოს შახლავრელოს, მაგ.: «შავს ხარად», რაც არ იგნება სალიტერატურო ენის თვალსაზრისით მიხალეში.

3 ნათესაობითა და მოქმედებითში სამი სახე გვაქვს: ა. სრული დაბოლოებთი («ჩემის აზრის, ჩემის აზრით», თლონდ მოქმედებითში შახლავრელოს ნათესაობითის - ის დაბოლოება დაერთვის, თავისი - ით ნიშანი კი დაკარგული აქვს), ბ. დაბოლოება მოკვეცილი («ერთად ცნობილ ქართველ მწერალის, ერთ ცნობილ ქართველ მწერალით») და ც. -ს მოკვეცილი დაბოლოებთი («ერთი ცნობილი ქართველი მწერლის, ერთი ცნობილი ქართველი მწერი»).  
დღევანდელი სალიტერატურო ქართულით თვალსაზრისით ყველა ეს ფორმა მიხალეშია და ამიტომ შათი ხმარება დაშვებულიქნა, თლონდ უპირატესობა შეიენიჭა -ს მოკვეცილ შემთავსებებს. ტაშუდა ასეთია:

უჭ ი რ ა ტ ვ ს ი ფორმები და ს ა შ ვ ე შ ი ფორმები:  
(და უნდა ვგვარათ ასე ვიხმაროთ):

ხახ.	ისტორიული	ბლენუმში	ისტორიული	ბლენუმში
მითხ.	ისტორიულში	ბლენუმში	ისტორიულში	ბლენუმში
მიც.	ისტორიულ	ბლენუმს(ა)	ისტორიულს	ბლენუმს
შიმ.	ისტორიულ	ბლენუმად	ისტორიულ	ბლენუმად
ნათ.	ისტორიული	ბლენუმის(ბ)	ისტორიულის ან ისტორიულ	ბლენუმის
მოქმ.	ისტორიული	ბლენუმით(ფ)	ისტორიულის ან ისტორიულ	ბლენუმით.

ს რ უ ლ ი დაბოლოებთი ან -ს მოკვეცილი დაბოლოებით შახლავრე-ლი განსაკუთრებთი მაშინ უნდა ვიხმაროთ, როცა დაბოლოების მთლიან მოკვეცას აზრის ვაძუწდითვანება მოწყვეტა, მაგ.: «ხელოვნების სახახლეში



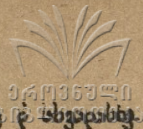
მწერალთა შუამოქმედებით დიხუხუხიას ჰქონდა აღვილი»  
 შეიძლება ირვევარად გავიგოთ: ან: «მწერალთა შემოქმედებია ხელ-  
 ნების სასახლეში დიხუხიას ჰქონდა აღვილი» (მაშინ წარმოადგენილი  
 ფორმები მისაღებია), ან: «ხელოვნების სასახლეში შემოქმედებით  
 დიხუხიას მწერლებსა ჰქონდა აღვილი» (მაშინ არაა მისაღები ეს  
 ფორმები). აქ უბრალოდ ვიხიარეთ სრული დაბოლოებთა: «ხელოვნ-  
 ბის სასახლეში მწერალთა შემოქმედებების დიხუხიას ჰქონდა აღვილი».

შენიშვნა I. ფუძველმწერი მასწავლებელი არ იყუმიბია, მაგ. «მა-  
 ლალი შიდა», ხათ. «მალალი შიდას ქ მალალი შიდას» «მალალი შიდას»  
 მალალი შიდას. თუ მასწავლებლის ხრული დაბოლოებთა ვიხიარეთ, რაც  
 ახელა შემთხვევებში ბაჭყალი იშვიდათ და გვყარდებთ. მაშინ იგი შეიქმნე-  
 ბა, როგორც ამაში ვაჟა გვარამუნებს: «მალ ლის შიდას წკარზე ცხე-  
 დარბანის ნანკრევი არი» (ბ. III, გვ. 59).

შენიშვნა II. არ იყნება ხორცი, რომ მოახხობიდაში მასწავლებ-  
 — ში დაბოლოებთა მოკვეთითა და ვაქვდა და ვნერით: «ლარბი გრუხმა  
 მალალი შიდას, ერთი ცნობილი წართველი მწერალთა»... სხვა, როგორც მაშ.  
 მოტივთაგმა ხმარობენ. ყოველ გაუმართლებელია ქართული ენის დეკლარა-  
 სითა და, მაშასადამე, მოუღებელიც მიუღებელია და მიმართებელიაში — მოუ-  
 კვეცილი მასწავლებლის ხმარება, მაგ. ახე: «ლარბი გრუხს, ლარბი გრუ-  
 ხად, მალალი შიდას, ერთი ცნობილი წართველი მწერალთა და სხვა  
 როგორც ეს მოხდითა უმთავრესად შემოქმედებებსა და შევსებებს, რო-  
 მივინიც ქართული სალიტერატურო ენის წარმეში კარგად ვარ. ფუძელ. არ  
 არიან.

B. თუ მსახლავრელი ბოლოთ ხმით ნიანთა და  
 უხრებს სახლავრს, მაშინ იბრუნება მხოლოდ სასახლეში  
 და უძველესად გვევლინება მსახლავრელი, მაგ.:

სახ.	რკინა	კაცი	მოკლე	ტბა	ცხრა ძმა
მოთხრ.	რკინა	კაცი	მოკლე	ტბამ	ცხრა ძმამ
მიც.	რკინა	კაცს(ებ)	მოკლე	ტბას(ებ)	ცხრა ძმას(ებ)
მიმართ.	რკინა	კაცად	მოკლე	ტბად	ცხრა ძმად
ხათ.	რკინა	კაცის(ებ)	მოკლე	ტბა(ებ)	ცხრა ძმის(ებ)



შოქში. რკინა ვაცით(ღ) მოკლე ვხით(ღ) ცხრა ძმიით(ღ) ქ სხვადასხვა

ამათ შინდევს, ე.ი. არ იცვლება ბრუნვებში ბოლოთანხმობიანი ხაყუთარი ხახელიც, როცა იგი უხრებს ხახაზღვრს (გვარს, პროფესიის ხახეღწოდებას) ან როცა შესაზღვრელი ხახელი ნათესაობით ბრუნვაშია უარმოდვენილი, მაგ.:

ხახ.	დავით დროიძე	პროლოგარიატის შტერი
მოთხზ.	დავით დროიძე	პროლოგარიატის შტერმა
მიც.	დავით დროიძე(ა)	პროლოგარიატის შტერს(ა)
მიმარს.	დავით დროიძე(ღ)	პროლოგარიატის შტერად
ნა.ა.	დავით დროიძის(ა)	პროლოგარიატის შტერის(ა)
შოქში.	დავით დროიძით(ღ)	პროლოგარიატის შტერთ(ღ) ქ სხ.

შ ე ნ ი შ კ ნ ა I. ბოლოხმობიანი შესაზღვრელი რომ იცვლება მდებარეობაში, ეს იშვიათი მოვლენაა. მათ აღმოხატული მწერლები თუ ხმაობენ: «მწვანის წათაპირ კახათბს» (ვაჟა, ტ. II, 47), «თუ ვიწროს აღვიღოს შოესწრო» (იჭვე, გვ. 145), და სხვა. ამჟამად გამოიყენებულა ბოლო-ხმობიანი შესაზღვრელია ჟურნალისტობაში.

შ ე ნ ი შ კ ნ ა II. თუ შესაზღვრელია - ვე, - მე ნაწილაკებში ხახელი, მაშინ თანკარი წარმოება გვაქვს - ძველი და ახალი. ძველი წარმოება: შესაზღვრელიც (ნაწილაკეუხთცვებლად) იცვლება და ხახაზღვრით. ახალი წარმოებით კი ნაწილაკე უცხოცვებულა და ხახელი ბრუნვებში არ იცვლება, მაგალითად:

ძველი წარმოებით:

ახალი წარმოებით:

ხახ.	რამდენიმე წუთი	რამდენიმე წუთი
მოთხზ.	რამდენიმე წუთმა	რამდენიმე წუთმა
მიც.	რამდენიმე წუთს(ა)	რამდენიმე წუთს(ა)
ნა.ა.	რამდენიმე წუთის	რამდენიმე წუთის(ა)

ხახ.	ამგვარიც	საქმე	ამგვარიც	საქმე
მოთხზ.	[ამგვარისა]	საქმეში	ამგვარიც	საქმეში
მიც.	ამგვარსაც	საქმეს(ა)	ამგვარიც	საქმეს
ნა.ა.	ამგვარისაც	საქმის(ა)	ამგვარიც	საქმის(ა)

და სხვადასხვა.





რამდენიმე შავალითი ნაწარმოებებიდან: « გაიბრა რამდენ შავზე წყნება »  
 (« ელგუჯა », გვ. 5), « რომელს მიე-ბყვება... არ წაეღოთ » (იქვე, გვ. 23), « რომელი-  
 ხამე მიხეწით ბყვია დანტყენთდა » (იქვე, გვ. 6), « ყოველსავე ხინათლოუს  
 ავლომბდა » (დ. კლოდიანიშვილი, ტ. I, გვ. 203), « შესცქეროდა იმგვარისავე წიხლით »  
 (წ. ლომიერი, გვ. 363)... ამ ძველი წარმოების გვერდით ახლისაც გვხვდ-  
 ბა: « ვაშწმენდი... ყოველივე მძულვარებისა » (დ. კლოდიანიშვილი, 197), « რამ-  
 დენიმე შვევრს მთქვლითა თავით » (ს. შვალთბლიშვილი, « რთწიქარა », გვ. 78)  
 და სხვა მრავალი (შდ. გვ. 25). ამათი მართლწერის საქმე მოხატვარებულა.

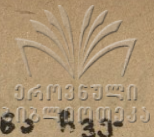
« რამე, ვილაცა, რაღაცა » და მსგავსი ბოლომთავრები ნაწილადარადული  
 სახელები (ორკვავე, ცხრავეთ), როგორც მსაზღვრელები, არ იცვლებიან: « რამე სჟე  
 ზეს, რამე სჟემის » და სხვა.

« ეგვევე, იგვევე » სახელობითის ვარდა ყველა სხვა ბრუნვაში სასაზღვრის  
 წინ წარმოლაგნილია « ამავე, იმავე » დ. შავ.: « ამავე ვაცი, იმავე ვაქმა, იმავე  
 ვაყს, იმავე ვაყის, და სხვა. ან: « ეგვევე ვაყი, ამავე ვაქმა » და სხვა. (შუტლოშა,  
 რთცა ამბობენ: « იგვევე ვაყმა, იგვევე ვაყს » და სხვა, ან: « ეგვევე ვაყმა » & სხვა)  
 მოხატვარებულა « ვრთთთაიგვეთ როგორც მსაზღვრელი - როგორ ვახმა-  
 როთ.

C. თუ მსაზღვრელი სასაზღვრს მთხდევს,  
 შაშინ ორივე სახელი იცვლება. ამ მნიშვნელობა არა აქვს მსაზღვრე-  
 ლი ბოლომთავრინია, თუ ბოლომთავრინია, შავ:

სახ.	ვაცი	საქმიანი	ვოჯო	ჭაჭარა
მთხ.	ვაქმა	საქმიანმა	ვოჯომ	ჭაჭარამ
მიც.	ვაყს(ა)	საქმიანს(ა)	ვოჯოს	ჭაჭარას
შიმართ.	ვაყად	საქმიანად	ვოჯორ	ჭაჭარად
ნათ.	ვაყის	საქმიანის	ვოჯოს	ჭაჭარას
მოჭმ.	ვაყით	საქმიანით	ვოჯოთი	ჭაჭართი, & სხვა.

მართალია, ასეთი წყობა მსაზღვრელო-სასაზღვრისა ხშირი არ არის  
 ქართულში. მაგრამ იგი ასეთუხსე გვხვდება თხზულებებში (განსა-  
 კუთარებინა კი ლექსებში) და ამიტომ გვერდის ავლია შეუძლებელია.  
 განხილთ მაგალითები: « და ალოაზანი შვეუ ქოჯარი ჰჩიოდა,



ათი თქვი კაცს უმღეროდა» (ილ. ჭავჭავ. ტ. I. 146), «არსენა ჩვენი, ის მხნე არსენა» (იქვე, გვ. 155), «ველს მშვენიერსა ჩასძინებოდა» (იქვე, გვ. 145), «ხან თვალს აუღოუბს ჰარდაძარ ხევს ნაძირსა ვრძელსაო, ადგილსა ჭიუხიანსა, დეკიან-ლოვი ვრძიანსა» (ვაჟა, ტ. II, 147) და სხვა. პრინციპში ახლეთ წყობაზე ყველაზე უფრო მშობლივად ვას. ბარნოვი მიმართავს. ეს წარმოადგენს შიბი სტილით თავისუფლებას, მაგ.: «სად თუინი გაქვინდა მიწის თვალს რინარს» („სტილითისი აჩრდილეთი“, გვ. 81), «სამინელი ჰავრი მომივიდა, ბრახი ულონო» (იქვე, 83) და სხვა.

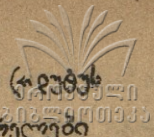
აქ ყურადღებას წყობის გარდა ის იქცევს, რომ ორივე სახელი იბრუნება და ყოველი ბრუნვას თავისი ბოლოსართი აქვს შერჩენილი. თუ პირველ წყობისას მსაზღვრელი მოქმედებით ნათესაობით ნიშნით მოგვევლინებოდა („სამინის ვაჭრით), აქ ეს შეუძლებელია: უაყრდ მოქმედებითი ნიშანი უნდა გაჩნდეს<sup>2</sup>.

თუ ნათესაობით ბრუნვაში დახმული მსაზღვრელი სახელი სასაზღვრს მოხდევს. მაშინაც ორივე იბრუნება, მაგრამ არა ყველა ბრუნვაში. ვნახთა ჯერ შევლით:

სახ. მტერი პრელიტარიატისა ხედასი მუშებისა ქვეყანა სამტრია. მოთხრ. მტრმა პრელიტარიატისამ ხედასმა მუშებისამ ქვეყანამ სამტრიათა მიც. მტერს პრელიტარიატისას ხედასს მუშებისას ქვეყანას სამტრიათა (მიმართულნი იქნით თავისუფური მდგომარეობა: იხ. ბოლოთ).

● აქიდან ჩანს შემდეგი: 1. ნათესაობითი და მოქმედებითი ფორმები არ გაჩნია, 2. მსაზღვრელი შეიძლება იყოს როგორც მხოლოდ ბრუნვის, ისე მრავლობითში § 3. მსაზღვრელი დაირთავს ან? § იგი ყველა ბრუნვაში გა

<sup>1</sup> ამის შედეგით: «შეიბს მინდია მოილა ზედა ვით რვალიანითა. წელზე წარმყამის ფრანგულით, მკლავითა ფარინითა. თორმეტის წინტის მამკლავი შუბითა ბარინიანთა» (ვაჟა, ტ. II, 2) და სხვა, როგორც ვითიან, ბრუნვის ნიშნებს დაერქვება (იხ. მ. მ. 1, 33-40). 33 (16)



(«ყაყაჩოს ყვავილი»), ელოენე-ს («ელოენეს წიგნი»), დუტუ-ს («დუტუს ნახატი»), ნუცა-ს («ნუცას სკოლა») და სხვა. ესენი რომ მსახურებელი იყვნენ და სასაზღვრის შემდეგ ვიხაროთ, მაშინ ქართველი ერის ბუნების მიხედვით იძულებული ვიყნებოდა ჯაჭვით: «ყვავილი ყაყაჩოს, წიგნი ელოენესი, ნახატი დუტუსი, სკოლა ნუცასი» და სხვა. ერთდროთი ამბობენ რომ ავიღოთ და სხვადასხვა ბრუნვაში წარმოვიდგინოთ, ასეთ სურათს მივიღებთ:

სახ. წიგნი ელოენესი

შდ. წიგნი მონათვისა

მოთხრ. წიგნმა ელოენესმა || წიგნმა ვღენესამ

წიგნმა მონათვისამ

მიც. წიგნს ვღენესას

წიგნს მონათვისას

მიმართ.

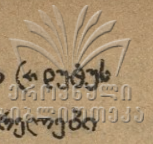
ნათ.

მოკმ. (წიგნით ვღენესით)

აღსანიშნავია შემდეგი: 1. გა უ ვ რ ც თ ბ ე ლ ი ნ ა ნ ა თ ე ს ა თ ბ ი თ ა რ ი მ საზღვრელი უფრო მეტ ბრუნვებში იცვლება, ვიდრე გა ვ რ ც თ ბ ი ლ ი: უკანასკნელს ნათეს. და მოკმედებითი არ გაჩნია (იხ. ზევიძ), 2. გა უ ვ რ ც თ ბ ე ლ ი ნ ა ნ ა თ ე ს ა თ ბ ი თ ა რ ი მ საზღვრელი მიცემითში და ძალიან ხშირად მოთხრობითში გავრცობილს მისდევს და 3. რაც საყურადღებოა, გა უ ვ რ ც თ ბ ე ლ ი ნ ა ნ ა თ ე ს ა თ ბ ი თ ა რ ი მ გაჩნია და გავრცობილს იგი მოკვეყნალი აქვს (წიგნი ელოენესი, შდ. წიგნი მონათვისა).

ახლა გასაგები უნდა იყოს ის, რომ «შამიდასი, შალოვასი, ელოენესი, ჩიტუნისი» და სხვა ნათესაობითი კი არ ყოფილა, როგორც ეს ჩვენს გრამატიკულს ეგონათ<sup>1</sup>, არამედ ხ ა ხ ე ლ თ ბ ი თ ი. საბოლოობითის ნიშანია - ი, ხოლო იყუბს არის ნათესაობითის თვისება:

<sup>1</sup> შავ., ხად. ხუნდაძე წერდა: «... დაბოლოება სი აქვს თ-სა და უ-ზე დაბოლოებულ სახელებს...» (ქართ. გრამ., გვ. 9, შდ. გვ 36-37). ნამდვილად კი ეს - სი იშლება ახვ: - ხ არის ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანი და - ი სახელობითობა.



(«ყაყაჩოს ყვავილი»), ელოენე-ს («ელოენეს წიგნი»), დუტუ-ს («დუტუს ნახატი»), ნუცა-ს («ნუცას სკოლა») და სხვა. ესენი რომ მსახურებლები იყვნენ და სასახლეების შემდგვ კახიანთა, მაშინ ქართველი ერის ბუნების მიხედვით იძულებული ვიქნებოდნენ ვთქვათ: «ყვავილი ყაყაჩოს, წიგნი ელოენესი, ნახატი დუტუსი, სკოლა ნუცასი» და სხვა. ერთდროით ამათგანი რომ ავიღოთ და სხვადასხვა ბრუნვაში წარმოვიდგინოთ, ასეთ სურათს მივიღებთ:

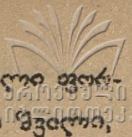
სახ.	წიგნი ელოენესი	შე.	წიგნი მოწაფისა
მოთხ.	წიგნმა ელოენესმა	წიგნმა	მოწაფისამ
მიც.	წიგნს ელოენესს	წიგნს	მოწაფისას
მიმართ.			

ნათ. —  
 მოკმ. (წიგნით ელოენესით)

აღსანიშნავია შემდეგი: 1. გა უ ვ რ ც თ ბ ე ლ ი ნ ა ნ ა თ ე ს ა თ ბ ი თ ა რ ი მსახურებელი უფრო მეტ ბრუნვებში იცვლება, ვიდრე გა ვ რ ც თ ბ ი ლ ი: უკანასკნელს ნათეს. და მოჰმედობიანი არ გაჩნია (იხ. ზევიდ), 2. გა უ ვ რ ც თ ბ ე ლ ი ნ ა ნ ა თ ე ს ა თ ბ ი თ ა რ ი მსახურებელი მიცემითში და ძალიან ხშირად მოთხრობითში გავრცობილს მისდევს და 3. რაც საყურადღებოა, გავრცობილს სახელობითში - ი გაჩნია და გავრცობილს იგი მოკვეცილი აქვს (წიგნი ელოენესი, შე. წიგნი მოწაფისა).

ახლა გასაგები უნდა იყოს ის, რომ «შამიდასი, შალოვასი, ელოენესი, ჩიტუნისი» და სხვა ნათესაობითი კი არ ყოფილა, როგორც ეს ჩვენს გრამატიკულებს ეგონათ, არამედ ხ ა ხ ე ლ თ ბ ი თ ი. სახელობითის ნიშანი - ი, ხოლო ფუძე არის ნათესაობითის ფორმა:

შ მაგ, ხიდ. ხუნდაძე წერდა: «... დაბოლოება სი აქვს ი-სა და უ-ზე დაბოლოებულ სახელებს...» (ქართ. გრამ., გვ. 9, შე. გვ 36-37). ნამედვიდო კი ეს - სი იშლება ასე: - ხ არის ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანი და - ი სახელობითისა.



« შამიდას, შალოვას, ელოენეს » და სხვა. ისიც ვიცით, უკანასკნელი ფორ-  
 მები მაშინ გვაქვს, როცა ამათ სასაზღვრო შოსდევს: « შამიდას შვილი,  
 შალოვას ძმა, ელოენეს წიგნი » და სხვა, ხოლო იმ სასაზღვრო უხუცესს,  
 მაშინ ნათესაობითი ფორმა იმ ბრუნვის ნიშანს შიილებს, რომელი  
 ბრუნვაშიც სასაზღვრო იქნება: « შვილი შამიდასი, ძმამ შაღვასამ,  
 წიგნს ელოენესას » და სხვა.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა. ბოლოუკვეყელი სახელებთან მოკმეღებში იგი არსე-  
 ზელი — თი დაბოლოდება (« გოგოთი, შამიდათი, შალოვათი, ელოენეთი... »)  
 თი ნაწილისგან შედგება: — თ-ი. მოკმეღებში იმ ნიშანი — თ, ხოლო —  
 ნათესაობითი სახელებითი (შამიდასი, ელოენესი და სხვა) ანალო-  
 გითა უნდა იყოს გაჩენილი, თორემ აქ — ი-ს სახელებითი ბრუნვას ნიშ-  
 ნის ფუნქცია არ აქვს.

ამგვარად, ნათესაობითი ბრუნვა შსაზღვრეობითობის ამის გამოყუ-  
 რებული ეს სასაზღვრო სახელი ვ უ თ ნ ი ლ უ ბ ა ს გამოხატავს და ამი-  
 ტომი ნაწი თ ე ს ა თ ბ ი თ ა რ ს სახელებს ვ უ თ ნ ი ლ უ ბ ი თ ი სახელები  
 უნდა იქნება. მაშასადამე, ვ უ თ ნ ი ლ უ ბ ი თ ი ა « შოთასი, შალოვასი, გლე-  
 რისი » და შავაგვებზე იმ მოვიგონებზე შემთავანხილელ კუთხილებით  
 სახელებს, როგორცაა: « ჩემი, შენი, ჩვენი, თქვენი, მისი, მათი, თა-  
 ვისი, ვისი » და სხვა (ჭმბ), ესენიც, როგორც იქ იყო აღნიშნული, ნა-  
 თესაობითისგან არიან წარმომდგარი სწორედ ისე, როგორც « შალო-  
 ვასი, ელოენესი » და სხვა. თორემ განსხვავება თი რამეშია: 1. « ჩემი,  
 მისი » და სხვა კუთხილებითი სახელებს ან სულ არ უჩანთ ნათესაობი-  
 თი ბრუნვის ნიშანი (როგორც, მაგ.: « ჩემი, შენი... »), ან სრულიად აქვთ  
 წარმოდგენილი (მაგ.: « მ-ის-ი თავ-ის-ი », ხოლო « შალოვასი » — და  
 შავაგვს სახელებს ბრუნვის — ი- ნიშანი დაკარგული აქვთ: ჰარის  
 « შალოვასი » ნაცვლად « შალოვა-ის-ი » ფორმისა. 2. « ჩემი, თქვენო  
 და სხვა — სასაზღვროს წინაც შეიძლება ვინმართთ და შემდგომც და  
 ყველგან იბრუნვის, თორემ სრული დაბოლოებითი სასაზღვროს შემ-  
 დგე გვხვდება ჩვეულებრივ « შაღვასი » ფორმა კი წინ არ შეიძლება იყოს.



შავალითად:

სახ.	რეში	თავი	თავი	რეში
მითხრ.	რეშია	თავია	თავია	რეშია
მიცემ.	რეშს	თავს	თავს	რეშსას <sup>1</sup>
მიმართ.	რეში(და)	თავად	თავად	რეშიდა
ნათეს.	რეში(ს)	თავის	[თავისა	რეშისა]
მოქმ.	რეში(ს)	თავით	თავით(ა)	რეშით(ა)

სახ.	შალკვას	ნახატი	ნახატი	შალკვასი
მითხრ.	"	ნახატია	ნახატია	შალკვასამ
მიცემ.	"	ნახატს	ნახატს	შალკვასას
მიმართ.	"	ნახატად		ღ სხვ.
ნათეს.	"	ნახატის		
მოქმ.	"	ნახატით		

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა: ნ ა თ ე ს ა ლ ბ ი თ ა რ ი ს ა ხ ე ლ ე ბ ი ა გ ე ო გ რ ა ფ ი ე დ ი ს ა ხ ე ლ ე ბ ი : « ც ო თ ი ლ - ი ს - ი , ქ ე ო ა - ი ს - ი (← ქ ე ო ა თ - ი ს - ი) , შ ე ჯ - ი ს - ი , ლ ო მ - ი ს - ი , მ რ ი ს ტ ე - ხ - ი , ბ ა ლ - ი ს - ი ... ლ ე ვ - თ ა , მ ა რ ე - თ ა , ო ო ჯ - თ ა , უ ლ რ ა ნ - თ ა , ე ლ მ - თ ა , მ ო წ ა მ ე - თ ა » და ს ხ ე რ ა ს ხ ე ჯ ს ა ქ მ ა ს ზ ო თ ა რ ე ბ ა ა ხ ე წ ა რ მ ო ჯ ვ ი დ გ ე ბ ა : ა ნ ა მ ა თ უ ხ წ რ ე მ დ ა რ ო მ ე ლ ო მ ე ს ა ს ა ზ ლ ვ რ ი ს ხ ე ჯ ა , რ ო ჯ რ ე ს ღ ლ ე ს ა ე შ ე რ რ ე ნ ი ღ ი გ ვ ა ქ ე ს ზ ო გ ე რ ი თ კ ო მ ბ ო შ ი ტ მ ი , შ ა ჯ : « მ ა მ ა ს ა ხ ლ - ი ს - ი , ლ ა ს ა ხ ლ - ი ს - ი (← ღ ე რ ა ს ა ხ ლ - ი ს - ი) , ქ ე ო ა ე ლ ო რ - ი ს - ი ... » ა ნ შ ო ს ღ ე ჯ ო ა : « თ ხ ა ლ ო თ ა - წ ე ა რ ო , ქ ე ა მ ა - ხ ე ვ ი , გ ა ო თ ა - ე თ ე » და ს ე : ა ო რ ო თ ა ზ ო თ ა რ ე ბ ა შ ი ს ა ს ა ზ ლ ვ რ ი დ ა ი ვ ა რ ჯ და შ ა მ ო ჯ რ ე ლ ო ი დ ა რ ჩ ა . ა მ ე ჯ ა რ ჯ . მ ო წ ა შ ე ო ა თ ა ვ ი ს ო რ ო მ ე ი ქ ე ნ ე ბ ო ლ ა « მ ო წ ა მ ე თ ა » (← მ ო წ ა მ ე ე ბ ო ს ) ა ღ ლ ო თ , ა ნ « მ ო წ ა მ ე თ ა ე ლ ო ე ს ი ა » ა ნ ს ხ ე ა მ ი ს მ ზ ე ა ვ ე ბ ი , ღ ო ე ბ ე ი გ ვ ა ქ ე ს მ ა რ ტ ო მ ო წ ა შ ე ო ა . ა ხ ე ა ს ხ ე ვ ი ბ ი ე .

1) ასევე შემთხვევაში კუთხილოებშიც სახელეუბნ მიცემითაში ორბაჯა და-ბოლოებში აქვთ: « ნ ა რ ო მ ს ო ჯ ვ ე ნ ა ს . ნ ა ო ნ რ ე შ მ ს ა ს » და ს ხ ე ა

§ 31. მსახურთა და მსახურთა მსახურთა  
 ლობიოთა. A. თუ სასახურთა - ებ - სუფიქსითაა მსახურთა-  
 ბი და მსახურთა მსახურთა, მაშინ ბრუნების თვალსაზრისით  
 (მხოლოდობითა შედარებითა) — არავითარ თავისებურებას არ  
 აქვს ადგილი, ეს კია, რომ მსახურთა არ იცვლება რიცხვში,  
 ე.ი. ისევ მხოლოდობითა რჩება, მაგ.:

სახ. დამკვრელი სტუდენტ-ებ-ი რკინა კაც-ებ-ი თვართ გზ-ებ-ი  
 მოთხ. დამკვრელმა სტუდენტ-ებ-მა რკინა კაც-ებ-მა თვართ გზ-ებ-მა  
 ნათ. დამკვრელი(ს) სტუდენტ-ებ-ის რკინა კაც-ებ-ის თვართ გზ-ებ-ის  
 და სხვადასხვა<sup>1</sup>.

თუ ადგილი შევუნაცვლოთ, მაშინ მსახურთა შეიძლება  
 მრავლობითა რიცხვში მოექცეს: «სტუდენტ-ებ-ი დამკვრელი-ებ-ი,  
 გზ-ებ-ი თვართ-ებ-ი», მაგრამ ახეთი რამ ახალ ქართულში  
 შედარებით იშვიათია.

B. თუ -ნ-/-თა- ბოლოსართებითაა ნაწარმოები სასახურთა  
 და მსახურთა მსახურთა, მაშინ ბოლოთანხმობიანი მსახურთა  
 სახელობითა შეიძლება იყოს მრავლობითა და შეიძლება არა,  
 სხვა ბრუნებში კი -თა ხუთქსი მოკვეცილი აქვს, ხოლო ბოლო-  
 ხმობიანი უცვლელად გვევლინება, მაგ.:

სახ. დამკვრელი(ს)-ი<sup>2</sup> სტუდენტ-ი რკინა კაც-ი ცხრანთ ძმა-თ<sup>3</sup>  
 - მოთხ. }  
 - მიც. } დამკვრელი სტუდენტ-თა რკინა კაც-თა ცხრანთ ძმა-თ<sup>3</sup>  
 ნათ. }

ზოგი მწერლის ნაწარმებში გვაქვს შემთხვევები, როცა ორივე შერ-  
 ჩენილი აქვს დაბლოება: «შორნი მნათობნი მოკამკამენი...»

1) რიცხვის გამოთხატვად სახედთან სასახურთა მხოლოდობითა იქნება:  
 «ორი ძმა, ახი კაცი, ათას სამოცდახუთმეტი კილომეტრთა» და არა «ორი ძმე-  
 ბი, ახი კაცები» და სხვა. უკანასკნელი თვარები არაა ხნორი.

2) უფრო ხშირია -ნ-ს გამოყენება: «მკვეთრი ხმურ-ნი, თონბუკური მოვლენი

3) ძველი ქართულიდან მომდინარეობს.



„მხიარულობდნენ“ (ივ. ჭავჭავ. ტ. I, 145), „თოვლით მოსილი ნიჭიერი“ (ივ. ჭავჭავ. ტ. III, 60), „ქარად და მსხდართა სევსურთა თავზე წაადგა ბალოები“ (იქვე, 82) და ხევა, მაგრამ ახეთ რამეს (სახელობითის გამოკლებით) ძალიან იშვიათად ვხვდებით შწერლობაში, თუ ვუყავ ენასა და ძველ ქართულიდან შემოსულ გამოთქმებს არ მივიღებთ მხედველობაში.

ადგილის შენაცვლებიდან კი თრევს დაბლობება მოეძლევა: „სტუდენტ-ნ-ი დამკვრელ-ნ-ი, ძმ-ნ-ი ცხრა-ნ-ი, სტუდენტ-თა დამკვრელ-თა, კაცთა რკინა-თა, გზა-თა თვართ-თა...“, მაგრამ ასეთი რამ სახელობითის გარდა იშვიათად და მანინაც სახელობითში მსაზღვრელს ზოგჯერ -ნ-ბ გარეშე ხმარობენ (ვხსოვს სინტაქსში იქნება განხილული).

ს. ნ ა თ ე ს ა ლ ბ ი თ ბ რუნვაში დასმული მსაზღვრელი უცვლელია რჩება, თუ იგი უსწრებს სასაზღვრს (პროლოგარიატის მტრ-ებ-ი ან პროლოგარიატის მტერ-ნ-ი, პროლოგარიატის მტრებმა, მტრებს, მტრების ან პროლოგარიატის მტერ-თ), მაგრამ მდვომარეობა იცვლება, თუ -ებ სუფიქსით ნაწარმოები სასაზღვრის შემდეგ არის მსაზღვრელი: აქ მსაზღვრელი იხევ მსოლოობითშია, თორღ ბრუნვის ნიშნებს დაფრთხეს, მაგ.: მტრები პროლოგარიატისა, მტრებს პროლოგარიატისას » და ხევა (მე. მხელობითი, გვ. 39). რაც შეეხება -ნ- / თა სუფიქსებით წარმოებას მრავლობითისას, ამის შემთხვევები იშვიათია.

აქ შეიძლება გადავთავებინა და შესაიონქმებლად გამოხადვი ტაბულა (იხ. ტაბულა III) მოგვეცა, მაგრამ ახალ ქართულში არსებული ნაიწნაირ თვორმებში რომ გავერკვეთ, საჭირო იქნება ძველი ქართულის გათვალისწინება.





§ 32. როგორაა წარმოდგენილი ძველში ქართულში მსახლვრელი და სასახლვრი? როგორც ვთქვი (§ 30), მსახლვრელი ძველს ქართულში სასახლვრის შემდეგაა უფრო ხშირად, ვიდრე წინ, მაგრამ ბრუნვებში მათ შორის არაკითხარი განსხვავება არ არის: ორივე სახელს გაჩნია ბრუნვის ნიშანი (მსახლვრელი ბოლოთანხმოვნია, თუ ბოლოთანხმოვნი, ამას მნიშვნელობა არა აქვს), მაგ.:

სახ.	ქართული	ენაჲ	ენაჲ	ქართული
მოთხ.	ქართულმან	ენამან	ენამან	ქართულმან
მიც.	ქართულსა	ენასა	ენასა	ქართულსა
მიმართ.	(ქართულად	ენად)	ენად	ქართულად
ნათ.	ქართულისა	ენისა	ენისა	ქართულისა
მოკმ.	ქართულითა	ენითა	ენითა	ქართულითა.

სახ.	უცხოჲ	ცეცხლი	ცეცხლი	უცხოჲ
მოთხ.	უცხომან	ცეცხლმან	ცეცხლმან	უცხომან
მიც.	უცხოსა	ცეცხლსა	ცეცხლსა	უცხოსა
მიმართ.	უცხოდ	ცეცხლად	ცეცხლად	უცხოდ
ნათ.	უცხოისა	ცეცხლისა	ცეცხლისა	უცხოისა
მოკმ.	უცხოთა	ცეცხლითა	ცეცხლითა	უცხოთა.

შრავლობით რიცხვშიც ბრუნვისა და რიცხვის ნიშნები ორივეს აქვს დართული, მაგ.:

სახ.	უცხო-ნ-ი	ცეცხლ-ნ-ი		ცეცხლ-ნ-ი	უცხო-ნ-ი	
მოთხრ.	}	უცხო-თა	ცეცხლ-თა		ცეცხლ-თა	უცხო-თა.
მიც.						
ნათეს.						

რაც შეეხება ნათესაობითში მოკცულ მსახლვრელს, იგი უცვლელია, იგი უსწრებს სასახლვრს, ხოლო იცვლება, თუ



შას შოსდევის (უჩინდება ბრუნვისა და რიცხვის ნიშნები).

სახ.	სოფლიოსა <sup>1</sup>	წესი	შავრამ: წესი	სოფლისაჲ
შოთხრ.	"	წესმან	წესმან	სოფლისამან
შიც.	"	წესსა	წესსა	სოფლისასა
შიმარაჲ.	"	წესად	წესად	სოფლისად
ნათ.	"	წესისა	წესისა	სოფლისაჲსა
მოქმ.	"	წესითა	წესითა	სოფლისაჲთა <sup>2</sup> .

შრავლობითა რიცხვშიც ასეთივე წესია: «სოფლიოსა წეს-  
-ნ-ი, სოფლიოსა წეს-თა»; შავრამ «წეს-ნ-ი სოფლიოსა-ნ-ი,  
წეს-თა სოფლიოსა-თა».

აქიდან ირკვევა, რომ დღევანდელი ქართულის თორმეტი  
ძველი ქართული: თორმეტის განვითარება - "ჯ ა შ ა რ ტ ი -  
ჭ ე ბ ა ს წ ა რ მ თ ა დ გ ე ნ უ ნ . შოგში გამარტივება შოლომძისა ში-  
ყვანილი<sup>3</sup>; შოგში გარდამავალ სათვეხურზე დგას და შოგშიც  
ძველი ქართულის თორმეტი იქნეს თავს, ამიტომია, რომ წა-  
ინ-წაირ პარალელურ შემთხვევებს ვხვდებით.

1) როცა საკუთარი სახელისგანაა შესაზღვრელი, მაშინ ნათესაობითი  
ფორმას ბოლოთქიდური - ა არ ექნება, შავგ.: «ჯოჯივის ცოლი... ცო-  
ლი ჯოჯივისი, ცოლმან ჯოჯივისმან, ცოლსა ჯოჯივისსა» და სხვა.  
«აშოტ კურაპალატი» და მისი შესავსებში შესალოდ ბოლოში იყვლი-  
ბიან: «აშოტ კურაპალატითა» და სხვა.

2) ნიათიანობითი სახელი ეს, ეგ, იგი როცა შესაზღვრელია ბ წინ უსწრებს  
სახელს, მაშინ სახელითობის გარდა ყველა სხვა ბრუნვაში გამოყენებულია  
«ამან, ამას, ამად, ამის, ამითა და იმან, იმას, იმად, იმის, იმითა, თორღ  
ახი ქართულში ამითგან დარჩენილია მხოლოდ «ამი და იმი», შავგ.: «ამ კაც-  
მა, ამ კაცს, ამ კაცად, ამ კაცის, ამ კაცით, იმ კაცითა და სხვა.



დღევანდელ ქართულში გაბატონებული მსახლკრები-სახლკრთა ფორმები.

I სახე.	უპირატესობის შემდეგ ფორმებია	დასაშვებია ფორმებია
სახ.	სოციალისტური ქვეყანა	
მოთხ.	სოციალისტურმა ქვეყანამ	
მიც.	სოციალისტურ ქვეყანას	სოციალისტურს(ა) ქვეყანას(ა) <sup>1</sup>
მიმართ.	სოციალისტურ ქვეყნად	
ნათ.	სოციალისტური ქვეყნის	სოციალისტურის    სოციალისტურ ქვეყნის(ა)
მოქმ.	სოციალისტური ქვეყნიით	სოციალისტურის    სოციალისტურ ქვეყნიით(ა).

118

გ ა ბ ა ტ ო ნ ე ბ უ ლ ი ფ ო რ მ ე ბ ი ა :

სახ.	I სახე. სასწავლო წიგნი	III სახე. დანიერ ჭონქაძე	IV სახე. პროფესორი	მტერი
მოთხ.	" წიგნი	" ჭონქაძემ	"	მტერმა
მიც.	" წიგნს(ა) <sup>1</sup>	" ჭონქაძეს(ა) <sup>1</sup>	"	მტერს(ა)
მიმართ.	" წიგნად(ა)	" ჭონქაძედ(ა)	"	მტრად
ნათ.	" წიგნის(ა)	" ჭონქაძის(ა)	"	მტრის(ა)
მოქმ.	" წიგნი(ა)	" ჭონქაძით(ა)	"	მტრი(ა).

1 - ა ფორმებში ჩასმული დასაშვებია.



# დასაშვები ფორმები

(იშვთათაჲ)

სახ.	ქვეყანა	სოციალისტური	ჭონქაძე	დანიელი	მტერი	პროლეტარიატისა
სოთხრ.	ქვეყანამ	სოციალისტურმა	ჭონქაძემ	დანიელმა	მტერმა	პროლეტარიატისამ
მიცემ.	ქვეყანას	სოციალისტურს <sup>1</sup>	ჭონქაძეს	დანიელს <sup>2</sup>	მტერს	პროლეტარიატისას
მიმართ.	ქვეყნად	სოციალისტურად	ჭონქაძედ	დანიელად		*
ნათ.	ქვეყნის	სოციალისტურის <sup>1</sup>	ჭონქაძის	დანიელის <sup>2</sup>		—
მოკვ.	ქვეყნით	სოციალისტურით	ჭონქაძით	დანიელით		—

49

1) მიცემითსა, ნათესობითსა და მოქმედებითში ამათ რომ — შვიძლევა ჰქონდეთ უპირთული, ამის მაგალითები მოცემულია 33-40 გვერდზე.

\*) მიმართულებში თქონდა ყოფილიყო «მტრად პროლეტარიატისად», მაგრამ ასეთი ფორმა ერთად არ გვხვდება. ჩვეულებრივია შეუთანხმებელი შემთხვევები: «მტრად პროლეტარიატისა, ნიშნად შევობრობისა, წიგნად ამხანაგისა» და სხვა. ცალკე აღსკული ნანათესაობითთარი მსაზღვრელი კი შეიძლება გვქონდეს ამ ბრუნვაში: «პროლეტარიატისად, ამხანაგისად» და სხვა. (შდ. მიცემითი: «არჩილისას [ვიყავი], თვალისას [შვიდილცავ], სადაიდობისას [ვნახავ]» და სხვა).

# მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ ი რ ი ც ხ ვ ი



უპირატესობის მქონე ფორმებია:

დასაშვებია ფორმები **პირველი ბიბლიოთეკა**

- სახ. სოციალისტური ქვეყნები
- შოახრ. სოციალისტურმა ქვეყნებმა
- შიყვმ. სოციალისტურ ქვეყნებს
- შიშარმ. სოციალისტურ ქვეყნებად
- ნათეს. სოციალისტური ქვეყნების
- შოქმ. სოციალისტური ქვეყნებით

სოციალისტურს ქვეყნებს

სოციალისტურის ქვეყნების || სოციალისტურ ქვეყნებს  
 სოციალისტურის ქვეყნებით || სოციალისტურ ქვეყნებით

ბ ი ბ ი თ ა დ ი ფ ო რ მ ე ბ ი ა :

სახ.	სახნავლო	წიგნები	პროლეტარიატის	შტრები
შოახრ.	სახნავლო	წიგნებმა	პროლეტარიატის	შტრებმა
შიყვ.	სახნავლო	წიგნებს	პროლეტარიატის	შტრებს
შიშარმ.	სახნავლო	წიგნებად	პროლეტარიატის	შტრებად
ნათეს.	სახნავლო	წიგნების	პროლეტარიატის	შტრების
შოქმ.	სახნავლო	წიგნებით	პროლეტარიატის	შტრებით

5



დავალება. გარჩიულ შემდეგ ნაწყვეტში რომელი სახელი (როგორც ცალკე, ისე როგორც შესაზღვრელი) რომელი ბრუნვა-სა და რიცხვშია და გაარკვიეთ: რა დამტოვება და როგორი ფუძე აქვს:

„ღამის ბინდი ფეხაკრეფით მიიწარება და შერთალ რიჭრაჟს გაზაფხულის გრილი სილა, ხავსის ნესტი, ხევსუვის ტენი და ათაბნაირი ბაღახ-ყვავილების მათრებელა სურნელი მოაქვს, რომელსაც თან ერთვის შიმშე სუნი სოკოსი და თრიშლინა, მურყანის და გვირილახი, შთის შროშანის და დუცისა“<sup>1</sup> (მის. ჯავახიშვილი, არსენა მარაბდელი, გვ. 173).

„... ტარიელი არ იყო სისხლის მოყვარე კაცი... მაგრამ, ... როცა ხელით მიბეკვავდა ვისმე, მაშინ კი რალაც ფრთგვარ კმაყოფილებას იგრძნობდა (გვ. 135-6). ... ცოტა ხანს სამივე სულგავმენდით იდგენ და რალაცას უყურებდნენ (გვ. 150). თრივე ამხანაგმა მოუწონეს დათიკოს ეს რჩევა (გვ. 150). ახლა თრივემ ცხადად იცოდნენ, ვინც იყვნენ ის გმირები. (155). — ვისი ხელით ვაკ... დე... ე... ბა... თალაც უნდა ეთქვა, მაგრამ... ვანუტევა ხელი. ... ვილაცამ გაუხსნა მოკლულს გელობე რთხა... (ეგნ. ნინოშვილი: მოთხრობები. ტ. II, სიმ. ხუნდაძის რედაქციით, 1932).

უნიშნით ვარჩევინა: „შერთალ რიჭრაჟს“ ორივე სახელი ერთად რჩუნება: პიტველი მანხლერელია პეტრე კი სასაზღვრო თრივე მს რ. მიღებულია. უანახსენოს აქვს შიღობსართი — ს, პიტველის იგი მოტეკვთა ფუძე: შერთალ რიჭრაჟ — თრივე პიღობსართან, არაკუნეშადი. ო რ ო რ ო რ ო კიბობსართი, მიღებულია ფუძის კორექციითა და ხმოვნის შეცვლით: რიჭრაჟი (ქ. II A 267. 2).



# დ ა მ ა ტ ე ბ ა ნ ი .

§ 32. წიღებთი ბრუნვის სათქვის. წოდებითი ფორმა მაშინ გვაქვს, როცა ვინმეს ან რამეს მივმართავთ, მოკუნდებთ, ვვინდა მოკახფლოთ ჩვენენ, ყურადღება მოკვაქციოს. მას თავის საკუთარი ფორმა გააჩნია. სხვა ბრუნვითი ფორმისაგან განსხვავდება ინტონაციითა (ამ შემთავუვაში ხმის აწევით) და ჩვეულებრივ დაბლოლებით. მისი ნიშანია — ლ.

A. ეს — ლ დაერთვის საკუთარი სახელების გამოკლებით ბოლოთ ან ხმის ბოლოთ სახელებს. იქნება ეს სახელები ცადვე აღებული, თუ მსახლკრელი და სასახლვრი ვართად წარმოდგენილი. აი მაგალითები: კაცო (რას ლაპარაკობ?!), ხალხო და ჯამათო! (... დაუძახა ხალხს მოხემა: „კაცო-ადაშიანი?!“ გვ. 222). ... მობძანდით, ჩემო რძალო! (იქვე, 172), ჩემო საყვარელო შვილო! ზ სხვადასხვა შრავლობით რიცხვშიც ანალოგიური მდგომარეობაა: ამხანავებო, კაცებო, ქალებო... მოქალაქეებო... ში ნაბირხო, არავვის ბირხო, მობიბინენო, შვებით მომზირხო (ნ. ბართაშვილი, გვ. 73) და სხვა.

B. ბოლოთ ხმის ბოლოთ სახელებთან კი წოდებითის — ლ ჩვეულებრივ მარცვლიანობას კარგავს და იქცევა — ვ თანხმოვანად, ამიტომ, რომ გვაქვს: ბეი, ლუტჯავ, მიდი! (არსენა მარაბელი, 3), ბირიელო შკლაჯაბევი, (... დაუძახა სპირიდონმა: ეგნ. ნინოშვი., II, 170), დაილოცი, ცივო შთის წყაროვი! (ვაჟა, თხზულებანი, 362), ჰი ხალამოვი, მყუდროვი, სკამოვი. (ნ. ბართაშვილი, 9) და სხვადასხვა. ერთმარცვლიან ბოლოთხმოვნიანებს შეტნილოდ — ლ აქვთ შერჩეული: ე, ცაო, ცაო (ბართაშვი., 7), მათო ცხთველო (იქვე),

1) კ რომ შეიძლება მიღებულ იქნას ლ ხმოვნისაგან, ამის მაგალითები იხ. მეორე განაკვეთში, გვ. 33.



საყვარლო და დიდი შაიკო (იქვე 120) და სხვადასხვა გვაქვს პარა-  
ლელური ფორმებიც არა მარტო სხვადასხვა მწერლის ნაწარმოებში,  
არამედ ერთიან და იმავე ავტორისაშიც. მაგ.:

(არ უკვირნოს,) სატრფოთ... (ბარათაჲ, 32) — ს ა ტ რ ფ ო ვ (მახსოვს  
თვალნი შენნი: იქვე 26).

მ ზ ვ ლ, (ამოღო, ამოღი...) — მ ზ ვ ვ (შინ-შემოღიო: ხალხური ზღერია).  
(მაგრამ ეჭვ,) ძ მ ა ლ (რაც იყო, იყო: „კაკო ყაჩაღი“) — (მართალია),  
ძ მ ა ვ (კაცს მოხსენებდა: „კაკო ყაჩაღი“)¹...

ც. რაც შეეხება ადამიანთა საკუთარ სახელოებს, იგი  
ორად იყოფა: 1. ბ თ ლ თ ხ მ ო ვ ნ ი ა ნ ე შ ი მხოლოდ ფუძის  
სახით გვევლინებიან, მათ არავითარი დამოლოება არც ქმნი-  
და და არც ახლა აქვთ მაგ.: ლ უ ა რ ხ ა ბ ! ლ უ ა რ ხ ა ბ ! (დაუძახა  
ქმარხა: კაცო-ადამიანი?! 168), ჯ ნ ი ა ზ ზ დ ა ვ ი თ ! (იქვე, 222);

... რთხლმ (არ ჩამოტრჩე); ქ ა ვ დ ა რ (თქმირად უაქვთა)... (არსე-  
ნა შარაპდელი, 269), (სულ მართალია) ჩემო ს თ ლ თ მ თ ნ (ნ.  
ბარათაჲ, 79) და სხვადასხვა. 2. ბ თ ლ თ ხ მ ო ვ ნ ი ა ნ ე შ ი ც  
მკვლელებრივ ფუძის სახით უნდა გვევლინებოდნენ და გვევლი-  
ნებიან კიდევც, მაგრამ ზოგჯერ ზოგად სახელოთა ანალოგიით - ვ  
ჩიშანს ფაირთავენ, მაგ.:

ჩუ დამიშალავ, ჩემო ბ ა ბ ა ლ ე ! (კაცო-ადამიანი?! 170) — შე დაგი-  
წერ... ჩემო ბ ა ბ ა ლ ე ვ (იქვე, 171).

რა ქქენი, უ რ ე კ ლ ე ? (არს. შარაპდელი, 15) — ჯეი, ე ტ ე კ ლ ე ვ.  
ჩამოაბთვი (იქვე).

ვაეაჩქობა . . . ო მ ა ! — გამარჯვება ჩემო თომავ!² (ბარათაჲ).

¹ ძ მ ვ ლ, დავთ-ნოღებიოთის ყუთხურ მაგალითებში შეიძლება ვინმემ  
აქიქრთა უნდებოთის ორმოცე დამოლოება გვაქვსო: ამაჲო, დავ+თ, მაგრამ არა:  
ქ ა ვ უ ნ ე თ ი ა ვ რ ნ ი ა დ ა ბ ე ზ ე გ ა ჩ ე ნ ი ლ ო თ ი მ ი ლ ე ნ ი ს ე ო ნ (ნ.ე. მან დანელოვთ ზ სხვე).  
² - ი ფუძიანება არასოდეს არ ათანიანთის - ვ, მაგ.: ვიორგი! დამიბრო! სე-  
ვასტო! ბარათაჲ სხვა.





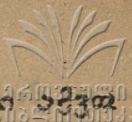
უფრო სწორი იქნება, საკუთარ სახელოებს არავითარნი წინა-  
ნი არ დაკურთხეთ წოდებობაში, ე.ი. ყოველთაჲს ვთქვათ და ვწე-  
როთ: როსტომი, დავითი, სულკა, თაშია, ვრეკლე, კირილო, ვახო, დათი-  
კა, დუჭუ და სხვადასხვა. ამათ ვაჭყვება, რა თქმა უნდა, ძოლო-  
სმთავრიანებიდან აღამიანთა გვარები, ცხოველთა საკუთარი სახე-  
ლოები და გვლგრაფიული სახელოები: ჭუნქაძე, ვლინაჲ, თოდონია...  
მიკორა, წინა, ყურშია... ამაში, ხაშიშვილოდე, საგურამია. და სხვ.

შ ე ნ ი შ ე ნ ე ბ ი : 1. ნათელია ძოლოსმთავრიან წო-  
გად სახელოს — ში მთევკვეცა და ფუძის სახით იხმარება. ახეთქნიან:  
ა) ნათესაჲთა და მახლოებულთა წოვი სახელო: დედა, შაშა, ბებია, ბაბუა, პაპა, ძია, შიძია, ნათლია და სხვა. ბ) ურთ-  
მარცვლიანზე შიტი — ეს სმთავრიანთა სახელოები: გოგო, ხაშიშლოა. და სხვა. ც) კნინობითი და წოვიც სხვა სახელოები: რიჭ-  
ნია, თისუნია, გოგონა, ტირია... ჩოთრა, შოშია, მელა და სხვა. — ჯ  
წმწნის დაყარვას ხელი შეუწყოს იმ გარემოებამ, რომ უმეტესობა  
ამათგან საკუთარი სახელოს შეგვრობას ეწევა.

2. წოდებითს რომ იტონაცია (ხმას ამალლება) ახასიათებს, იგი  
თავისებურ გვარუნას ახდენს ხიჭყახზე. ამ იტონაციის წყალობით  
ხიჭყა შეიძლება შეიკუმშოს ან შეიკვეცოს და ორმარცვლიანობიან  
ურთმარცვლიანი მივიღოთ, მაგ.: ქა (= ქალი: იხმარება ქართლში,  
კახეთში)<sup>1</sup>, გო (= გოგო: იხმარება ქიზიყში), ბჭო (= ბიჭო: იხმარება  
ქიზიყში), ჭო || ჭოჲ (= ბიჭო: გვხვდება აჭარისტანში) და სხვა. შეიძ-  
ლება სიჭყვას ძოლოსმთავრი მთევკვეცოს, მაგ.: ნათლიამა (= ნათ-  
ლიამა), ნათლიდედ<sup>2</sup> (= ნათლიდედა: შდ.: კი დროება გამოჩინო  
ნათლიდედ, ნათლიამა. მოყვარე, სეხნიავ: ვაჟა. 370) და  
სხვა. შ ე ნ ბირის სახედო მეთრე სახელოდან როცა წოდებითში,  
შ ე ს სახით გვკვლინება: შე დოკლაჩიავ, შენა... (არს. შარბილო...)

1) ქა'ს იმდენად დაეკარგა მნიშვნელობა, რომ დღეს იგი კაცის მი-  
მართავ ითქმის: „ქა: ბაბალეს კამეჩი შეველოვებს რაჲმწყველუთა და  
გღმუდარება — გამოაშვებინო“ — ასე მიმართა დარეჯანმა ლუარსაბს  
(კაციკა-აღაშიანი, 167). დღეს კაცობრებს გამოხატავს.

2) ეტყობს „ნათლიამა, ნათლიდედ“ სხვა გზით იყოს მიღებული (?).



დასკვნა. ბოლოთანხმობანიანებს წოდებითში  
 დაბოლოება - ა. ბოლოთანხმობანიანებს კი მისი ბგერანიანცვალი  
 - ვ. საკუთარი სახელოები და საკუთარი სახელოების ფუნქციის  
 შატარებელი სახელოები ფუძის სახით გვევლინებიან. ინტონა-  
 ციის წყალობითა ზოგი სახელი შეცვლილია. პირთა სახელოები,  
 მიხილეთქითი, კითხვითი და წილაკებითანი სახელოები წოდებულში  
 არ გვხვდება.

კითხვა ჩემის: ბოლოსართი - ი რატომ არ კუმშავს კუმშვად  
 ფუძეთა ხმობანს, ან რატომ არ კვეცს ბოლოკვეცილოთა ბოლო-  
 ვიდურ ა, ე ხმობანს, რატომც ეს ხდებოდა ნათესაობითა და  
 მოქმედებითში? (იხ. § 13 A, B). ერთი სიტყვით, რატომ გვაქვს «ს-  
 ფლო, წყალო, მზეო, შამაო» და არა «სოფლო, წყლო, მზო» და  
 სხვა (შდ: სოფლო-ის, მზ-ის...). - ი ხომ ხმობანია?! - ი'ს იმი-  
 ტომ არ შეუძლია ფუძის შეკუმშვა, რამ იგი ნაწილაკია და, რ-  
 კომც ბოლოსართი, შედარებითა გვიანაა დართული (აქი დღესაც  
 არ ახასიათებს ქართულის მოძვე მეგრულ-ქანურ-სვანურს  
 წოდებითში სავანებელ ნაშანი: იქ ყოველთაგან სახელოებითანი  
 ფორმაა წოდებითის ინტონაციით ნარმოდგენილი). წოდებითი  
 ადრინდელი ქართულში ინტონაციითდა უნდა ყოფილიყო გან-  
 სხვავებული სახელოებითისაგან<sup>1</sup>. ამ ფორმას თავში დაერთვოდა  
 გრძელი ი (ძველი მართლწერით: შ = ბერძნულ ა), რის შავა-  
 ლითობი, თუმცა იშვიათად, ძველ ქართულში გვაქვს: «შ უბუ-  
 ნურებდა და უმეტეს უკუნურებდა იგი შათი!»... (X საუკ.  
 ძეგლიდან). შემდეგში - ი სახელს ბოლოში დაერთო და მივი-  
 ლეთ: სიტყუაო უვნებლო, შამაო, ბრძენო და სხვა (იქიდანვე)  
 ხშირია შემთხვევა, რომ ეს შ თავშიც აქვს და მის შავიერი

1) ან კვების ინტონაციანი ფუძე გვიწონდა წოდებითში (?).



— მა ბოლოთშვიც: ჰ. თრთახილოღ, ჰ. ძელა... ვუვიქრთმთ...  
ნაწილოაუია და ისიც გვიან დართულოი, ამიტომ მას, როგორც ზე-  
ვით ვთქვიოთ, არ ძალუძს თუქმზე გავლონის შიხდენა.

წოდებთი ბრუნვა არის თუ არა? როგორც დავინახეთ, წოდებთის თავისი თორთა აქვს ისე, როგორც სახელობითს, შთახ-  
რობითსა და ხხვებს, შავრამ შათვან განსხვავდუბა ი ნ ტონ ა ც ი ი თ  
და, რაც შთავარია, შიოთ, რომ იგი სხვა სიტყვასთან უთთავროთ-  
ბითა არ არის გამორწვეულოი. მაშინ, როდესაც ესათუის ბრუნვა  
ან შინახთანაა დავავშირებულოი (მოწათუქმ დაწეოა შირათი: ? 13),  
ან სახელოთან (ბავშვილს სათამაშო...), წოდებთით ვი ჩვეულებრივ  
არც ერთს არ უკავშირდებთ, იგი სულ ცალკე დგას, დამოუკიდებელი  
თურახს წარმოადგენს და ამიტომაა, რომ მას წინადადების სხვა წევ-  
რებისგან ან შიიშით გამოსყოფენ, ან ძახილოის წიშინთა და ხან თავ-  
ში შიოქცევენ, ხან შუაში და ხან კიდევ ბოლოთში. ასეთთა ადგილომ-  
ნაცვლოთა ერთისა და იმავე წინადადების თვარგლოებშიგხვებებუბა.  
აი შავლოთებში:

ძ ა შ ი! რა ტუბილოაფ, რა უღარდულოად ჩემში დღეუქში იქ ში-  
დითდენ („კაკო ყარალი“).

ეგრეთა, ძ ა შ ი, კაცისა ბედი, ის უკულომართთ, უღმართთ,  
წამწყმედი... („კაკო ყარალი“).

არსენა ჩვენი, ის მხნე არსენა, ჩვენამდინ, ძ ა შ ი, შილარად  
შისულო... („კაკო ყარალი“)- და სხვა.

ან კიდევ: ა მ ხ ა ნ ა გო, სწავლა უნივერსიტეტში ზირველ სექტემბერს  
იწყებთ!

სწავლა უნივერსიტეტში, ა მ ხ ა ნ ა გო, ზირველ სექტემბერს იწყებთ!

სწავლა უნივერსიტეტში ზირველ სექტემბერს იწყებთ, ა მ ხ ა ნ ა გო!

---

ქაშის გამოძახილოა ნ. შათათაშვილოის ლექსებში: შიო ჩანტულო...  
ნეტავი თდეს... და სხვა.



აქიდან აშკარად ჩანს, თუ რა კავშირში იმყოფება წიგნების  
 ორი სიტყვა წინადადების სხვა წევრებთან. უკუბის გვიანხან:  
 ა მ ს ა ნ ა გ ე, წიგნი მათხთვე! აქ ხომ უშუალოდ დაკავშირ-  
 რებულთა «ამხანაგთ» სიტყვა «მათხთვე» ზმინათანა? ანც აქ!  
 «მათხთვე» სთან დაკავშირებულთა «შენ», რთველოც აქ ანაა წარ-  
 მთდგენილოთ, «ამხანაგთ» კი ვიხმარეთ იმიტომ, რომ მოეხედა ჩვენ-  
 კენ, ყურთ უკლთ ჩვენთ ლაპარაკსათვის. ამიტომ იგი, რთველოც თუა-  
 ზა, მძიმითა გამთხუავით, «შენ» რთმი ყთფილოყთ, მძიმით ვურთ გამთ-  
 ვყოფითთ («შენ მათხთვე წიგნი!"). ჩანს, წიგნიშითი სხვა ბრუნვე-  
 ბისგან თვალსაჩინოთ განსხვავებთა და ამიტომ იყთ, რთმი ბრუნვა-  
 თა რიცხვიში არ შეტანილთ, ეს ფრთი ხანთა. ართოც. ავ. შინიძეს  
 ის ბრუნვად მიიჩნითა და სახელოთ ართგრამებში, რთველოც ბრუნვა,  
 მისივე წინადადებითა იქნა შეტანილოთ. ამდენად მისი შემოტანა აქედ  
 ზაგვჭირდებთა, ყთველო შეშახვეწაში, მისთ გაცნობთ აუცილოებლოთ.

დ ა ვ ა ლ ე ბ ა. გამთარგმნით, რამდენად ხელთადაა წარმო-  
 გენილოთ წიგნიშითი შეშეგეს მარლოთებში: „ჩვენთ საყვარლოთ  
 ძმით, გულითათა შევტობათ, ვუთლოზე უკეთლოესთ ბატონთ და  
 მამავ აღოცხებთრე? (ახე მიმართთა არსენას მანავთა გაშელოთ  
 სუმიბათთს: არსენა მარბდლოთ, გვ. 267). ... ავთ ბატონთ, ჯთხო-  
 ხეთის მამხალთა და ურჯლოთ (იქვე, 267). ზურავ, ჩვენთ მიწ-  
 თალოთ ხან და მოეშხადე (იქვე, 268)... „ჩემთ აღმატებლოთ ბე-  
 ნილოთ გვართვანთ სიძეთ:“ (ახე მიმართთა მისემ ლუარსაბს: ჭა-  
 ცია-აღამიანთ, 212). ძეთ გაცნავ!

შე 34. ბ რ უ ნ ვ ა თ ა რ ი გ ე ს ა თ ვ ე ს. წინაწდელთ სა-  
 ხელოთ გრამატიკებში (ხილო. სურდაძინთა და სხვა) ბრუნვებთ ახეთი  
 თანამდებულთბით იყთ წარმოდგენილოთ: 1. სახელოთბითთ, 2. მათგათ-  
 ე წიგნიშითი ბრუნვებში უკვთ ან. ჩიქობავამ შეიტანა.



ბითი, 3. მიცემითი, 4. მოთხრობითი, 5. მოქმედებითი, 6. მოქმედებითი და 7. წოდებითი. რამდენიმე წელია, რაც ეს რიგი შეიქმნა და გვაქვს ასე დალაგებული: 1. სახელოთბითი, 2. მოთხრობითი, 3. მიცემითი, 4. მიმართულებითი (= ვნებითი), 5. ნათესაობითი და 6. მოქმედებითი. სასკოლო გრამატიკებში ბრუნვათა ტრადიციული რიგი მოცემულია რუსულის მიხედვით, ხოლო რუსულში ბრუნვათა უმეტესობის სახელწოდებებიცა და მათი დალაგებაც მოქმედებითის შესრულებიდან ლათინურის გზით (იხ. § 35). ქართული ენის სახელმძღვანელოებში ბრუნვათა რიგის შეცვლას საფუძვლად დაედვა შემდეგი მოსაზრებები:

1. სახელოთბითი, მოთხრობითი და მიცემითი ს ი ნ ტ ა ქ ს ე რ ა დ ქ ა ლ ი ა ნ ა ხ ლ ო ს დ გ ა ნ ა ნ ე რ ა მ ა ნ ე თ ა თ ა ნ , სახელოთბი:

ა. საშივე ბრუნვაში მოქცეული სახელი შეიძლება იყოს რეალური მოქმედი, ე.წ. ქვემდებარე (მაგ.: ამხანაგი ხატავს, ამხანაგმა დახატა, ამხანაგს დაუხატავს; საშივე წინადადებაში მოქმედი: 1. ამხანაგი, 2. ამხანაგმა, 3. ამხანაგს), ხ. სახელოთბითა და მიცემითში დახშული სახელი შეიძლება იყოს ავრთვე მოქმედების საგანი, მოქმედების ობიექტი, სამოქმედო (მაგ.: ამხანაგმა დახატა სურათი, ამხანაგი ხატავს სურათს: აქ სამოქმედო: 1. სურათი, 2. სურათს). ჩანს, მოთხრობითი — მოქმედის (ე.წ. ქვემდებარის) ბრუნვა, ხოლო სახელოთბითი და მიცემითი ხან მოქმედისა და ხან სამოქმედოსი. აქედან იხილ ვამთოდის, რომ პირველი ადგილას მოთხრობითი უნდა ყოფილიყოს და შემდეგ სახელოთბითი და მიცემითი, მაგრამ ბრუნვათა თავში სახელოთბითი იმითიმთავრება, რომ სხვა (მოთხრობითი, მიც.) ბრუნვებთან შედარებით მოქმედის ბრუნვად უფრო სწორად ეს ბრუნვაა და, რაც მთავარია, ამ ბრუნვაში წარმოდგენილი ფორმა იმავე დროს სახელწოდებაა ან სახლის, ან თვისების, ან რიცხვისა და სხვა, მაგ.: ვაყი, სოფელი, ხე და ა.შ..



2. ბრუნვათა ძველი რიგში მოთხრობითს შეთხზულად  
 ლი ვჰირა, ხნორჯდ ის ადვილი, რა ადვილსაც რუსულში  
 обвинительный, სხვა ენებში კი (ლათინურში, გერმანურში)  
 accusativus (აყუხატივუს = ბრალდებითი ბრუნვა) დგას. ამ  
 გარემოებას შეცთომიაში შეუძლია შეიყვანოს ვინმე (და შეწყა-  
 და კიდევ გრამატიკოსებაც კი!) და აფიქრებინოს, რომ მოთხ-  
 რობითი იგივე обвинительный-ა, accusativus-ია. ნამდვილად  
 კი მათ შორის არაფერიცა სურათა: მოთხრობითი ყოველ-  
 ძვის მოქმედის ბრუნვაა, იგი ქართულის დამახასიათებელია  
 და ევროპულ ენებს არ გააჩნია, სავაგიეროდ обвинительный,  
 accusativus-ი (= ბრალდებითი) ყოველთვის სამოქმედოს  
 ბრუნვაა, იგი ევროპული ენების დამახასიათებელია და ქარ-  
 თულის არ გააჩნია (მის მაგივრებას ქართულში ხან სახელო.  
 ვნევა და ხან მიცემითი). ეს შესაძლებელია შეცთომია რომ  
 ავკაცილოებინა, აუცილოებელი იყო მოთხრობითის დაძვრა ძვე-  
 ლი ადგილიდან.

3. ბოლოთა ნხმოვნიანი სასაზღვრები ერთგვარად ეთან-  
 ხმებიან მიცემითსა და მიმართულებითში დასმულ სასაზღვრებს  
 და შეთხვევარად-ნათესაობითსა და მოქმედებითში წარმოდგე-  
 ნილი ამავსე სასაზღვრებს. მოფიქრეთ:

მიც. წითელ დროშას შვ. ნათ. წითელი დროშის || წითელის დროშის || წითელ დროშას  
 მიმართ. წითელ დროშად მოქმ. წითელი დროშით || წითელის დროშით || წითელდროშით  
 (ი. ზ. 30).

ამგვარი დალოავება კი შესწავლას აადვილებს.

4. ცალკე სახელოთბითი და მოთხრობითი და ცალკე ნა-  
 თესაობითი და მოქმედებითი ისტორიული თვალსაზრისით  
 ახლო დგანან ერთმანეთთან მორფოლოგიურად, და

5. სახელოთბითსა, მოთხრობითსა და მიცემითში ყოველ-  
 ძვის შეუკვეთი ავი თუძეა წარმოდგენილი, ხოლო



მიმართულიანობა, ნათესაობითა და მოქმედებითში კუმულაციას  
ფუძე ეკუმშიებათ, ბოლოკვეცილოებს კი ორ უკანასკნელ ბრუნვა-  
ში ბოლოკვიდური ხმოვანი ეკარგებათ, სახელოდობრ:

სახ.	ურემ-ი	} ფუძე არ ეკუმშიება	კლოდე	} ფუძე უკვეცილია
მითხ.	ურემ-მა		კლოდე-ში	
მიც.	ურემ-ხ		კლოდე-ს	
მიმართ.	ურ მ-ად	} ფუძე იკუმ- შიება.	კლოდე-დ	} ფუძე კვეცილია (იხ. ზღ. 13, 14).
ნათ.	ურ მ-ის		კლოდე-ის	
მოქმ.	ურ მ-ით		კლოდე-ით	

ამჟამად, ასე დალაგებულის შესწავლა უფრო ადვილია.

ამჟამად, ფონეტიკურ-მორფოლოგიურ-სინტაქსურ-  
ნი და ეტიმოლოგიურნი თვალსაზრისით ბრუნვათა ასეთი და-  
ლაგება გამართლებულია. რაც შეეხება წოდებითს, ის მოქმედება  
სახელოებითს შემდეგ. სახელოებითთან მას ახლოთუებს ფონეტიკ-  
ურ ცვლილებათა ვამთ მისი სახელოებითთან მსგავსება.

ზ 35. ბ რ უ ნ ვ ე ბ ი ს სა ხ ე ლ ო წ ო დ ე შ ა თ ა თ ვ ი ს .

მიმართულიანობის შვიდი ბრუნვიდან ხუთი (სახ., ნათეს., მიცემ., წოდებ. და  
მოქმ.) წარმოადგენს თარგმანს და მომდინარეთებს ბერძნულ-ლათინ-  
ურად. „ბრუნვა“ და ტერმინები: სახელო., ნათეს., და მიცემითი  
(ავტორთვე ბოლოკვიდითი) შეიძლება უხელოებშია. ამითიან ოგი  
კადავიდა დიფონისე თარგმელოის ვრამატიკაში (ქრისტეშე წინ შერთე  
საუკუნეში). ფონისეს ვრამატიკაში ამათ დაერთათ წოდებითი.  
შემდეგში ეს სახელოწოდებში თარგმენს რომელოებშია და თავის

1) დამკვიდრებთა პრემი. არნ. ჩემბრავას წერილში (იხ. დიქციონარა ბოლოს).  
 2) შიდილოებთა სხვა მოსაზრებების დასახელებაც, მაგრამ არაა საჭირო.  
 3) სხელოებში მიშეკვრები იყვნენ დიფონსოფორთ მიმართულიანობის - სხელო-  
 იყნიშინა (მას დასაბამი მისცა ზენონმა ძველი სამურაქნელში IV საუკ. ქრ. წინ).



შხრევ დაუმატეს მ ლ ვ მ ე დ ე ბ ი თ ი. ბ რუნვათა ლათინურნი  
 სახელოები დღესაც შემონახული აქვს ზოგი ევროპული ენის  
 გრამატიკას, ზოგიხას კი თარგმნილი. (მაგ.: რუსულის და სხვა).  
 ნათარგმნია ქართულშიც. ს ა ხ ე ლ თ ბ ი თ ი პირველად  
 შემოიტანა პლატონ იოსელიანი: (თავის 1840 წ. გამოცემულ  
 გრამატიკაში). იგი წარმოადგენს თარგმანს *именительных*-სს  
 (nominativus-ისას). მანამდის ხმარობდნენ წ რ თ ვ ლ თ ბ ი თ ს  
 (სწორს) ჰერძული „ თ რ თ ე თ ნ ლ მ ა ს ტ ი კ ე “ (= სწორი სა-  
 ხელოთბითი) სახელოწოდების თანახმად. მ ლ თ ხ რ ლ ბ ი თ ი  
 ბ რუნვა და მისი სახელო პირველად შემოიღო ანტონ ქათლო-  
 კოჭმა (1767წ.), ხოლო ტერმინი გ ნ ე ბ ი თ ი <sup>ს ხედავს</sup> კნუბილის ნაცვ-  
 ლად მანამდის სულო სხვადასხვა სახელო იხმარებოდა, ამჟამად  
 მიმ ა რ თ ვ ლ ე ბ ი თ ი ც გვხვდებიან. ამგვარად, მოთხრობითი და  
 ვნებითი ქართული ნიდაგებზე წარმოიშვა.

თუ რატომი პქვი ამათუმი ბრუნვას ეს სახელო და ამ სახე-  
 ლოების მიხედვით ბრუნვის <sup>შეიქმნის</sup> რეკვივა ზოგჯერ აბსურდამდის მი-  
 გვიყვანს, რთლორც ეს მოუვიდათ აჯლორებს ვრთ-ვრთ სახელომდღა-  
 რლორსას, სადაც წერია: „ბავშვიმ ბურთი დაქარვა... აქ მოთხრო-  
 ბილია, რომ ბავშვიმ ბურთი დაქარვა... ამიტომ სახელოის ამ  
 ცვლას მ ლ თ ხ რ ლ ბ ი თ ი ბ რუნვა ეწოდა“. ვანა მოთხრობი-  
 თის ახეთი განმარტება რამიე თვლოსაწრისთა მისალომია? ბავ-  
 შვი ბურთს ხამაშობს, ბ ა ვ შ ვ ს ბურთი უყვარს... ვანა აქ  
 არაა მ ლ თ ხ რ ლ ბ ი თ ი, რფი ბ ა ვ შ ვ ი ბურთს თამაშობს,  
 ბ ა ვ შ ვ ს ბურთი უყვარს? მამ რატომ ან პქვი სახელოის ამ  
 ცვლას (ბავშვი, ბავშვს) მ ლ თ ხ რ ლ ბ ი თ ი?! ან კიდევ:  
 „ც ხ ე ნ ს წყალი ახვეს. ძ ა ლ ლ ს სცემეს. პირველ-მეფალით-  
 ში ჩანს, რომ ც ხ ე ნ ს წყალი ახვეს, მან სიკეთე უყვეს. მეორე  
 მავალითში კი - ძ ა ლ ლ ს სცემეს, მან ზიანი მიაცუნეს. სახელოის





ამ ცვლილებას საუბარში მიცემითი ბრუნვა ეწოდება (ნიშნები  
სახელმძღვანელოდან). ამ ავტორებთან ერთად სხვებსაც შეუძლიათ  
იფიქრონ, რომ მიცემითი გამოხატავს მიცემას („ცხენს  
წყალი ახვეს, მონათვეს წიგნი მისცეს დასხვა). მაგრამ წინადა-  
დებებში „სახლს ვხედავ, ვთრს მივემგზავრები, ამბავს  
ჭკობავს, საქმეს ვძეგვს...“ არც „სივეთის ქმნა“ ჩანს, არც „ნი-  
ანის მიყენება“ და არც „მიცემა“. ჩანს, მიცემითი - სახელ-  
წოდება შინააარსით ძალიან სშირად არ მართლდება.  
ამიტომ ბუნებრივია ბრუნვათა შესახებ საერთოდ ასეთი მოსაზრება  
გავიზიაროთ: „ბრუნვათა შნიშვნელობა არ შეიძლება ადვილად გა-  
მოსატყულო იქნას თორმულაობა“. ზოგი ბრუნვის შესახებ დაახლო-  
ვებით მაინც შეიძლება შემდეგი ითქვას: სახელთბითი,  
როგორც ზევიდაც შევნიშნეთ (გვ. 58), ყოველთვის მოცემულია  
საგნის, რიცხვის და სხვათა სახელი (მაგ.: საში გუთანი), წოდებ-  
ითი აღნიშნავს მიმართებას (გუთანი), ნათესაობითი  
გვიჩვენებს „მთელს, ხაიდანაც აღვმჯალია ნაწილი“, ან უკეთ (სინ-  
ტაქსური გავებით): სახელი საზღვრავს სახელს (გუთნი<sup>ს</sup> თამბა-  
ლაკი); მთქმედებითი მიგვითითებს იმაზე, რითაც მოქმე-  
დება სრულდება („ცხენით წავიდა, გუთნით მოხნა“)¹. ეს განმარ-  
ტებები, როგორც ვთქვით, დაახლოვებითია და ყოველ მოვლენას,  
ცხადია, ვერ მოუდგება.

დასკვნა. ბრუნვათა სახელწოდებები ძველიდანვე მო-  
შინაარსობს. დღეს მათი სახელწოდების გამართლება შინაარსით  
აქალ ცდა იქნება. ეს სახელები ამჟამად პირობითი სახელებია? ბრუნვა-  
თა თუნქია სინტაქსური გარჩევის დროს უნდა გამოვარკვეოთ, რაც მათის

¹ ბრუნვების განმარტება მოცემულია ა. მ. ი. ვ. შუბარტის მიერ გრამა-  
ტიკის შესავალში, მაგრამ განმარტებები არაა დამაკმაყოფილებელი.

² უკეთესი იქნება, თუ სხვა ტერმინებით შეიცვლიათ.



ჭ 36. ვ ი თ ხ ვ ე ბ ი ს ხ ა შ ე უ ა ლ ე ბ ი თ ბ რ უ ნ ვ ე ე -  
ბ ი ს გ ა მ თ ც ნ ბ ი ს ა თ ვ ი ს. სახელწოდება პრაქტიკაში ბრუნ-  
ვებს გამთავისებლად კითხვების საშუალებითა. მაგ.: „ბ ა ვ შ ე ვ ი ს  
წიგნი შიგნითა, ბ ა ვ შ ე ვ ს წიგნი უყვარს, ბ ა ვ შ ე ვ მ ა წიგნი კარ-  
გად იხსნავლა; —

ვ ი ს ი წიგნია შიგნით? — ბ ა ვ შ ე ვ ი ს;

ვ ი ს უყვარს წიგნი? — ბ ა ვ შ ე ვ ს;

ვ ი ს იხსნავლა წიგნი კარგად? — ბ ა ვ შ ე ვ მ ა . . .

ახე იყრ რუსულსა და სხვა ენის ვრამატიკურში. აქიდან ბრუნ-  
ვების გამთავისების ეს ხერხი კადმოილეს ქართ. ენის სახელმძღვა-  
ნელოლებში და კიდევ მოუქოვეს გავრცელებდა. ჩვენ წინააღმდეგა  
ვართ ამ ხერხისა. და აი რატომ:

1. ვ ი ნ კითხვითი სახელი თავისებურად იბრუნება, სახელდომს;  
ა. სახელთშითა და მთავისობითა ერთმანეთი აქვს, ნ. ნათესაობითა-  
სა და მოქმედებითაში საკუთარი ფორმა არ გააჩნია, ე. შინაარსუ-  
ლებითაში სხვა სიტყვაა აღებული, დ. წოდებითა ბრუნებასა და  
შრავლობითა რიცხვში არ იხმარება. ჩანს, საკმაოდ დღესქვეყნიან  
(ქ 28), და ამ დღევქვეყნი, „ანთმალაურნი“ კითხვის საშუალებით  
უნდა გამთავისებლად უდღევქვეყნი, „ანთმალაური“ სახელეების ბრუნვებში  
შარდლაყდა: „ბ ა ვ შ ე ვ ი ს ბ ა ვ ს, ბ ა ვ შ ე ვ მ ა და ბ ა ვ შ ე წინადადებ-  
ბის სახელეებს დაუხვართ კითხვებში:

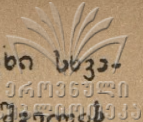
ვ ი ნ ხ ა ბ ა ვ ს ? ბ ა ს უ ხ ი ა : ბ ა ვ შ ე ვ ი . ო თ შ ე ლ ი ბ რ უ ნ ვ ა ა ! —

ს ა ხ ე ლ ო ბ ი თ ა ი , რ ა დ გ ა რ ა ყ ე ს მ ი ს კ ი თ ხ ვ ა ვ ი ნ !

ვ ი ნ რ ა ხ ა ბ ა ? ბ ა ს უ ხ ი ა : ბ ა ვ შ ე ვ მ ა . ო თ შ ე ლ ი ბ რ უ ნ ვ ა ა ! —

მ თ ა ხ ო ბ ი თ ა ი , რ ა დ გ ა რ ა ყ ე ს მ ი ს კ ი თ ხ ვ ა ვ ი ნ !

ქ ამოწერილია სილ. ხ ე ნ დ ა მ ი ს ვ რ ა მ ა ტ ი ც ი დ ა ნ .



როგორც ვხედავთ, კითხვა ვინ უნდა იყოს და ქახუხი სხვა-  
დასხვაკვარნი (სახელობ. და მოთხბ.). ჩანს, კიანცა ვერ გვშვლენს  
ამ ოთხ ბრუნვის გამოსცნობაში.

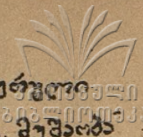
ბ. შიშა ოთხ ლეგონი ბრუნვის კითხვაა რა? მაგ.:  
«უმაწვილი იქცა კაცად». რა დ იქცა უმაწვილი? ქახუხი: კა-  
ცად. ჩვენ კი ვიცით, რომ კითხვაა რა, რამ, რას, რად და  
სხვა დაესმის ადამიანის ვარდა ყველა სხვა საგნის სახელობ.  
აქ ეს კითხვა (რა?) ადამიანის იმიტირ დავესვირ, რომ ვაკვე-  
ტა რომელი ბრუნვაში იყო იგი. ჩანს, ბრუნვის გამოსაცნობად იმუ-  
ლეზული ვხედებით ქართული ენის მუნებისათვის შეუფერებელი  
კითხვა დავსვამ, რაც არაა მისალეში.

ც. წოდებით ბრუნვასა და მრავლობითა ოცხვში დასმულ სახე-  
ლოებს კითხვა ვინ სრულებით ვერ უდგება, მაშასადამე, ვამოყსად-  
გარი ყოფილა იგი ამ მხრივ.

ამგვარად, კითხვა ვინ მისი დეფექტურობის გამო მთელ რიგ  
ბრუნებს ვერ გვირკვევს.

დ. არის სახელოები ოვისებისა, ოცხვისა, მოქმედებისა და სხვათა,  
რომელთაც საგნის სახელოების შესავსად აბრუნვიან, მაგრამ ვინ, რა  
კითხვების საშუალებითა მათი ბრუნვის გამოსცნობა ყოვლად შეუძლ-  
ბელია. მაგ.: კითხვაზე «რამდენმა ქახუხლოებელმა გამოაცხადა თა-  
ვი დამკვრელიად?», ქახუხი: «ათმა». უკანახველი (ათმა) მოთხ-  
ბით ბრუნვაშია, მაგრამ კითხვები ვინ, რამ სრულებით ვერ  
უდგება...

მევე ითქმის თანდებელიან სახელოთა (ჭეხ) შესახებაც. მაგ.: «წი-  
ლილი შივილი მამისგან» წინადადებაში რომ გავიცოთ, აუ რომელი ბრუნ-  
ვაშია მამისგან, კითხვა უნდა დავუსვათ ვისგან (ვისგან  
მივიღე წილილი?). მაგრამ ეს კითხვა — ვისგან — რომ ნათესა-  
ბით ბრუნვაშია, ისევე სარკვევია, როგორც მამისგან. ჩანს, კითხვა



აქვე მკვებარება აქ. ან ვიდრე: «სოფლოად ღიღი კვლავ უნდა  
 მუშაობა მიმდინარეობს». სად მიმდინარეობს ღიღი კვლავ. მუშაობა  
 ზახუხია: სოფლოად უკანასკნელი (სოფლოად) მიმართულნი იყვნენ  
 კაშია, მანამ სრულყოფილ ვერ უდგება ამ ბრუნვისათვის ჩვეული  
 კითხვა რად. ამ დასმული კითხვა სად კი ბრუნვას ვერ გვი-  
 კვებს. ურთივე კიდევ: «გუშინ დილიდან ხალამომდის წვიმა». დი-  
 ლიდან, ხალამომდის ვარკვეულ ბრუნვებშია დაყვებულნი,  
 მაგრამ ვერცერთი კითხვა ვერ გვაგებინებს შათს ბრუნვას.

დასკვნა. ვინ. რა კითხვები საკმარის უძლური აღმოჩნ-  
 დენ ყველა სახელის ბრუნვები გავვირკვიონ.

3. ამ უძლურებებს კაცი კიდევ ყურადღებებს არ მიჰქცევდა, რომ  
 კითხვების საშუალებით ბრუნვების გამოყვანობას დიდი ზიანი ან მო-  
 ჟინდეს ენის შესწავლის საქმეში. ჩვენი მიზანი შატლო ისე არაა, რომ  
 ვიცოდეთ უსადავს სიტყვა ამადამ ბრუნვაშია და სხვა არაფერი  
 (ახლანდელი შესწავლა უვარგისი, უმიზნო იქნებოდა!), არამედ ბრუნვების  
 ცოდნა გვინდა ენის ბუნების, ენის სტრუქტურის  
 გასაგებად, ენის განვითარების ისტორიის  
 გასათვალისწინებლად. თრთოტრაფი უძლი  
 საკითხების გადასახვევად. ყველაფერი ეს ყუ-  
 რადღების ვარდნილ ღარზე იმას, ვინც კითხვების შეთხებითაა  
 შატლ ბრუნვების გამოყვანობა. მართლაცა: «დავიდის ძმა ვნახე»  
 და «პეტრეს ძმა ვნახე» წინადადებებში იგი რომელი ბრუნვაშია  
 «დავიდის, პეტრეს» სახელები, ამის გამოსაყვანობად სვამდენ კითხვებს  
 ვისი («ვისი ძმა ვნახე?»). ზახუხს იღებდენ: «დავიდის, პეტრეს».  
 კითხვა ვისი რომ ნათესაობითს ეკუთვნის, ეს დაზნაობის  
 პეტრეა და ამბობდენ: «დავიდის, პეტრეს» თრთვე ნათესაობით-  
 შია და ამით გამოყოფილად იმდენ. რა ვახსენებდაა შატლ შორის დღეს,  
 და ამ რა ვახსენებდა იყო წინადა, ეს კითხვადაც არ იდგა. ნამდვილად



ჭი უნაა განხარკვევი. მართალია, და ვი თ ი ს, პეტრე ს, რაჭოვი  
 ნათესაობითა, წიგნში განხარკვევა მათ შორის თვალსაჩინოა.  
 პირველს აქვს დაბლობება - იხ. მუთრებს მარტო - ს. რატომ, ავი  
 ნათესაობითს ახასიათებს ნიშანი - იხ? რატომც ვიცი, ძველ  
 ქართულში ეს - იხ დაბლობება ყოველგვარს იყო წარმოდგენილი  
 ნათესაობითში, თორემ ბოლოუკვეველი ფუძიან სახელებთან ყუ-  
 ტის ხმოვნის შემდეგ ი მარცვლოვნობას კარგავდა და იქცეოდა  
 ა' დ და ვეფინდა პეტრე მს, ახალი ქართულში კი ა დ ი ვარკა  
 და ვეფინს პეტრეს. მაშინადაც, დავიანის და პეტრეს ში-  
 რის დღეს არსებული განხარკვევა ისტორიული განვიანობის  
 შემდეგ ყოფილია (ქ 14 A 4, გვ. 40). ამის გარეშე კი შესაძლებელი  
 ვახდა ხ ი ტ ყ ე ი ს ა ნ ა ლ ი ზ ი ს, ე რ თ ი ს ა და ი მ ა ვ ე  
 ფ თ რ მ ი ს ს ი ტ ყ ე. თ ა შ თ რ ი ს ნ ი შ ნ ე მ ი ს მ ს რ ი  
 გ ა ნ ს ხ ჯ ა ვ ე მ ი ს ძ ი ე მ ი ს, უ ნ ა ს ი ს ტ თ რ ი ს გ ა თ ვ ა  
 ლ ი ს რ ი ნ ე მ ი ს შ ე მ დ ე გ, რაც კითხვების მოყვარულს ყო-  
 ველაგის ვახე დარჩება.

თუ რატომ გამოვიყენებთ ბრუნვები კითხვების გარეშე, ეს  
 მუთრე განაკვეთილია ვახელოური (გვ. 40, 46).

ქ 37. ნ ა რ ი ლ ა ვ ი ა ნ ს ა ხ ე ლ თ ა მ ა რ თ. ლ -  
 რ ე რ ი ს ა თ ვ ი ს. ნაწილიდან სახელითა ბრუნვება წარმოდგე-  
 ნილია 29-ე სტავრაში (გვ. 28). რატომც იქ დაუნიახეთ, მათ  
 ახანაშიდრთვე ქართულში ახასიათებს თ რ ი წარმოება: ძ ვ ე-  
 ლ ი და ა ხ ა ლ ი, ან უკეთ: მ ე უ ო თ რ ც ვ მ ე ლ ი (ძველი)  
 და შ ე ხ თ რ ც ვ მ ე ლ ი (ახალი), სიტყვითს კი ამათ ვარდა ნ ა-  
 რ ე ვ ი ს (ძველი და ახალი წარმოების შეფარება). პირველი თნი  
 (ძველი და ახალი წარმოება) ვ ნ თ მ რ ი ვ ა დ ს წ თ რ ა და რ ე ვ ე მ  
 რ ე ვ ბ რ ე თ, შ ე ხ ა მ ე (ნ ა რ ე ვ ი) კი ფუნქციონირებდა რატომც ახასიათებდა



უარყოფით. მისი წესნიგებელი იყო ძველი და ახალი წარმოების  
 ხმარება. განაკვეთი დახატულია უკვე გამოცემული იყო. რთვა  
 ენიხა და ტერმინოლოგიის კომიტეტშია ეს ხა-  
 კითხი ჩვეულებებისაზედ დეტალურად განიხილა და შემდგომ  
 დებულებები მიიღო:

1. ვ ი ნ მ ე ე, რ ა მ ე ე იმგვარად იბრუნება: შეუსტრუქტ-  
 ლად და შეუსტრუქტურად (მ.ე. A). თანამედროვე წარმოების  
 ძირითადად, გაბატონებულია უნდა ჩატარდეს  
 შეუსტრუქტურად (ახალი) წარმოება, რადგანაც: ა. მას  
 ყველა ბრუნვის ფორმა გააჩნია (აქაა დეტალური), ბ. უნებრი-  
 ვად ხწირია და ც. უნაშე ძალზე გაჭრებულია. უნის ტერ-  
 მინოლოგიის იქითაჲა, რომ იგი გაბატონდეს. შეუსტრუქტურად (შე-  
 დრო) წარმოების ფორმები კი, გაბატონდეს რთვით ხწირი  
 ფორმები, სახმარად დასაშვებია: ანც შეცვება ნ ა რ ე ე ფორ-  
 მებს « ვ ი ნ მ ე ე, რ ა მ ე ე, რ ა მ ე ე, რ ა მ ე ე, რ ა მ ე ე » და ურთ-  
 ვ ბოლოკვეცილებს « რ ა მ ე ე, რ ა მ ე ე », უნებრივად რთვით  
 ა რ ა ხ ი რ ი ფორმები, უ ა რ ს ა ე რ ე ე, და ამდენად ხმა-  
 რებაში დაუშვებელია.

A. მრავალბითი რიცხვში შეიძლება ვინმე  
 ე ბ ი, რ ა მ ე ე ე ბ ი.

ბ. « ვინმე, რამე » რთვით მსაზღვრელები ყველა ბრუნ-  
 ვაში უყველია (მაგ.: ვინმე ვაყი, ვინმე ვაყმა, ვინმე ვაყ-  
 რამე საქმე, რამე საქმე და სხვა).

2. რ თ მ ე ე ლ ი მ ე ე, რ ა მ ე ე ე ბ ი მ ე ე რთვით ცალკე,  
 ისე რთვით მსაზღვრელი იბრუნება რთვითად: შეუსტრუქტურად

1) დასაშვებია იმას მიმართ, რომ თუ ვინმე იხმარა, შეცდომა არ  
 იქნება.  
 2) « რამე » რთვით ძალი წარმოების ფორმა დასაშვებია.



და შეხორცებულად (ჭ 29 A). ნარევი თორმეტი ან ათხუთმეტი  
 ჩვეულებრივია შათი გამოყენება მსაზღვრელოებად. როგორც მსა-  
 ზღვრელოებს შეუხორცებელი წარმოებისას საკუთარი ან გაჩინათ  
 შიშართ. და მოქმედებითი (პირველის ნაცვლოად იყენებენ შიფ-  
 შიბს და შვორისა. — ნათესაობის).

ძ ი რ ი თ ა დ ა დ, გ ა ბ ა ტ ი ნ ე ბ უ ლ ა დ უ ნ და ჩ ა ი თ ვ ა -  
 ლთთა შემოდასახელებული მიხეზების გამთ (არაა დეფექტური,  
 სწორია, გავრცელებულია) შ ე ხ ო რ ც ე ბ უ ლ ი . ( ა ხ ა ლ ი )  
 წარმოება, ხოლო დასაშვებად შეუხორცებელი. ცალკე ალე-  
 ბული ახალი წარმოების «რომელიმე, რამდენიმე» ბრუნვის ნიშ-  
 ნებს დაირთავს (რომელიმე, რამდენიმე, რომელიმეს, რამ-  
 დენიმეს, რომელიმედ, რამდენიმედ და სხვა), ხოლო როგორც მსა-  
 ზღვრელოი ყველა ბრუნვაში უცვლოელია (რამდენიმე კაცმა, რამდ-  
 ნიმე კაცს... რომელიმე საქმემ, რომელიმე საქმეს და სხვა).

შ ე ნ ი შ ე ნ ა . « რ ა მ დ ე ნ ა დ მ ე » როგორც ზმინსართი  
 ძირითადად ჩაითვლება.

3. ვ ი ნ ლ ა || ვ ი ლ ა . რ ა ლ ა , ვ . ი ლ ა (ვ), რ ა ლ ა (ვ) ი ბ-  
 რუნებიან შეუხორცებლად და შეხორცებულად (ჭ 29, C, D). ძ ი რ ი -  
 თ ა დ ა დ, გ ა ბ ა ტ ი ნ ე ბ უ ლ ა დ უ ნ და ჩ ა ი თ ვ ა ლ ო ს შეხორ-  
 ცებული (ახალი) წარმოება როგორც ენობრივად სწორი, მარტივი,  
 უდეფექტო და გავრცელებული, ხოლო დ ა ს ა შ ე ვ ე ბ ი ა ძველი  
 წარმოება. ნ ა რ ე ვ ი თ ო რ მ ე ბ ი (როგორიცაა: რილას, რილათი,  
 რილით, რილაყის, რილაყით), ავრეივუ გრამატიკულადვე რ ა -  
 ს ო რ ი თ ო რ მ ე ბ ი (ვილამაც, ვილახაც ვილადაც, ვილას... აც ||  
 | ვილასიც, ვილათიც, რალამაც, რალასაც, რალაყაც, რალასიც, რალა-  
 თიც, ან კიდევ ნათეს. და მოქმედებითში: ვილაყას, ვილაყათი, რა-

1) ორხაზი (!) უჩვენებს თორმათა პარალელობას, ვ. ი. გვხვდება ერთჯა  
 შ შვორიც (როგორც ვილას... აც, ისე ვილასიც).

ლაცხას, რალაცაოთი) უ ა რ ს ა ყ თ თ ვ ი ა და წერა-ლაპარაკში  
არ უნდა ვიხმაროთ.

A. «ვილაცა, რალაცა» მრავლ. რიცხვში იქნება: «ვილა-  
ცევი, რალაცევი» (და არა: ვილაცევი, რალაცევი).

B. როგორც მსაზღვრელოები იხმარებიან ვილაცა||ვილაცა,  
რალაცა||რალაცა'ს სახით და არცერთ მრუნჯაში არ იცვლებიან.  
(ვილაც კაცმა||ვილაცა კაცმა, ვილაც კაცს||ვილაცა კაცს....  
რალაც საქმეში||რალაცა საქმეში, რალაც საქმის||რალაცა საქმის  
და სხვა. ასეთ შემთხვევაში უფრო გავრცელებულია - მოკვე-  
ცილადა, ე.ი. ვილაც, რალაც).

4. ძ ი რ ი თ ა დ ი ა აგრეთვე - ვი ნაწილაკიანი სახელებს,  
როგორცაა: მ რ ი ვ ე, ს ა მ ი ვ ე, ყ თ ჯ ე ლ ი ვ ე და სხვა (ზ 29,  
B) ახალი (შესთარცებული) წარმოება. ცალკე აღებული - ვი ნაწი-  
ლაკიანი სახელი მრუნჯის ნიშანს დაირთავს (ორივემ, ორივეს, ორი-  
ვეთი... ყოველავეს, ყოველივეთი და სხვ.), ხოლო როგორც მსაზღ-  
ვრელი უცვლელია მრუნჯეში (ორივე კაცმა, ორივე კაცს და სხვ).  
და ს ა მ ი ვ ე ვ ი ა შეუსთარცებული (ძველი) წარმოება (ორსავე, ორი-  
სავე და სხ.). უ ა რ ს ა ყ თ თ ვ ი ა ახალი წარმოების მრავლობი-  
თი რიცხვი (ორივენი...) და ნარევი თერთმეტი (ერთთავემ, ორთა-  
ვეს და სხვა), როგორც ა რ ა ს ნ რ ი თ ვ ო რ მ ე შ ი.

რაც შეეხება ი გ ი ვ ე, ე გ ე ვ ე სახელებს, რჩება მხოლოდ  
ძველი (შესთარცებული) წარმოების თერთმეტი როგორც სწორი და  
ენაში დღემდის გამატიონებული, უარყოფითი და ახალი წარმოების  
(იმავემ, იმავეს, იმავედ და სხ.) თერთმეტი. თუ მსაზღვრელად ვიხ-  
მარებთ ი გ ი ვ ე, ე გ ე ვ ე, მაშინ ყველა მრუნჯაში (გარდა სახელო-  
ბითისა) იქნება ი მ ა ვ ე, ა მ ა ვ ე ( მა ვ. : იმავე კაცმა, იმავე  
კაცის, იმავე კაციდა... ამავე კაცმა, ამავე კაცის, ამავე კაციდა...).





5. ურთი და იგივე ორივე იბრუნება და ამიტომ  
 და ვერსეთ ცალ-ცალკე, ახასიათებს ძველი და ახალი წარმოება.  
 ძ ი რ ი თ ა დ ა დ ა ა ხ ა ლ ი წ ა რ მ ი ე ბ ა , ს ა ხ ე ლ ო დ ო ბ რ : მ ი თ ა ხ რ . :  
 უ რ თ მ ა და ი მ ა ვ ე მ , მ ი ც ე მ . : უ რ თ ა ხ ა და ი მ ა ვ ე ს , მ ი მ ა რ თ . : უ რ თ  
 და ი მ ა ვ ე დ , ნ ა თ ე ს . : უ რ თ ი ს ა და ი მ ა ვ ე ს , მ ო ქ მ . : უ რ თ ი თ ა და ი მ ა -  
 ვ ე თ ი . დ ა ს ს ა მ ე ვ ე ბ ი ა ძ ვ ე ლ ი წ ა რ მ ი ე ბ ა : მ ი ც ე მ . : უ რ თ ა ხ ა და  
 ი მ ა ს ვ ე , ნ ა თ ე ს . : უ რ თ ი ს ა და ი მ ი ს ვ ე . ს ხ ვ ა გ ვ ა რ ი ო უ თ რ მ ი ე ბ ი კ ი  
 ტ რ თ და ი გ ი ვ ე მ , უ რ თ და ი გ ი ვ ე ს და ს ხ ვ . ) მ ი უ ლ ე ბ ე ლ ი ა .

რთგორც მსაზღვრელი-ბრუნებში იცვლება უ რ თ ი ზ უ ვ -  
 ლ ე ლ ა დ კ ვ ე ვ ლ ი ნ ე ბ ა ი მ ა ვ ე , მ ა გ . : ს ა ხ . : უ რ თ ი და ი გ ი ვ ე კ ა ც ი ,  
 მ ი თ ა ხ რ . : უ რ თ მ ა და ი მ ა ვ ე კ ა ც მ ა , მ ი ც ე მ . : უ რ თ ა ხ ა და ი მ ა ვ ე კ ა ც ს ,  
 მ ი მ ა რ თ . : უ რ თ და ი მ ა ვ ე კ ა ც ა დ , ნ ა თ ე ს . : უ რ თ ი ს ა და ი მ ა ვ ე კ ა ც ი ს ,  
 მ ო ქ მ . : უ რ თ ი ს ა და ი მ ა ვ ე კ ა ც ი თ .

ამგვარად ახალი (შეხორცემული) წარმოების ოუთრმათა  
 ძ ი რ ი თ ა დ ა დ ა , გ ა ბ ა ტ ო ნ ე ბ უ ლ ა დ გ ა მ ო ც ხ ა დ ე ბ ი თ  
 უ თ უ ო დ შე ნ ე ლ ო დ ე ბ ა ი ს ა რ ე ვ - დ ა რ ე ვ ა , რ თ მ ე ლ ს ა ც დ ლ ე მ დ ი ს ა ქ ვ ს  
 ა დ გ ი ლ ი .

ჭ ვ მ . თ ა ნ დ ე მ ვ უ ლ ი ა რ ი ს ა ხ ე ლ ო მ ბ ი . ქ ა რ თ უ ლ შ ი ა რ ს მ თ -  
 ლ ი რ ი გ რ ნ ა წ ი ლ ა კ ე ბ ი : - თ ვ ო ნ , - ჰ ე ნ , - ბ ა ნ , - მ დ ი ს , - ზ ე , - შ ი ,  
 - ო ლ ნ , - უ რ თ და ს ა ვ ა , რ თ მ ე ლ თ ა ც დ ა მ ო უ კ ი დ ე ბ ე ლ ი , თ ა ვ ი ს თ ა ვ ა დ ი  
 მ ნ ი მ ე ნ ე ლ ო მ ა ა რ ა ა ქ ვ თ , ა მ დ ე ნ ა დ ც ა ლ კ ე ა რ ი ს მ ა რ ბ ი ა ნ , რ ა ე ლ თ ვ ი ა ნ  
 ს ა ხ ე ლ ე ბ ს და კ ა მ ო ხ ა ტ ა ვ ე მ ს ა გ ა ნ თ ა შ ო რ ი ს უ რ თ ი ე რ თ თ -  
 ბ ა ს : ა ნ ს ი ა ხ ლ ო ვ ე ს , ა ნ მ ი ც ი ლ ე ბ ა ს , ა ნ მ ი მ ა რ თ უ ლ ე ბ ა ს და ს ხ ვ ა .  
 ეს ნ ა წ ი ლ ა კ ე ბ ი ბ ო ლ ო შ ი დ ა ე რ თ ვ ი ა ნ ს ა ხ ე ლ თ და ა მ ი ბ ო მ ე წ -  
 დ ე ბ ა თ თ ა ნ დ ე ბ უ ლ ი . თ ი თ ო უ ლ ი მ ა თ ვ ა ნ ი გ ა რ კ ვ ე უ ლ  
 ბ რ უ ნ ვ ა ს მ ო ი თ ა ხ ო ვ ს და ა მ ი თ ა ი ხ ს ნ ე ბ ა ი ს , რ თ მ მ ა თ რ ე ვ ე ლ ე ბ -  
 რ ი ვ ს ი ნ ტ ა ქ ს შ ი ი ხ ი ლ ა ვ ე ნ . ა ქ ო უ შ ე მ ო გ ვ ა ქ ვ ს , ეს მ ხ ო ლ ო დ ჰ ე ა გ ო -



გიური მოსაზრებითა. როგორც პრითყ. ან. ნიქომაკამ სამართლებრივად შენიშნა, თანდებულები მჭიდროდაა დაკავშირებული ბრუნკებთან და ხშირია შემთხვევა, რომ თანდებულებიან სახელებს ბრუნგებში ურევენ, ან სრულებით ვერ ურკვევიან მათში, ამიტომ მათი აქ განხილვა მოკლედ მაინც მიზანშეწონილია.

1. -**თ**ან თანდებულები ჩვეულებრივ უჩვენებს ს ი ა ხ ლ თ ვ ე ს, მაგ.: «**შ**ამასთან არის, ლთმესთან დგახ, ნიკოსთან ცხოვროვს» და სხვა. როგორც ვხედავთ, -**თ** ან შითთხოვს შ ი ც ე შ ი თ ბრუნვას: **შ**ამას +**თ**ან, ლთმეს+**თ**ან... -**თ** ან თანდებულებიან სრული დაბლოთები მხოლოდ ბოლომთავრებშია წარმოდგენილი შიციში, ბოლოთანხმობებში კი ბრუნვის ნიშანს -ს'ს კარგავენ -**თ**'ს წინ და თუძის შესავსად გვეკლინებენ: «**ა**მხანაგთან არის, სახლთან დგახ » და სხვა. ხალიტ. უნაში ეს წესი დღეს გამტკიცებულია.

**შ ე ნ ი შ კ ნ ა**: ზოგ კილოში, მაგ., ხევსურულში ბოლოთანხმობებიანებსაც შეტრენილი აქვთ ბრუნვის ნიშანი -ს და ამიტომ: **ქ**-**ლ**-**ლ**-**თ**ან, **ქ**-**რ**-**ლ**-**თ**ან და სხვა. აი ნიმუში: „**შ**აგ **ქ** ა ლ ს თ ა ნ უ რ თ კ ვ ი რ ა ვ ხ ა ე რ ი ვ ი ე ვ ც ო ც ხ ა ლ ი ...“ ბეს. **გ** ა ბ უ უ რ ი ს ვ ე ვ ს უ რ უ ლ ი მ ა ხ ა ლ ე შ ი, და შეჭდილი პრითყ. ა. შანიძის რედაქციით). ქვემოთმცხულში კი, როგორც ირკვევა, თანდებულების ეს ივარგება: «**შ**ამასან, ხესან, ნიკოსან » და სხვა.

2. **შ**ი და **-შ**ი თანდებულები ჩვეულებრივ იხმარებიან იმ სახელებთან, რომელთაც უჩვენებენ ა დ გ ი ლ ს, სადაც რაში იმყოფება, ან წარმოებს, ან დროს, როცა რაში ხდება, ან შ ი შ ი რ თ უ ლ ე ბ ა ს და სხვა. მაგ.: «**შ** თ ა ზ ე თ ლ ჯ ლ ი დ ე ვ ს, **გ** ა ზ ა ლ ს უ ლ ზ ე ხ ნ ა ვ ე ნ, **ზ** ა შ თ ა რ შ ი ც ი ვ ა, **ქ** ა ლ ა ქ შ ი წ ა ვ ი დ ა » და სხვადასხვა. თრივე თანდებულები მითითებებს შ ი ც ე შ ი თ ბრუნვას, რაც ჩანს შემდეგი მაგალითებიდან: შასზე, მახში, ვახზე [ჯისში] (მას, ვის: იხ. ზჭ 27, 28), სხვა შემთხვევებში კი ბრუნვის ნიშანი -ს ივარგება **ზ**, **შ** ბგერაჯა შეზობლობაში წაიკან



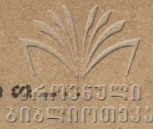
მსგავსებების<sup>2</sup> გამო და გვაქვს: შინაზე (← შინაჲს + ზე), ქალაქში (← ქალაქჲს + ში)... დღევანდელი ზე, ში ნაწილადგები წარმოშობა-  
 რია ზედა და შინა სიტყვებისაგან, რომელნიც სახელებს მი-  
 ცემითა ბრუნვაში სრული დაშლათგებთა შიგთხედავნი: შინა-  
 ჲა ზედა, ქვეყანაჲა ზედა, სოფელსა შინა, ქალაქსა  
 შინა და ხევა. დროთა ვითარებაში ზედა და შინა შეიცვალა და  
 ბრუნვის -ს ნიშანიც დაიკარგა, ამდენად შეცოთშია იქნება, ვინც  
 იფიქრებს, რომ ზე და ში თუქვს ემატება. ზე და ში წარსა-  
 კვებს, რომელც ვხედავთ, იგივე შინიშვნელობა და თუნტყუა აქვთ  
 დღეს, რაც შინა, წინაპარ<sup>3</sup> ზედა და შინა სიტყვებს სწონდათ.

შ ე ნ ი შ ვ რ ა. სოფლ მშენებელი ხმარობს «ზედა და შიდა»  
 თანდებულებს, შიგ... უხი... სიგარძეზედა და სიგანეზედა,  
 კარგა თარათად იყო გაზიდული (ილა. ჭავჭავაძე, ტ. I, გვ. 146)...  
 დადგენილია, რომ შევკვეცილი ბუთში (ზე და ში) ვისმართლა  
 შესლოდა.

შ. - შინა და ში სრული გამოთავად მსგავსებებს. შინიშვნელო-  
 ბით გვაქვს ანუ სახედა და სოფელსა. სიგარძეზედა და სიგანეზედა  
 ერთ საგანს აღიარებენ შედარებს. ბოლოთხმარებაში შინა  
 ვლაველთაგან მიცემითა ბრუნვაში სრულ დაშლათგებთა, სოფლ  
 ბოლოთაგანშიგანდებს ხან შეცვლილში და ხან დაშლათგებთაში,  
 უმეტივსად ვი სახელთაგანში<sup>4</sup> ან შიგალითგები. «შინა და შინა  
 შიდა... თანშეცვლილი» (ილა. მშენებელითა შიგადა რომელც შინა)

1) ზ და შ ერთსა და იმავე ადგილას იწარმოება. ში. შორის განსხვა-  
 ვება შესლოდა იხა, რომ ზ ურუ მგურაა და შ მფურთ. შ და ზ ვი თანვე ყრუა,  
 რომელ წარმოების ადგილი ცოტათი დაშორებულია ერთმანდობგან. შ - ეთ. ხუნს-  
 მილი ბგურა, ს. ჯ ენა-კვიდისმიერი.

2) არის შემთავებები, რომ ნათესაობითაგანაც გვხვები: «შურ და შლინა ვილა  
 შეერიო ამ შიჩქეში» (ყაზბეგი, «ელმუჯი», გვ. 19), «ლეჩია შელიც შილი  
 ხელეში აა ვილა შილიცა» (ს. მგალიშლიშვილი, II, გვ. 45) და სხვა.



ა. წერეთელი, ტ. I, გვ. 228), „ვერსიონული საბრძოლველი“  
 შექმნილია (ნ. ლომოური, გვ. 355)... რწყილივითი გამიგებნი.  
 კარში (აქაკი, 197), ჭირიანი საქთნელივითი ვაქნევიტით (ნ.  
 ლომოური, გვ. 222), მაგრამ: ცხვრებსავითი ვი დავგდვითა თაჟი.  
 (აქაკი, 223), ... ტალღები ჰანიანი თვოტსავითი დსვრინდა... თრთქ-  
 [ლ]მავალს (ნ. ლომ., 299). და სხვადასხვა. ცდილობდენ ბოლოთაინ-  
 სმთვნიანების საკითხი მოეკვარებინათ და ასეთ ხერხს მიმარ-  
 თავდენ: თუ ზმნა მოითხოვდა სახელს მიცემით ბრუნვაში, მაშინ  
 ვით თანდებულთან სურდათ ეხმარათ მიცემითი, თუ სახელთმის,  
 მაშინ სახელთმითი. მაგ., ასე:

- „ამ კაცს ეს შავშვი უყვარს შვილივით“ (= ამ კაცს ეს შავ-  
 შვი უყვარს ვით შვილი),
- „ამ ყმაწვილს ეს შთხეცი უყვარს შვილსავით“ (= ამ ყმა-  
 წვილს ეს შთხეცი უყვარს ვით შვილსა),
- მაგრამ ეს „ნესი“ არც მართებულთა და არც ადგილი. ბოლოთმთ-  
 ნიანები ხომ ყოველთაყის მიცემითთა, შთხეცვაჲ ამისა, მოითხოვს  
 მას ზმნა მიცემითთა, თუ სახელთმითთა? მაგ.: ამ კაცს ეს შავშვი  
 უყვარს შვილსავით“ (= ამ კაცს ეს შავშვი უყვარს ვით შვილსა)...  
 მაშ რატომ უნდა იყოს სავა... მართებულთა: „ნესი“ ბოლოთთანსმოუნდა-  
 ნებინათვის?! მწერლები, კაჟა და ჯანსიყუარებიო ყაზბევი, რომე-  
 ნიც სხვებთან შედარებით ხშირად ხმარობენ ბოლოთთანსმოუნდა-  
 ნებინათში, ამ „ნესს“ შეტნილად არ ამართლებენ: „გაორჯის ბუზებ-  
 სავითი გარს ეხვეოდნენ“ (ყაზბევი, „ელგუჯა“, 25), „ბურთსავით  
 შუაკრა იქ“ (იქვე), „ის დიაცსავითი იქმევა“ (იქვე, 10) და სხვა.  
 ყველგან აქ სახელთმითთა მოსალოდნელი: „ვით ბუზში, ვით ბურ-  
 თა, ვით დიაცი“ და სხვა. არევ-დარევას მაშინ არ ვქნება ადგილი,  
 თუ - ვით თანდებულთან სახელს მუდამ მიცემითში ვიხმართ.  
 ამიტომ იყო, რომ უაადგინეს: „გამარტოების თვალსაზრისით



მინანქრონილი იქნება „ვიმ“ და ვუკავშიროთ ყოველი-  
თქმის მიცემითს ბრუნვათ: ხესავით, კაცსავით, მავშ-  
სავით და სხვ.

4. -მდის თანდებულოანი სახელი გვიჩვენებს ა უნქტს,  
ადგილს, ან დროს, სადამდისაც რამე აღწევს, ან რამე ხდე-  
ბა, მაგ.: „თავით თვესეზამდის დაუნყეს შინჯვა“ („ელგუჯა“, 10),  
„ყულამდის სხარყოლით მოიყარნენ“ (ვაჟა, 333), „ქალაქამდის  
შორი მანძილია“, „სოფლამდის მივალ“, „ხუთ თუთამდის იქნება“  
და სხვადასხვა. -მდის შთითხვებს მიმართულ ეტიმოლოგიაში  
ვას, რაც ჩანს ბოლოთანხმობიანების ფორმიდან: ქალაქა + მდის,  
სოფლა + მდის, ყულა + მდის... ქალაქა, სოფლა, ყულა მიღებულია  
ქალაქად, სოფლად, ყულად თორმეშისაგან -ღ ელიმენტის დაკარგ-  
ვით. აღნიშნული ქართულში ეს ბრუნვა სრული სახით იყო წარმო-  
გენილი: „... პირველი ვაჭსენე... ნათესავით ნათესავად მღე“  
(X საუკ. ძეგლიდან), „შვილითი შვილად მღე თანავუც...“  
(ქმედანვე) და სხვა. ბოლოთანხმობიანებისა, რა თქმა უნდა, მიმართუ-  
ლებითი -ღ ნიშანი მოკვეცა თავმოყრილ თანხმობიანთა (ღლე-  
შიდის, ქალაქაღმდის) წყალთბით და მივიღეთ: „დილა + მდის, დღე +  
მდის, საღამო + მდის (ნაცვლად: დილად - მდის, დღედ - მდის, საღ-  
ამოდ - მდის თორმეშისა). ახლა კაცს ეგონება, რომ -მდის ემატება  
ბოლოთანხმობიანების ფუძესა, მაგრამ ეს ენის ისტორიული განვითა-  
რების გაუთვალისწინებლობა იქნება და ამდენად შეცოთმად ჩა-  
ითვლებს.

შენიშვნა: ძველსა და თანამედროვე ხალიტერატურით  
ში კავრცელებულია - მღე („სულით სოციალური დაკარგულით“  
„ელგუჯა“, 15; ერთ წლამდე - ვლარ იყნოს: ჯვარც, I, 226 და სხვა).  
აღმოსავლურ დიალექტებშია და მათ წარმოშობადგენელ მწერალთა ენა-  
ში გვხვდება: - მდინ, - მდინინ, - მდინინა თანდებულო (ათ ურმაძინ  
საბუჯრო ვაშუბოდა: ილ. ჯავახიანი, გ. 149) მართლაც მოცემული



მე ვ უ რ თ შ ა შ ი დ ი ს ი ნ ი ამ გორაკს ასდევდა: ლომოურთი, შაქრიანი, ლომო-  
ლოვ უბნ ვიდრე ვიდრე მდინარე: ნ. ლომოურთის ლეჩხიდან, და ხხვა).  
ამ ნაირხახეობის — მდინე, — მდინე, — მდინე, — მდინე თანდევდნობდნ  
უნდა ვინმართა მხლოდ — მდინე როგორც ცოცხალი და გრამატი-  
კულად ხნორი, ნაწილაკი, დანარჩენი უარყოფილია.

ნ. ში- და ში- ნაწილაკები ერთმანეთის მონიშნობის მნიშვნელობით: ში- უჩვენებს მიმართულებას იქ ი თ, III პირისაკენ, ში- ვი ა ქ ი თ, I პირისაკენ, მლოაპარაკისაკენ. ემატებთან ნაწი-  
თესათ ში თ ა რ ი ბრუნვის ფორმისაკენ მიღებული მიმართულე-  
ბითა ბრუნვას და გვაქვს: ... ხსოვნისადმი (მიძღვნილი საღამო),  
ა დ ა მ რ ა ნ ი ს ა დ შ ი და ხხვა. გრამატიკოსებს (მაგ., სილ. ხუნდაძეს)  
ვგონათ, რომ თანდევნილი იყო — დში, მაგრამ, როგორც დავინახეთ,  
უბრალო ხნორი. ჩვენი ახსნა (ნ ა ნ ა თ ე ს ა თ შ ი თ ა რ ი შ ი მ ა რ -  
თ უ ლ ე შ ი თ ი + ში -, ან ში-), რომ მართალია, ეს მტკიცდება  
შემდეგი მაგალითებით: ჩე მ დ ა შ ი, ჩე მ დ ა შ ი; შე ნ დ ა შ ი,  
(შენდამი); შ ი ს დ ა შ ი, ჩე ვ ე ნ დ ა შ ი და ხხვა, სადაც ჩე მ + და,  
შენ + და, ში ს + და... ნათესაობითია წარმოდგენილი მიმართულე-  
ბითში (ჩე მ) და შემდეგ ამათ აქვთ დართული ში- ან ში-.

ბ. — აქინ უჩვენებს ში მ ა რ თ უ ლ ე შ ა ს და იმართება რო-  
გორც სახელოთა, ისე უფორმო სიტყვასთან, მაგ.: ქალაქისკენ...,  
საითკენ, ქვევითკენ და ხხვა. სახელოს მთითხვას ყოველთვის ნ ა -  
თ ე ს ა თ შ ი თ ა ს ბრუნვაში სრული ან კვეცილი დაშლოლებითა:  
სოფლისაკენ გაემგზავრა || სოფლისკენ გაემგზავრა, „პირთა სოფ-  
ლისაკენ!“ დედისკენ გაიწია და ხხვა.

შე ნ ი შ ვ ნ ა I. კილოებში — კენ ხხვადახხვა სახითა წარმოდგე-  
ნილი. მაგ., ხევსურულსა და ფშაურში — ქე გვხვდება, ე.ი. კენ'ს ბოლო-  
კლური — ქე აქვს მოკვეცილი. ვაჟა-ფშაველამ იგი სალიტერატურო ენაში  
შემოქმენა ხალხის ცნობილს პირსათ (ტ III გვ. 81)... ლაქარს ჰქონ-

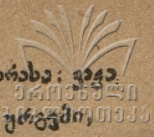


დღეს მ ტ რ ი ს ა ვ ე გზა... (იქვე, გვ. 189, შეადარე ხევსურული  
 თუ კაც დაიხიდე მ ტ რ ი ს ა ვ ე: შეს. გაბუჯრის კვესურული მასალები,  
 გვ. 125). გარეკახურში ყუ ან ყუნ იხმარება: ... ბიჭისა ყუ შიიწუეს,  
 შგლოის ყუნ გამოთქვა (აბნ. ჩიქობავას მასალებიდან), კვესურული  
 ში კი ყუნ, ან ნათესათბითი ბრუნვის ნიშნის -ს ელემენტებსა და  
 -ყუნ თანდებულის ნაცვლოად კვაქვს -წყუნ: სოთლოის ყუნ, ან  
 ამის ნაცვლოად: სოთლოის წყუნ. რა თქმა უნდა, სალიტერატურ-  
 რთ ენის თვალსაზრისით არცერთი ამოგანნი არ არის სწორი:  
 ყოველთვის უნდა ვიხმაროთ -ყუნ.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა II. არ იგნება სწორი ავრჯევე «ჩემსვენ, შენსვენ,  
 ჩვენსვენ, თქვენსვენ», რადგანაც -ვენ მითითებს ნათეს. ბრუნვას და  
 უკანასკნელში კი კვაქვს « ჩემ, შენ, ჩვენ, თქვენ » (გვ. 25), მაშასადამე,  
 უნდა ვიხმაროთ: « ჩემვენ, შენვენ, ჩვენვენ, თქვენვენ ».

წ -თვინ თანდებულისა ხახელი გამოხატავს ვინმესთვის,  
 ან რამესთვის დ ა ნ ი შ ი უ ლ ს, გ ა მ კ უ თ ვ ნ ი ლ ს, ვინმესთვის,  
 ან რამესთვის რ ა მ ე რ თ მ ს დ ე შ ა: «წამლისათვის მივდივარ,  
 სოთლოისთვის ზრუნავს. იბრძვის არსე შო ში ს ა თ ვ ი ს » და  
 ხხვა. -თვის მითითებს ხახელს ყოველთვის ნათესათბითი ბრუნვაში  
 ხრული ან კვეცილი დაბლოთებით: « არც მოტეხილო თვეხისათვის  
 არის უფმარი წამალი (ილ. ჭავჭ., ტ. II, 148) = არც მოტეხილო თვეხის-  
 თვის არის უფმარი წამალი, და ხხვა. თრივე სწორია.

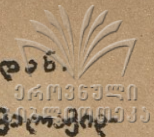
შ ე ნ ი შ ვ ნ ა: ქართლში ჩვეულებრივ -თვინ(ა) იხმარება და  
 მის წინ ნათესათბითის -ს ელემენტი დაკარგულია: «დელითვინ, ძმი-  
 თვენა » და ხხვა. ცხადია, ეს ხალიტ. ენის თვალსაზრისით სწორი არ  
 არის და არც უნდა ვიხმაროთ. აღსანიშნავია, რომ ხევსურულსა, თუ  
 ურსა და ვურულში -თვის თანდებული არაა გამოყენებული. მისმა-  
 გივრობას ეწევა ნ ა ნ ა თ ე ს ა თ შ ი თ ა რ ი შ ი მ ა რ თ უ ლ ე შ ი  
 თ. თი შავალითებში ხევსურულიდან და თქმურთიდან: «კაცმა კ ა -  
 ც ი ს ა დ არ უნდა ითქვას» (= კაცმა კაცისათვის არ უნდა  
 ითქვას: შეს. გაბუჯრის კვეს. მასალები, გვ. 173), « ხეში უნდა შე-  
 ეშადა სახლისად » (= ხეში უნდა მოეშადა სახლისთვის:  
 იქვე, გვ. 176)... მ შ რ ი ს ა დ სახელოს მიმხრელი ხხვას არ დაგიდებს



არაბა" (= ქმრისთვის სახელის მიმდევლო ხედას არ დაგადევს არაბა: ვაჟა-ფშაველას კრებული, ტ. II, 46); „სახელო ნება და ხარ სურვილი" (= სახლისთვის ხარ სურვილი იმედი, 46) და სხვადასხვა. ამ რომ ნათესაობითა და მისული მიმართულ-ბიძგი (სახელი ნება ...) და ამ თუთმის - დავის თანდებულნი სახელის მნიშვნელობა აქვს, ეს ცხადია და უდავოა. სამავთნოდ კურსული ში ცო-ბიძგი რომელი მდგომარეობა ვგაქვს. კურსულის მავალითობა: „იმიტო-ვარ მისული" (= იმისთვის ვარ მისული: ეგრ. ნათესავ, ტ. II, 33-34), „მე-და ნათესავი რომ დავუძარბალოდებოდიმ ქველში ნება ლო ნება" (= ნათესავის-თვის: იმედი, 35) და სხვა. აქაც ნება თვისებათი ითვალისწინება - თუ ნება ითვალისწინება, სახელდობრ: უნდა ვგვიჩინოდა „იმის+და, ნაბრის+და“ ხედავ მდგომარეობა და მდგომარეობა დამისკვება წინა ყრუ - და აქცია ნება მდგომარეობა, თითონ კი დავაზრდა: იმის+და, ნაბრის+და. აქაც. ნ. მართის ეს ახსნა უდავო უნდა იყოს. ამკვარად სვესურული-ფსიქურა და ბჭ-რულის შორის მიმართულითობა პრუნების წარმოებამა განსხვავებია: ეს უმატებია ნათესავითობის ხარულ დამოლოებებს - და, კურსული კი კვეყლო დამოლოებებს - და და ამის შიხვევს ფუნქციური მთავლინები - დამსხვავებია და დავარკვა (შეაღწე: სახელი ნება + და, ვგრ.: სახლის + და → სახელი + და). ესენი ხალატი უნაში მიმდევლო არაბი. უნდა ვახმაროთ მხოლოდ - დავის.

მ. - ბინ ურეულებს და მითქვამის, მითვითლებას, მასა-ლო და გავითყუენებ ულოც საჯნთს აგან რამეს მიიღებებს, თუ იგი ნათესავითობა მრუნვაში დამყნებულ სახელთან არის ნახმარი, მაგ.: „წინდლო მივდლო ქ მისაგან; თისისაგან ჭყრქელი გააკე-თებს, წყლოც საგან თანამული ბილეს" და სხვა. მითქმეღებთა პრუნ-ვამი დამყნებულად - ბინ თანდებულნი სახელი კი ურეულებს ქ უნქტს, ადგილს, ან ფართს, ხადთანაც მიიღება რამე, საიდთანაც იწყება მითქმეღება, მაგ.: „ქალაქი თგან მთვიდად. აღსანიშნავია, რომ ქალა-ქი ბინ მთინარეულებს და სხვა ამკვარი თუთმები დღეს მშვიდად კვსუდებია, ამით მავკლოდ გამაბრებულთა: ქალაქი დან, მდინა-რი დან და სხვა. უკანახველი მიღებულთა შემდგვი გზით: ქ მსლურმა ბგვრამი დამისკვება წინა ყრუ და აქცია - და ბგვრამ, თითონ კი და



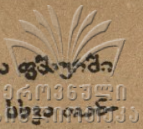


აქარგა: ქალაქი<sup>(რეა)</sup> + გან → ქალაქი<sup>(რეა)</sup> + გან → ქალაქი<sup>(რეა)</sup> + დან.

დღეს შეიძლება საძივე თურმე შეგვხვდეს (ქალაქი<sup>(რეა)</sup> + გან, ქალაქი<sup>(რეა)</sup> + დან, ქალაქი<sup>(რეა)</sup> + გან, შდ: ვინაი<sup>(რეა)</sup> + გან, ვინაი<sup>(რეა)</sup> + დან, ვინაი<sup>(რეა)</sup> + დან), მაგრამ ძალზე გავრცელებულია უკანახელო და ჩვენც ის უნდა ვინმართთ. ამგვარად - გან მთლიანად ნათესაობითა და მიმართულებით. განსხვავება მათ შორის ვინაი<sup>(რეა)</sup> + გან და თურმე-თა<sup>(რეა)</sup> თვალსაჩინოა. პირველი (ნათესა + გან) უჩვენებს ვინაი<sup>(რეა)</sup> + გან და მისევე დაშორებას, ხაზინაგან რამეს მიღებას (მისი კონტექსტა: ვინაი<sup>(რეა)</sup> + გან?, რისგან?), ხოლო მეორე (მოქმედ + გან) უჩვენებს ქუნქის, საიდანაც რამე ხდება, მოქმედება იწყება (მისი კონტექსტა: საიდან? რა დროიდან?). დასავლელი (იმერლები, გურულები) პირველის ადგილას ხშირად მეორე თურმე ხმარობენ, მაგ.: თინაი<sup>(რეა)</sup> + გან ვაჟეთს ჭურჭელი, წყლიდან მიიღეს ორთქლი..., რაც დღე შეცათმა. თინა, წყალი ამ მასალაა, რისგანაც ვაჟეთს ჭურჭელი, რისგანაც მიიღეს ორთქლი, მათი კონტექსტა რისგან და ამიტომ უნდა ვინმართთ თინისგან ვაჟეთს ჭურჭელი და სხვა. «წყლიდან» ამოვიდა ვინაი<sup>(რეა)</sup> + გან, ეს სწორი იქნება იმიტომ, რომ წყალი ამ ქუნქია, საიდანაც ამოვიდა. მისი კონტექსტა სიაი<sup>(რეა)</sup> + გან? ყოველივე უნდა ვეცადოთ ეს მასალადნელი შეცათმა არ მოგვივიდეს.

შენიშვნა I: ზოგი შეწარმო, მაგ. ილ. ჭავჭავაძე, ხმარობს - დან<sup>(რეა)</sup> + გან - დან<sup>(რეა)</sup> + გან: „ჩინს-კარდამ იწყება კალი“ (ტ. I, 147), ... შინადა... ერთი ამოკვარბლოლი გარდამ და შენდამ... მუსაი... (იქვე, გვ. 149) და სხვა, რაც არაა სწორი და არც უნდა ვინმართთ.

შენიშვნა II: ძველ ქართულში მოქმედებითა და ბრუნებით დასული სახელი ჩვეულებრივ გამოხატავდა ქუნქის, საიდანაც მოქმედება იწყებოდა, და მას - გან თანდებოდა ან ხკირდებოდა, მაგ.: ცინაი<sup>(რეა)</sup> + გან ( = ცინიდან ვაჟეთდა). აღმოხვეულია დიალექტებში (ხევსურულში, თუშურში, ნაჩლითში ვახურში...) დღესაც შეინახულია ეს მოვლენა: „თქვათა მთლიან ლაშქარი“ ( = თქვათა მთლიან მოვიდეს იმპერი: ვაჟა, III, 46), „ქალაქი კრწანის გვედით“ ( = ქალაქიდან კრწანის



გაგედიან: იქვე, 42) და ხხუა. საინტერესოა, რომ სევსურულსა და ფშაურში მოქმედებდნენ ნიშანი - იმ ამავე მნიშვნელობითა დაერთვის, სხვადასხვა დებულებით ფორმას: „აფშინას ხუ რქინ ში ია თა“ ტყუთრა მიაქვ ჩქარადა“ (ვაჟა, იქვე, 52), რაც ნიშნავს: აფშინას ხურჩინში + იდან (ე.ი. ხურჩინში იყო იქიდან) ტყუთრა მოაქვს ჩქარა და ხხვადახხვა.

9. უროდ თანდებულად მთითხვებს შოქმედებთხ: შვილია- ლურთ, სახლია-ურთ, ქონებია-ურთ... და ნიშნავს შვილიანად, სახლიანად და ხხვა. ამ თანდებულის ხმატემას დღეს რატომღაც კაურებიან.

შენიშვნა: ზოგს ჭკონია თანდებულად იყოს - თურთ (და არა - უტდ). რაც შეეფარება.

დახკვინა: თანდებულადი ნაწილაკებია. სახელს მთითხვენ ამა- თუმი ბრუნვაში და იწებებიან სახელთან ერთად. აღნიშნავენ ხაჯანდა მორის ურთიერთობას.

-თან, -ზე და -ში მთითხვენ შიცუმი თხს. ბრუნვის ნიშანი - ს იყარგება. იცე შემონახულია მხოლოდ -თან ნაწილაკიან ბოლოსმოდინებში.

-ყით მთითხვებს სახელებს შიცუმი თხში, შოლოთთანხმონიანებს კო ჰშირად სახელობითხში.

-მდინ მთითხვებს შიშართულუბითხს. ბრუნვის ნიშანი - დ იყარგება.

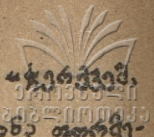
-ში, -ში მთითხვებს ნაწილაკითხთან შიშართულუბითხს.

-კუნ, -თხის მთითხვენ ნათესათხითხს.

-გან მთითხვებს ნათესათხითხსა და მოქმედებითხს.

-ურთ მთითხვებს მოქმედებითხს.

რაც შეეხება ამ თანდებულად ნაწილაკებში, შიშართულუბითხს და მასთან დაკავშირებულ შარდალურებას, ამის შესახებ სინტაქსში გვექნება ლაქარაკი. იქვე იქნება ვანხილოლი წმინსართლები მიერ სა- ხელთა ამათუმი ბრუნვაში მთითხვნა, შართვა. აქ არ შეიძლება გვედო აუხვითო ზოგი წმინსართის შარდალურებას. უნდა ვთქვათ და ვწეროთ: შუა, აქით, იქით, ზემოთ, ქვემოთ, ზევით, ქვევით, წინათ, გარეთ (და



არა: შვა, ზემოდ, ქვემოდ, წინად, ვარედ და სხვა). თუ გვექნება «კურსკვიში,  
 იატაკქვეშ, წილზევითა, თავევითა, ხაზლვარგარეთა» და ამისთანა თუთრე-  
 ბი, უნდა ვიცოდეთ, რომ ამ სახელოების თუქვე კი არ არის წარმოდგენილი,  
 არამედ მიცემილია პრუნვა, რომელსაც -ს ნიშანი აქვს მოკვეცბლი: კურს-  
ქვეში = კურსქვეში...

თუ რომელიმე ზმინისაბთი სახელოს მოთახლეს. ნათესაობითა პრუნვა-  
 ში, ახედა ზმინისაბთთან ყოველოთვის უნდა ვინმართთ რემ, შერ, რვენ,  
 თქვენ პირთა სახელოებ. შავ:

რემ შიგნა, რემ გარდა, რემ შუან, რემ წინ (ქ არა: რემს შიგნ, რემს გარდა...)  
 შერ შიგნ, შერ გარდა, შერ შუან, შერ წინ (ქ არა: შერს შიგნ, შერს გარდა...)  
 რვენ შიგნ, რვენ გარდა, რვენ შუან, რვენ წინ (ქ არა: რვენს შიგნ, რვენს გარდა...)  
 თქვენ შიგნ, თქვენ გარდა, თქვენ შუან, თქვენ წინ და სხვა.

(ამთა შესახებ დარწმუნდით სინტაქსში).

ლო რ ბ ე რ ა ბ უ რ ა .

1. პრუნ. ავ. შ ა ნ ი ძ ე : ქართული გრამატიკა. I მორთულითვა: ზე 55-57, 36-44.
  2. პრუნ. არნ. რ ი ქ ი შ ა ვ ა : რა თავისებურებში ახახიათებს ქართ. ენის აგებულება? «ახალ სკოლისავენ», № 1 - 1928 წ. გვ. 258-260.
  3. შ ი ს ი ვ ე , რატომ არის აუცილებელი პრუნვათა რიგის შეცვლა ქართულ-ში? «ახალ სკოლისავენ», № 3, 1928. გვ. 161-171.
  4. ვ. თ ა თ ა ვ უ რ ი ა : ენობრივადი სახელოთა -თა სუტიკისხათვის ქართულში: «რე. შეცნობებში», 1924 წ. № 11-12. გვ. 7-10.
  5. შ ი ს ი ვ ე : «კითხვების» მეთოდი გრამატიკის სწავლებისათვის: «ახალ სკოლისავენ», № 1-2, 1928 წ. გვ. 97-112.
- აგრეთვე «ქართული ხალიტეგატორი ენის ნოქმების დარგენისათვის», ნაკვეთი V და VI.

